

ספר רביעי

מימי התלמוד

גדולים ואנשי מעשה

א

קבלת פנים*

רבי יוהנן בן זכאי, אחד מתלמידי הלל הנשיא, שעיניו ראו בחורבן בית האלהים, היה חסיד גדול ושוקד על התורה. הוא היה אומר: לא נוצרו הבריות אלא לעסוק בתורה ובעבודת השם. הוא לא הגיח מקרא משנה וגמרא, הלכות ואגדות, דברי שמועות וכל דברי חכמה, שלא למדם ושלא עמד עליהם; מימיו לא הקדימו אדם בשלום, תפלין היו בראשו בין בימות החמה בין בימות הגשמים ולא שח שיחת חולין. מעולם לא מצאו אדם יושב ודומם, אלא יושב ושונה; לא אמר, עת לעמוד מבית המדרש ולא פתח איש לתלמידיו את הפתח אלא הוא בעצמו. ארבעים שנה חפש את דרכו, ארבעים שנה למד וארבעים שנה רבץ בתורה; וכשהגיעה עתו למות, והוא בן מאה ועשרים, לא כהתה עינו ולא נס ליחו. ישב על המטה וקרא: פנו הכלים והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא. ונראתה עמרת זהב נוצצת בחלונו.

ב

בן ערך**

אמרו עליו על רבי אלעזר בן ערך, שהיה חכם גדול ויודע הרבה במעשה מרכבה ובכל סתרייה. פעם אחת היה רבו ומורו רוכב על החמור בדרך והוא מחמר אחריו. אמר לרבו: רבי נשנה נא בפרשת בראשית. תהה רבו ואמר: הלא אין דורשין במעשה בראשית בשנים; אף על פי כן אמר לו: אמור אתה לפני ממה שתדע. אמר לו: תרשני רבי, אמר לו: הן ירד הרב מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית, ותלמידו התחיל לדרוש לפניו ופתח פיו באמרי-אל. נתקבצו גם מלאכי-השרת לשמוע, האילנות מסכיב פתחו ואמרו שירה, וירדה אש מן השמים והקיפה אותם, והיה היום דומה לזה של סיני. גם על רבי אליעזר בן הורקנוס חברו אמרו, שבשעה שהיה יושב ודורש במעשה בראשית היו פניו מאירות כאור החמה, והיו קרנים עולות לו כקרנים של משה; ואין אדם יודע, אם יום הוא אם לילה. אף הם בחלומם, והנה בת קול קודאת: עלו לכאן! עלו לכאן! פרקלינים גדולים בנים בעדכם ומצעות נאות מוצעות לכם!

* עפ"י בבלי ברכות וירושלמי שם וסוטה. ** עפ"י תוספתא ובבלי חגיגה ופדריא ועוד.

ג

בן הורקנוס*

מאחרי צאן אביו הלך בן הורקנוס ללמוד תורה לירושלים, בן עשרים ושתים היה, וחתלקח נפשו לשמוע אמרי יהוה, ויעזוב את העדרים במדבר על הרועים; והוא ברח לעיר הקדשה לשמוע לקח מפי רבי בתי המדרש ומאוריהם. שמע אביו והדירו מנכסיו, ויחי חיי צער ויצום ימים רבים מאין אוכל ולא שם לבו לכלום חוץ מן התורה; ויתקדש ויטהר, ויתעצם בקבלת הזקנים יתר על חבריו, ושמע אל אמרות המורים ולכל הגה ונדנוד היוצא מפיהם. מיטיו לא אמר דבר, שלא שמע מרבותיו, ומעולם לא נטה מדרכי ההלכה, כפי אשר הורה אנשי כנסת הגדולה איש מפי איש, ימין ושמאל. הוא לא עשה אזנים לתורה, לא דרש על כל קוץ וקוץ, כי אם עשה חזק לתורה ויבסס עמודיה. שמע אביו, כי בנו חכם וגדול בתורה כל כך, בא לפני חכמים להתיר לו את הגדר, ובקש לעשות עתה להפך, ולבכר את אליעזר בנו יתר על אחיו; וימאן זה לקבל ממנו כלום ולהיות נהנה מן התורה, ויוסף לחיות בצמצום. אהלו נטוי, אבן לו למושב, ואך אל אלהים ואל הורתו עיניו נשואות. ויהי כי חרב המקדש, פנה זיו היכל האלהים, מיטב בניו נפלו בידי חרב, התקבצו חכמי ההלכה לדון לשארית יהודה ולהקים לה חקים; והנה התפלגו הדעות, אליעזר בן הורקנוס אומר כך וכל חבריו אומרים לא כן, כי אם אחרת הוא הדבר. ויתפרץ הוכוח בעצם זעמו. ברר להם רבי אליעזר באלפי פנים דבר צדקו, ולא שמעו לו; הביא להם ראיות מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קבלו ממנו; אמר להם: קבלה מרבותי הדבר; ולא אָבו שמוע לו. התגעש ויאמר: חרבים הללו הגדלים בשער, יוכיחו כמוני. ויחלו המה להטלפל ולהתנועע ממקומם. ויאמרו המוענים: הגם חרבים בין המתוכהים? היתה שם אמת המים, ונשפכה ברוב זעמה ובקשה להטביע את כל הנאמפים, נערו בה החכמים ויאמרו לה: שוכי לגבולך, ואם לאו, נגזור עליך, שלא יעברו כך מים לעולם, ותחזור היא למקומה ותאלם. התחילו כותלי בית המדרש בעצמם לנע. עמד רבי יהושע בן חנניה, המתנגד הגדול של רבי אליעזר, וינער גם בהם. וירא רבי אליעזר, כי מנצחים אותו שלא באמת ובצדק, קם על העמוד וקרא: מן השמים יוכיחו אמיתתי. מיד נתקדרו השמים בעבים ויהי מטר סוּחַף, ברקים נותנים קולם כביום ברית. הוסיף רבי יהושע לקרוא: לא חלק השמים היא עוד התורה, אחרי הַנְתָּנָה לבני-אדם, ובה כתוב לאמור: אחרי רבים להטות! סבבו סבבו הרבים את היחיד בלשוטתיהם האוכלות, מי יעמוד לנגדם? מי ישגב נגד ההסכם?

באין אונים עזב רבי אליעזר הרבי הגדול את בית המדרש, לבלי לשוב אליו; ואף מריביו עוד לא נח לבם בזה וקמו ונדו אותו באַלָּה ובספר; הביאו כל שהרות, שטהר והתיר, והעלו את כולן על המוקד בשוק ושרפון ויחרימו אותו בחרס-עולם. הלך אחד מחבריו — הוא עקיבא בן יוסף — וילכש שחורים והתעמף שחורים, חלץ מנעליו וישב

* על פי מקורים תלמודיים שונים

הרחק מפתח אהלו. אמר לו המעונה: מה לך חברי? ענה ואמר לו: שמא חבריך גדלים מסך. מיד חלץ גם הוא מנעליו, נשמש וישב לו שפי על גבי קרקע, ועיניו זלגו דמעות. ועלו הדמעות של הרב הנעלב למעלה, והיה קצף בעולם. וילקו החטים בשליש, הזתים בשליש, ושעורים בשליש; גם בצק בידי אשה תסת... .

בודד ונבדל מחבריו נשאר החכם הזה ותלמידיו כל ימי חייו, ובקרבו נקברה חכמתו אשר עמו, כי אין איש אתו. רק ביום מותו זכרו החכמים את אשר עשו ובאו להיטב עמו, אבל אחרו המועד. וכיון שראה אותם, ישב לו על גבי מטה, הושיט שתי זרועות וקרא ואמר: אוי לי, שלא הרבצתי תורה כרצוני, ושלא לימדתי את אשר למדתי, ויצאה נשמתו בטרה. קמו חבריו ואמרו: הותר הנדר! הותר הנדר! ולא שמו עוד אבן על ארונו; אבל נשאר הדור יתום, ולא קם עוד כמהו מורה וחכם בישראל.

ד

הצדיק המנוגע*

פוטא בשתי עיניו, גידם שתי ידיו וקיטע ברגליו, כל גופו חולה אטיש ועורו מלא שחין רע, כן היה שוכב אחד מרבי התלמוד הידועים על ערש דוי בבית רעוע ושפל, ורגלי המטה עומדים בקדרות מלאות מים, למען הבריח את הנמלים המענים. אין להם ושמיכה בבית, עוני-אל ויד עברתו על בן האדם; ולו להמעונה לא קשתה. ובאו התלמידים ורבי החכמים אחד אחד לקחת לקח מהרב הגדול הזה, שידע את התורה לפרשה ולבארה מאין כמהו. הוא עונה על כל שאלה ושאלה נכוחה ומלמד לבני דורו היחידים ארחות חיים.

ובנעוריו הלך ברגליו, שמש בידיו, כחו אתו ועיניו ראו את העולם. ויהי היום, והוא הולך מבית חמיו ולבו טוב עליו, ועמו שלשה חמורים, אחד מעון במיני מאכל, על גב השני גאדות של משתה ועל השלישי מיני מגדים רבים; ובא איש רעב אחד בדרך, מאד רעב, ועמד ואמר: רבי פרנסני, אמר לו הרב: המתן עד שאפרק את המשא ואתן לך; לא הספיק לפרוק, עד שנפל זה המבקש ומת מחולשתו.

והתפלש בצערו באבלו העז בעל החמורים, השתטח על גב המט הזר וקרא: עיני, שלא חסו על עיניך, תסומאנה; ידי, שלא מהרו לחוס עליך, תתגרמנה; רגלי, שהתמהמהו להחיותך, תתקטענה. ויוסף גם לקלל את גופו כמכסה השחין. ויפתח פה לעונשים, ותהיינה לו המארות הנוראות בגו, שבאו עליו אחת אחת, למרגוע.

ראהו אחד זה אחד מחבריו מוכה אלהים ויתבהל למראה עיניו ויקרא: אוי לי, שראיתוך בכך, ענה ואמר: אוי לי, לו לא ראיתני בכך.

שנים רבות שכב בשפל ביתו ויקבל יסוריו באהבה ובה' בטח. ויהי פעם, וקורות הבית נוטים לנפול, מהרו התלמידים לפנות את מטת רבם, ויאמרו לפנות אחר כך את הכלים; התחזק הוא ואמר להם: בני הניחו אותי ופנו את הכלים כתחלה; טובטחני שכל עוד שאני בבית לא יפול עלי. ויהי הדבר כן. מה גדול כח הצדיקים!

* ספור ירושלמי ובבלי במאה ובתענית מנחום איש גז.

ה

אבא חלקיה וחנן*

אבא חלקיה וחנן, חנן הנחבא, היו נכרי החסיד חוני המעגל, בעל הגשמים. אבא חלקיה היה בר בריה וחנן בר ברתיה, לא מחכמי בית המדרש היו, כי אם אומנים ושכירי יום ומתפללים תמיד בעד הצבור.

חנן הנחבא היה איש צנוע במעשהו ועושה את עצמו כשוטה. וכשלא ירדו גשמים ימים רבים וצריכים היו העם למטר, שלחו את עויליהם ותיטקות של בית רבן ובאו והחזיקו בשולי בגדיהם לאמר: אבא, תן לנו מטר! תן לנו מטר! אמר: רבונו של עולם! עשה בשביל אלו, שאין מכירין בין אבא לאבא, ואתא מטר.

ואבא חלקיה גם הוא נשמט מלהתראות כרב ומושיע בצר. פעם אחת עברו ימים רבים בלא גשמים, נתיכשו השדות והכרמים, ומתיראים היו, פניבוא רעב לעולם. שלחו רבנן שני תלמידים אצלו, שיתפלל לה' ויוריד גשמים משמים. באו לאהלו בשפל העיר ולא מצאוהו; יצאו השדה ויראו אותו מלקט עצים. אמרו לו שלום, ולא החזיר להם שלום. חכו עד הערב, ובבא הערב שם צרור עצים על כתפו האחת ומעילו על כתפו השנית ומנעלו בידו ושב לביחו, וילכו אחריו. הגיעו למקום קוצים, הרים את בגדו; וכשהגיעו לאמת מים, נעל מנעלו וחלק אותם מיד, כשעברו את המים. כשבאו לעיר, יצאה אשתו לקראתו; וכשבאו לדירתו, נכנסה היא בתחלה, ואחריה נכנס הוא, ואחריו התלמידים. ישב לאכול את בני ביתו, ולא קרא להם לאכול; ובחלקו את הלחם, נתן לבנו הגדול חתיכה אחת ולהקטן נתן שתי חתיכות, וילך לישון. ויהי בבקר ויאמר לאשתו, הן אדע, כי באו הזרים באהלנו בעבור תפלת גשמים, נקדים ונתפלל עליהם, ולא יחזיקו לנו טובה. עלו לעליה, עמד הוא בזוית אחת והיא בזוית אחרת ועמדו בצקן לחש. מיד עלו עננים מאותה רוח, שבה אשתו נצבת. ירד ואמר להאנשים המחכים: ברוך המקום, שלא הצריך אתכם לתפילתי, הן כבר יבא הגשם. אמרו הם: יודעים אנו, כי אך בזכות הבית הזה הגשמים הם באים; לא נפרד ממך, בשרם תבאר לנו את כל הדברים התמהים, שראינו אתמול בבואנו אליך. אמרו להם: שאלו. אמר לו: „מפני מה לא החזרת לנו שלום“? אף הוא ענה אותם: „שכיר יום הייתי ומתירא הייתי שמא אבטל ממלאכתי“. — „ולמה נשאת את בגדך על הכתף האחת ואת העצים על הכתף השנית ולא הנחת את הבגד תחת המשא?“ — „טלית שאולה היתה בידי“. — „למה הלכת בכל הדרך יחף, ואך במעבר המים שמת עליך מנעליך?“ — „כי יכסו המים על רגלי ולא אראה כי אנזק“. — „ולמה הרימות בגדך בעברך על קוצים?“ — „אם יקרע עורי היום ירפא למחר, ובגד שיקרע, שוב אינו שלם כמו שהיה“. — „ולמה נכנסת אתה קודם לנו?“ — „מפני שאתם לא נודעתם לי“. — „ולמה לא קראת אותנו לאכול?“ — „מפני שלא היתה הסעודה מספקת לבעליה ולא רציתי לגנוב את דעתכם“. — „ולמה בכרת את בנך הקטן על הגדול?“ — „יען שהגדול עובד

כבית ויכול לאכול אם ירעב, תחת שהקטן עודנו יושב אצל רבו בבית המדרש ולא יאכל לשכע". — "ולמה עלו העננים מרוח אשתך כראשונה?" — "מפני שהיא שכיחה בבית, ויכולה לעשות צדקה בכל עת".
וישובו ממנו בשלום.

ו

בן דוסא וחבר בר*

רבי חנינא בן דוסא היה אחד מהחסידים הגדולים שבתלמוד ואנשי האמונה. כל דורו נזון בזכותו, והוא היה מסתפק בקב חרובים מערב שבת לערב שבת. וגם מאלה נתן לדל. לו לא המדרש היה עיקר, אלא המעשה, והיה עובד את ה' ביראה.
פעם אחת היה עומד בתפלה לפני קוט, בא חבר בר בעל ארס נורא ונכרך על רגליו, ראו התלמידים ונבהלו ואחזתם עוית, והוא לא הפסיק בתפלתו ושפתיו מלחשות. פתח החבר בר את לועו והכישו, וירימו קול זעקה; והנה ראו את החבר בר עצמו נופל מת מיד, ורבים מתפלל הלאה. מעין גובע מגנו של עדן נתבקע פתאום מתחת רגליו וירפא. לאחר שסיים תפלתו, נגשו אליו הנבהלים וישאלוהו לוטר: רבינו איש המופת, האם הרגשת בדבר? אמר להם: יבוא עלי, אם אסיח דעתי מתפלתי, אך לו גם הקיפני מכל עבר, לא הפסקתי מעבודתי לבוראי. נטלו התלמידים את החבר בר המת על כתפם, והביאוהו לבית המדרש ואמרו: אוי לו לאדם, שפגע בו חבר בר, ואוי לחבר בר שפגע ברבינו. אף הוא נכנס ואמר: אין חבר בר ממית, אלא החטא ממית.
אמרו: "משמת רבי חנינא חדלו אנשי מעשה".

ז

כבוד החי**

בימי רבי חנינא בן דוסא נתרבו אריות בארץ העברים ויפילו חתיתם על כל העוברים והשבים ונשמו כל הדרכים. התאזר רבי חנינא וקם והשביע את מלכי החיות האלה, כי לא יוסיפו לעבור עוד בארץ וישמעו בקולו וישובו לארץ המדבר אחד אחד.
פעם אחת הלך הרב הגדול הזה בלילה, וירא ארי אחד רובץ לנגדו; נגש אליו ונער בו ויאמר: אי מלך חלש, האם לא השבעתי את בני עמך, שלא תתראו בארצנו? נתירא האריה מהשבעה וישא את רגליו וינס למקומו.
כשנחה דעתו של הרב אמר לעצמו: בורא העולם, אשר יצר את החיות הגדולות, את האריות ואת הנמרים, קראהו גבור, ואני בן-אדם מטה קוראו חלש. התחיל לרוץ אחרי האריה ולקרוא: חטאתי לך מלך הגדול, חטאתי לך. גם למלכי החיות יאמר כבוד.

** עפ"י תנחומא ויגש.

* עפ"י תוספתא בירושלמי ובבלי ברכות ועוד.

גבורים וקדושים

מחורבן ביתר

* א

עוד זיק אהבת הלאום לוחש בלב ישראל הנטפל ביד צר, ויקטמו, חמשים ושחים שנה אחרי הריסת ירושלים, ויתבצרו בכיחר וימרדו במלך אדריינוס וחילו. ויקם אדריינוס ויצר עליהם שלש שנים ומחצה; עמו שמונים אלף זוג של תוקעי קרנות, וכל אחד ממונה על רב חיילות, ולא יכול להם, כי קם נגדו איש רם ומושיע ליהודים שמו בר כוכבא, לאמר — דרך כוכב מיעקב! ויבחר לו בר כוכבא אנשים גבורי חיל ובעלי לב אמיץ, כלם מטיפי אצבע ונשאים את הכאב במרגוע; וכל מי שלא עקר ארז בלבנון, ברכבו על הסוס, לא היה נכתב באוסטרטיא שלו. וכאשר יצא למלחמה נגד הרומים בארבע מאות אלף גבורים כמו אלה, גבה לבו ויקרא: אל אלהים צבאות, אל תעמוד על ימיננו ואל תהיה נגדנו, הלא אתה אלהים זנחתנו, ובעצמנו ננצח את האויב. וישמע ה' וינאץ. היה שם חסיד אחד, שהיה מגין עליו בתפלה, והיה אומר בכל יום: רבון העולמים! אל תשב עמנו בדין היום, אל תשב עמנו בדין היום! ויקחהו ה' אליו. ויגברו ידי הרומים על בני ישראל ויעשו בהם טבח רב. וישפך דם הגלחמים כנהר שושף, בו שקעו סוסי מלחמה עד חוטמם; והיה זרם הדם מגלגל אבנים משא ארבעים סאה. צורם מכרם וה' הסנירים!

** ב

כשמרדו יהודי ביתר במלך רומי, קבץ עליהם חילות הרבה ויקיפם מכל צד. ויקם נגד האויבים איש גבור חיל, בר דרומא, והוא בר כוכבא, ורגליו קלות כאילות וקופץ מיל בכחו. ויירא הקיסר טמנו, ויסר את הכתר מעל ראשו ויניחו על הארץ ויאמר: רבון העולמים! אם בעיניך מצאתי חן ושליח תמתך אני, אל נא תמסור אותי ואת צבאותי ביד האיש הזה. ובר דרומא התיהר נגד קונו ויקרא: הלא אתה, אלהים, זנחתנו ולא תצא בעבאותינו. ויכעס ה' וישלח על משיחו נחש להכישו. ויראו חילות ישראל כי מת גבורם ויסר כחם ולא עצרו עוד בפני האויב, ויעש בהם שמות ויהרג בהם הרג רב. גדע ה' בחרי אף כל קרן ישראל.

*** ג

ויהי בצאת מירושלים כל הדרה, התכססו היהודים בביתר וסביבותיה ויתחזקו שם;

* עפ"י ירושלמי תענית ועוד. ** עפ"י בבלי גיטין. *** עפ"י עמק הבכא ליוסף הכהן.

ויקם להם גבור ומושיע והוא בן כוכב, ויעמוד במחנה ויקרא: משיח בן דוד אני, ובאתי לפדות אתכם מעול הרומים! וירם יד במלך האדיר ויהרוג את משנהו בארץ יהודה. ויתלקטו אליו רבים מבני ישראל, ויאסוף אנשי חיל רגלי ופרשים ויתגבר וימלוך בביתר ויתן גיד לעמו וישפוט אותו בצדק ובמישרים.

ויהי במותו בשלום על משכבו, הניח את המשרה לבנו רומילוס, ויתברך המלך החדש בלבבו גם הוא לאמר: משיח אלהים אני; והוא היה נופל מאביו ברוחו ובקומתו. וישלח המלך אדריאנוס, שעלה גם הוא באותו הזמן על כסא ממלכת הרומים, מחנה רב נגדו ועם כבד, ויצר על ביתר שלש שנים. ותבקע העיר בחודש החמישי בתשעה לחדש בשנת שלש ושבעים לגלות ירושלים, ויעשו בה הרומים שְׁפָטִים: חומותיה שרפו באש ואת גבוריה הרגו לפי־חרב, ויפול גם רומילוס ביום המר והנמהר הזה. הלא זהו החורבן השלישי!

הרוגי מלכות

א

מות רבן שמעון ורבי ישמעאל

גוסס ראשון *

כשעלה שמואל הקטן, שמואל חסידא, על מפתו לשכב עם אבותיו, ראה את הימים הרעים שיבואו על ישראל וראשיו, וינבא לאמר: שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא, שאר עמא לביזא ועקן סגיאין יהוון אחרי דנא. במותו נטלו כל החמודות מעמו העזוב וכהתה עיניו של ישראל.

עוד לא הספיקו ללוותו, לספור לו ולבכותו, מיד יצאה גורת האויב על רבן שמעון בן גמליאל נשיא העם ועל ישמעאל בן אלישע כהן גדול ליהרג. ישבו שניהם בבית־האסורים, והיה תוהה רבי שמעון. אמר לו רבי ישמעאל: בעוד שתי פסיעות נתון אתה בעולם אבותיך, ואתה תוהה! השיבו רבי שמעון: לא על חלקי אני תוהה, כי אם מתירא אנכי מפני עונותי. ויהי כאשר הוציאו אותם להרג, התחיל כל אחד מהם להתחנן לפני שר הטבחים; זה אומר: אני כהן בן כהן, הרגני נא תחלה ואל אראה במיתת חברי; וזה אומר: אני נשיא בן נשיא, עלי תעבור החרב תחלה. הפילו פור הוא הגורל, ונפל הפור על רבי שמעון בן גמליאל הנשיא. מיד חתכו ראשו. הרימו חברו רבי ישמעאל ונשקו בפיו וקרא: פה נאמן, פה קדוש, גבר עמיתו! הוא לא כלה דבריו, והנה נחתך גם ראשו; והיו שניהם מתגלגלים בדמם.

באותה שעה אמר הקב"ה: אביא שמים וארץ זה בזה ואחריב עולמי בפניהם.

* עפ"י תוספתא סוטה ואדר"ן, אליהו רבה, שמחות תוד.

נוסח שני*

גנב איש ומכרו מות יומת. חטאת בני יעקב, על אשר מעלו באחיהם וימכרו אותו ממכרת עבד להישמעאלים והמה מכרוהו למצרים, לא נמחתה מישראל כל הימים, ונספו גם בן גמליאל ובן אלישע גדולי דורם בעון זה. שמעון בן גמליאל היה צנוע במעשיו ועובר על מדותיו, והוא רועה את צאן עמו בשובה ונחת; אחרת היה עם רבי ישמעאל חברו הכהן, שהיה מתלהב בעבודת אלהים, חוקר ודורש במסתרי-מעלה; הוא היה גם אדם פה-חזאר מאד, אחד משבעה האנשים היותר יפים שהיו בעולם, וקלסתר פניו היה דומה למלאך ה' צבאות. וכיון שידעו, שבמיתתם יכפרו עון הצבור, קבלו עליהם את גזר הדין באהבה. ויהי בבוא יום ההריגה, קפץ כל אחד מהם ובקש ליהרג בתחילה. יצא הגורל על בן גמליאל הנשיא ויתיו את ראשו. בקשו לעשות גם לחברו כן, כאה בתו של מלך ובקשה והתחננה לפניו, כי יחיו את האסיר הזה, כי חמדה את יפיו בלבה, ואין כמותו ליופי. ולא אבה לשמוע לה ויאמר: גזרה היא מלפני ולא אוכל להפר דברי. ותאמר: אם כן צוה להפשיט את עור פניו מעליו ולהניחו בבית המלכים. ויצו המלך לעשות כן, והתחילו עבדיו להפשיט את עורו. ויהי בבוא המפשיט לקרקרו, דמנח עליו תפלין, זעק זעקה גדולה ונזדעזעו שמים וארץ! ירדו מלאכי השרת להרגיעו ואמרו: אשריך, ישמעאל, ואשרי חבריך. ותצא נשמתו במנוחה.

פתחו מלאכי מרום ואמרו: זכרם לחיי עולם הבא. פתחו חיות הקודש ואמרו: תנוח נפשם בצרור החיים. ואף הקב"ה פתח ואמר: ממתים ידך ה' ממתים מתלד! ועור פניו של הכהן לאל-עליון הזה עדיין מונח ברומי.

ב

עקיבא בן יוסף**

מסתר המדרגה עלה הרב הזה להיות ראש ורבן לישראל. בן גרים היה, מבני בניו של סימרא, שר צבא יבין מלך חצור, והיה רועה צאנו של העשיר בן כלבא שבוע, אחד משלשה העשירים האדירים שבירושלים. ותאהב אותו בת אדונו, והוא הלך במצותה ללמוד תורה, והוא אז בן ארבעים שנה. וישב לרגלי רבי אליעזר ורבי יהושע. ובן כלבא שבוע כשמעו את הדבר הזה הדיר את בתו מנכסיו. ויחיו שניהם חיי צער ומצוק ימים רבים. בכל יום היה מאסף חבילה של עצים, חציה מכר בעד לחם צר, וחציה שמר להסקה ולמאור, ולמד לאורם כלילה, בעת אשר כבר נסגר בית המדרש. עמדו עליו השכנים ואמרו לו: עקיבא, אתה מכלה אותנו בעשן, תן לנו העצים ונתן לך שמן. ענה ואמר להם: לאורם אני שונה ולחומם אני מתחמם. הוא היה אוצר כלום של תורה וחכמה, ונכון ואוהב דעת. הוא התמיד מכל חבריו, ולא אמר מעולם: הגיעה העת לעמוד מבית המדרש. לבו כפתחו של אולם. הוא נכנס גם לפרדס, דורש כתרי אותיות ומגלה סתרי התורה;

* עפ"י שיר השירים וזמא ומדרש אלה אוכרה, ובכלי עבודה זרת.
** עפ"י אדר"ן פ"ה בבלי, ירושלמי ומדרש אלה אזכרה ועד.

בא לעסוק במעשה מרכבה, בקשו מלאכי השרת לדחפו, קרא להם הקב"ה: הניחו לו לעקיבא, שראוי הוא להשתמש בכבודי!
 ויהי כי בקש להשיב לבית עמו כבודו ותורתו מלפנים, ויתן את ידו לגואלים. תפשוהו וסרקו את בשרו במסרקות של ברזל ודמו שותת; ועל כל סריקה היה מצדיק את הדין וקורא: אל אמונה ואין עול! הוסיפו ליסרו בשוטים על גבי גופו הפצוע ולענותו ביסורים קשים, והוא קורא: צדיק הוא ה'! הגיע זמן קריאת-שמע, אמר לתלמידיו: כל ימי הייתי מצטער על המקרא: ואהבת את ה' בכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך, ועכשיו שבא לידי, לא אשמה? קרא: ה' אלהינו הוא אחד! והאריך באחד, עד שיצאה נשמתו. יצאה בת-קול ואמרה: אשריך, עקיבא, נשמתך יצאה באחד; אשריך, עקיבא, שהיית צדיק וישר, והוצאת את נשמתך בצדק ובישר. בא אליהו ונטלו על כתפו, הושיבו בישיבה של מעלה, ונתקבצו כל הנשמות של צדיקים וחסידים וכל מלאכי השרת לשמוע תורתו. אור לישרים!

ג

נושאי המטה*

ערוך השלחן.

הרב הזקן עקיבא בן יוסף היה חבוש בבית האסורים, כי שטמוהו הרומים על הפיצו תורה ודעת בישראל, ותלמידו יהושע הגרסי משרת אתו, לחמם לחם צר ומים במשורה ינתנו להם. והמורה יוציא את המדה אשר לו, שהמפיקה רק לשתייה, להטלת הידים, כמצות החכמים. בא פעם אחת המפקח על בית האסורים וירא את חלק המים המוכן, ויאמר כי רבים הם וישפוך חציין וישאיר חציין. ויהי בצאתו קרא הרב למשרתו ויאמר לו: תן לי מים ואפול ידי. ויענהו לאמר: רבי ומורי, לשחות אין מגיעין, ליפול ירך מגיעין? אמר לו: זקן אני, וחיי תלויין בחיידך. שפך המים על ידיו ויברך.
 לפני יום כפורים היה. נטל התלמיד רשות מרבו ללכת לביתו ויפטר. וישאר רבי עקיבא לבדו. רבות מחשבות אתו, וירא כי עוד לא בא חזון ועוד נצור הצר קשה, ויפקד רוחו ביד אלהים ויאמר: תמות נפשי מות ישרים!
 ויבוא איש פלאי בלילה וידפק על דלת הבית של רבי יהושע הגרסי, ויאמר לו: קום ולך, כי מת רבך. וילך אתו וישאלהו בדרך: מי אתה? ויאמר לו: כהן אני ושמי אליהו. ויבאו עד שער בית האסורים, והוא נפתח מאליו, וישומר בית האסורים ישן, וכל הנאסרים הוזים וישנים. ויראו בפנה נר זורח וידעו, כי שם המת. ויגש אליהו הכהן העליון ויקחהו על כתפו, כי אין טומאה בצדיקים, ויהושע הגרסי נושא את הכלים. ויעזבו את החצר, והנה מלאכים, מלאכי מרום לקראתם, והמה קוראים ומשבחים לאמר: צדקת ה' לפניך תלך! והדרך מאירה לפניהם כזוהר הרקיע. הגיעו לאפריון, ירדו שלש מדרגות ועלו שלש מדרגות, והנה לפניהם מערה, ובה מטה, כסא ומטרה, וישכיבו את הגוף הפהור על המטה, ותתלקח האש אשר במטרה ותאר את המערה שבעתים. ויפול התלמיד על

* מות ר"ע בגוסס אחר עמי בבלי עירובין, מדרש אגדה ומדרש משלי.

שניו. ואליהו סתח ואמר: אשריכם צדיקים ואשריכם עמלי תורה, אשריך רבי עקיבא, שמצאת לך מלון טוב וערכת את שלחנך!

ד

מות יהודה בן בבא

אופן א *

רבי יהודה בן בבא חסיד גדול היה, כל מעשיו לשם שמים, והוא דואג אך לקיום התורה ולומדיה. הוא היה מוכר כלי ביתו וכל אשר לו, כדי להחזיק בידי תלמידים; וכשראה תלמיד הגון ראוי להוראה, היה יושב עמו יומם ולילה ולומד עמו, ולא נת, עד כי סמכו אותו לרב ומורה בישראל.

ויהי בגבור יד הרומים על ישראל, וכל חפצם להכחיד את הגוי הרצוי, ראו כי בעלי התורה מחזקים את לב המעונים ולא יתנו את נפש העם להכחד, הוציאו חוק קשה לבטל את הסמיכה בארץ ישראל ואת יפוי הכח להיות פטרוני ומנהיג להקהלות הנותרות. גזרו ואמרו: „כל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג, עיר שסומכין בה תחרב ותחומיה יעקרו“. ויפול לב כל אנשי האומה ויאמרו: כלה עושים לנו ולתורתנו, לא נחיה עוד.

ואז בישראל עוד חמשה חכמים, יחידי סגולה, הלא הם: רבי טאיר, רבי יהודה, רבי יוסי, רבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, ראויים היו להיות קברניטי ספינת העם המוכעת, אבל עוד לא נמשחו לאבות-בית-דין, וחטרה להם עוד עטרה זו. אספם רבי יהודה מורם הזקן חרש לכבר אחת בין שני הרים גדולים, וההרים מפסיקים בין שתי עירות. ישב לו על שן סלע, הניח ידו על ראש התלמידים האלה ויסמוך אותם ויברכם לאמר: לכו רעו את צאן העם הנדח ונלחמתם בעד נחלתו ובעד סגולתו, כי רב חרון אף אלהים עלינו, על אשר עזבנו אותו ואת תורתו. ויתרגשו לבות הנסמכים ויקראו קול אחד: בניך הננו ובניו של מקום!

עוד הם עומדים ככה, באו עליהם בני חיל ושרים רומיים וידעו מה שעשו. קרא הרב הזקן לתלמידיו ואמר להם: רוצו בני, ומלטו את נפשותיכם. אמרו לו: רבינו, ואתה מה יהיה עליך, והנך זקן ורגליך כשלו מלכת! אמר להם: הריני מוטל לפניכם. השביע אותם לברוח, ויעשו כן וימלטו. רק אותו השיגה חרב האויבים וחניתם; ולא זז משם, עד שנעצו בו ג' מאות לולינאות של ברזל, והנעשה גופו ככברה.^{*} יצאה בת-קול ואמרה: יהודה עבדי לעולם יהיה!

אופן ב **

יהודה בן בבא היה אחד מחסידי התורה וכִבִּיה. כל ימיו היה יושב ולומד ולא הפסיק ממשנתו, ומשמונה ועשרים שנה עד שנבעים לא מעם אפילו שינת הסוס ויהגה בתורה תמיד. הוא גם התענה רוב שנתיו, לא אכל ולא שחה והיה בנקיון ובפתרה כל ימיו.

* על פי בבלי י"ז ועור.

** על פי מדרש עשרה הרגי מלכות בתמיד חדר ששי.

ועניו היה האיש הזה עד לבלי שיעור, לתלמידו היה קורא רבי והיה מקדים בשלום כל אדם, לא הקדימתו בזה כל בריה. גם אותו היום, שנגזרה עליו מיתה, בעבור הרביצו תורה ברבים, היה יושב בתענית כדרכו. אמרו לו תלמידיו: וכי אין רצונך למעום מה, קודם שתמות? ענה ואמר להם: אם עד עכשיו, שלא ידעתי באיזה דרך אני הולך, לא טעמתי, אטעום עתה, בשעה שיודע אני, לאן מוליכים אותי? בו בערב נהרג, אחרי תענית ארוכה של עשרים ושש שנה.

יצאה בת־קול ואמרה: אשריך יהודה, שגופך מהור ונשמתך יצאה בטוהרה!

ה

בן תרדיון*

כי היא חייך ואורך ימך, והגית בה יומם ולילה. המת עצמך באהלה של תורה ואתה חי. יש תרות גם נגד המות!

ויהי בימי ממשלת רומה הרשעה על עם ישראל, החריבה את ביתו, כבשה את ארצו, הובילה מבחר בניו בגולה, ועל התורה, תורת אל חי, נגזרה כליה. מי בחרב ומי באש. נמוג כל לב מפחד, גם חכמים עזבו בית.

רק בן תרדיון עוד מקהיל קהלות וחוזר על בני אדם ללמדם. בנפשו הוא הדבר, ומסר התורה לא ימוש מפיו. הוא היה צדיק וישר לאדם ולאלהים. מעולם לא עלתה קללת חברו על מפתו; ומעולם לא לנה פרוטה של צדקה תחת ידיו, והיה זהיר בעזרת עניי הגו והרוח. פעם אחת נתחלף לו דבר של צדקה, והיה יושב ומתענה ואומר: שמא נתחייבתי מיתה לשמים! הוכיחו גדול אחד, על שהוא יושב ועוסק בתורה, ולא יכול לו, כי מדבר ה' לא ימוש. חזר וסקר לו ממיצר לבבו, בדבר החליפו מצדקה לצדקה. ויענהו סוכיחו לאמר: מתלקך יהי חלקי ומגורלך גורלי!

והשמועה באה עד בית הנציב הרומי, כי בן תרדיון מורד בפקודי המלכות ומרכיץ לקח ברבים, הוא וביתו; ותעל חמתו עד להשחית ויצו לשרוף אותו בספרו ולהרוג גם את אשתו וביתו. כשתפסו אותו ואמרו לו: חנינא, נגזרה עליך שרפה, עמד וקרא מקרא זה: הצור תמים פעלו! באו והוציאו את אשתו להריגה ואמרה: אל אמונה ואין עול! אף בתו קבלה את הדין וקראה: גדול העצה ורב העלילה! מה גדולים מעשיהם של אלו!

ובא הקסטיגר בדבר הנציב, עשה מדורה גדולה מחבילי זמורות ויעלה הלהב; נשלו את חנינא וכרכוהו בספרו וידחפוהו לתוך האור, והאור מתרחק ממנו, ולא יגע בו, לא יכול לנגוע בו... נבהל אותו קסטיגר וקרא לו: פלאי, האתה הוא האיש, שגזרו עליך לשרוף ומיתתך נמסרה לידי? ויענהו חנינא מתוך האש: כן, אנכי הוא האיש, אשר דנתם אותי. אמר לו: איך יהיה כחזיון הזה, שהאש אינה שולמת בך, ולא היה עוד כדבר הזה לעולם? ויאמר לו רבי חנינא: המתן רגע, עדי אודע, כי שלוחים אתם לקחת את נשמתו, ואמטרה. ויעבור ידו על פניו, ויאמר: קום וכלה מלאכתך בני. ומיד אכלה האש בו ובגויל ספרו

* על פי מסכת כלה ועוד.

והאותיות פורחות באויר ושבות למעלה . . . אמר אותו קסטיגר בגמשו: הללו הם מבני העם הזה, שגוזרים מיתה וחיים לעצמם ואני עומד תוצה? והנה קפץ גם הוא לתוך המדורה ויקרא: אלהיכם אלהי, באשר תמות אמות ושם אקבר!
יצאה בת־קול ממרומים ותקרא: בן תרדיון וקסטיגר שניהם עבדי הם.

מעבר למחנה*

עוד חורשים בני רומה רעה על ישראל להכחיד גם השארית שלו, עם הנמרים נלהם את הצאן ולא יאמר עוד, כי יש אחרית לעם ירושלים ובניו.
וישבו שבעים הזקנים בבית המועצות הגדול ושקלו ופרו יום יום בגזרות חדשות קשות על העכרים היושבים בארצם השוממה. ואם אמנה אותן אחת אחת תסמנה שערותיכם לשמען. זדון לב הנוי העריץ לא ידע גבול; ועם כי ירד מטה, עם מנוצח עד תומו, לו אין כח ואיל לקום עוד.

ונשמע הדבר במוריא ובארץ ישראל הקרועה, כי עוד תגדל סאת העקה וגזרות חדשות תבואנה עליהם, ויצעקו לאלהים. בושורכי העם ומנהיגיו מתשועה, וגם שומר ישראל מקונן, שועלים וזאבי מרף מהלכים בביתו.

ומועד גמר המועצה הולך וקרב אל קצו. והרבה הרבה גזרות אמרו לנזור, כל גזרה קשה מחברתה. ששים ותשעה זקנים כלם מחייבים את העם הנדבא, ורק אחד — מזכה, מזכה בלבו, כי אין לו העוז לקום בפני חבריו ולקרא באזניהם: לא תורידו שאולה את עם ה'!

וגמשו של המזכה לקחה שמץ מנהן וירא ויתבונן למזלה הקשה של אומה זו, ובידו אין תשועה. על משכבו בלילות חשב בה, שנחו נדרה מעיניו, וביום המחרת כבר יעמדו למנין ויחרתו את הגזרות הקשות האל עלי לוח אבן.

נזכר הזקן הזה במנהגי רומי ובחוקיה, כי אם ימות אחד מן תבורת המועצים לפני חתימת החוקים, ובטלו והיו כלא היו. ויעל על גג ביתו ויפיל עצמו לארץ ומת. כה הפקיד את גופו וחיוו כדי לפדות עם זר.

וגם בערו יצאה כף יד ממרומים וקבלה את נשמתו.

רבי ישכב**

רבי ישכב הסופר היה אחד מן החכמים הגדולים בימי רבן גמליאל ומשפרי החסידים; הוא חלק כל נכסיו לעניים, והיה גדול כמשה בתורה וביראה חוץ מן הנבואה. הוא הגיע לזקנה והיה בן תשעים שנה, בעת הוציאו אותו למות. נתאספו תלמידיו, בכו ואמרו: רבינו, אם את אורך יקחו מאתנו, תורה מה תהיה עליה? אמר להם: החזיקו איש ברעהו, אהבו

* ספור בבלי בע"ז. ** עפ"י מדרש אלה אזכרה ומדרש עשרה חרוגי מלכות נוסחא ב'.

שלום ומשפט, אולי יש תקוה. אמר לו המלך: צפוי אתה אלימות ואתה דורש? השיבו ר' ישכב: לא אמות, כי אם הולך אני אל עולם שני. לעג לו המלך ואמר: וכי ישנו עולם שני? ויצו וישליכו אותו באש. והוא קורא בתוך האש בפסוקי התורה בקול רנון. ובהגיעו למקרא: ויאמר ה' אל משה, הוציא נשמתו. יצאה בת־קול ואמרה: אשריך, ישכב, שלא הנחת מתורת משה כלום, שלא קימת. יהי זכרו ברוך!

ח

אלעזר בן שמוע*

רבי אלעזר בן שמוע, רבם של רבים, טובינא דחכימי, היה מגדולי החכמים שבתלמוד, לבו כפתחו של היכל. וינהרו אליו תלמידים רבים מכל עבר לשמוע לקח מפיו. ששה ששה בשורה היו יושבים אצלו, ונדחק כל אחד לשמוע דבר אלהים חיים. הורידו אותו מעל כסאו, הסירו העטרה מעל ראשו והשליכוהו לבית האסורים, לא מצאו בו אלא העון הזה, שהוא מרביץ תורה. ויהי כאשר הוציאוהו להרג, היה ערב שבת עם חשכה. בקש והתחנן ואמר: הניחוני עוד לקיים מצות שבת, והתחיל לקדש היום. לא הפסיק לוטר את המלים: אשר ברא אלהים לעשות, עד כי נתז ראשו. יצאה בת־קול ואמרה: אלעזר היה דומה למלאך אלהים ויצאה נשמתו באלהים.

ט

הריגת המתורגמן

(נוסח א) **

רבי חוצפית המתורגמן היה אחד מגדולי אנשי המעלה בימי רבי אליעזר ורבי יהושע. הוא היה שקול כיונתן בן עוזיאל, היה שונה ק"פ פנים בתורת כהנים, היה אומר על שטא מהור ומראה לו פנים, ועל מהור שטא ומראה לו פנים; גם בקי היה בשבעים לשון, ואין כל חכמה נסתרה ממנו. וכשיצאה גורת הרומים להכחיד כל רבני מתיבתא, חשבו כי ישאו פנים לזקן זה, אשר גם לא נמצאה עולה בו. ובכל זאת תפשוהו עם תלמידיו והרגו אותם כולם ביום אחד, והשליכו גופות המתים על פני השדה. מצא ספקן אחד בעניני הדת לשוננו של הרבן הגדול הזה, מוטלת באשפה. הרימה בידו ושאל לחומו: פה שהפיק מרגליות ילחך עפר? זו תורה וזו שכרה? אמרו לו: המקרא אומר: למען ייטב לך והארכת ימים, למען ייטב לך — בעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך — בעולם שכולו ארוך!

(נוסח ב) ***

רבי חוצפית המתורגמן היה זקן מופלג, ויפיו המופלג עומד עוד כבבחרותו, כזה היה גם בתכמתו, ויוסף להחכים ולקבוץ דעת יתר על חבריו ובני גילו. עליו היה רבי עקיבא

* עפ"י מדרש עשרה חרוגי מלכות ועוד. ** עפ"י מדרש הנ"ל נוסח ב' ועוד מקורים.
*** עפ"י מדרש אלה אזכרה ושיר השירים ונסא.

קורא: יפסית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך; ובשעה שהיה עומד ודורש, היה קולו הגעים מושך את הלבבות ומרכך אותם.

בן מאה ושלושים שנה היה, בעת שהוציאוהו להרג, ויתחנן לפני המלך, כי יאריך לו עוד יום אחד. התפלא ואמר: מה לך, אם תמות היום או למחר? השיב ואמר: הפך אני עוד בחיים מעם, למען אוכל לקרות עוד ק"ש של שחרית ושל ערבית וליקח את השם הגדול והנורא. התקצף המלך, חרף וגדף ואמר: עדיין אתם דבקים באלהיכם, שאינו יכול להצילכם מידי. ויצו לסקלו באבנים, ותעל נשמתו לשמי מרומים!

זאת זכרון*

המקרא אומר: דדש דמים אותם זכר לא שכח צעקת עניים. לא נאמר זה אלא כלפי עשרה הרוגי מלכות וכל אלה שנשפך דמם על קדושת השם; וכשיבוא האלהים הגדול ליפרע ממחריבי עמו, ידרוש מהם צעקת עניו.

אומרים, כל צדיק וצדיק שנהרג בידי אויבים, כותב ה' את שמו בלוח וספר לזכרון. והיה כי יבוא יום הדין הגדול ונשפטו עמים ולאמים, אומר ה' צבאות: למה הרגתם את אהובי פלוני ואלמוני? ולמה שלחתם בהם יד? כופרים הם ואומרים: ידינו לא היו במעל ולא ידענו כלל ממעשים הללו. מיד לוקחדין-האמת את כל לחות הגהרגים והגשחשים וקורא לסניהם כל השמות. ויבושו פניהם ויחזרו.

הסידים

א

יוסף בן סימאי*

יוסף בן סימאי, איש שיחין, היה איש צדיק תמים בדורותיו, ותמימים היו כל מעשיו. מעולם לא הקניט את חברו במה ולא עלתה טינת איש על משכבו. את כל אשר לו חלק עם עניים ועמד להם בשעת דחקם, ואת דבר ה' ואת מצותיו שמר בכל עת ולא סר ימין ושמאל מדברי חכמים ותורתם. — ודרכו היה לקבל עליו בכל דבר את הדין ולראות בכל מאורע, אשר קרה לו לרעה, דין אמת וצדק. אם נקף באצבעו ומצא דם, לא סחפו, אם חלה לא נתרפא ולא הניח לרופא לגשת אליו בסמיו; ואם נכשל בדרך לא קם, ולא קבל בצר לו. האל הגדול לא יעות משפט ולא עביד דינא בלא דינא.

פעם אחת נפלה דליקה בחצרו ועלה הלהב ואחז בארבע פנות ביתו. באו בני קיצרה שכניו איש איש בחבית מים לכבות את הבערה ולא הניחו לעשות מלאכתן ואמר: הניחו לנבאי ממרום, שיגבה את חובו ממני! אמרו, תקופת תמוז היתה ופני השמים כנחשת זה ימים רבים. מיד נתקדרו בעבים וירדו גשמים וכבו האש. שומר ה' את בית הסידיו.

ב

רבי טרפון**

מעשה בתנא אחד גדול, והוא כהן ועשיר, ולו רב אוצרות, גנות ופרדסים ועבודה רבה. הוא לא היה נהנה מעשרו, לא ידעו אותו עבדיו ולא התערב במעשהו, אשר הנחילו אותו אבותיו, כי אם היה מתעטף בטליתו ועושה אזנים לתורה, לבארה ולפרישה על פי מדותיו וכלליו הוא. ויהי פעם, והוא הלך לפקוד את תלמידיו בשביעית, רעב ונכנס לגן בדרך לאכול מתוך שלו שלא בטובה. מצאהו עבדו ושומר הגן אוכל קציעות ויכהו הכה ופצוע, ולא אמר לו המוכה כלום; אך כאשר בא עד גפשו והסתכן התאנה וקרא: אוי לו לטרפון, שזה יהרגו. נבהל השומר לשמוע שם אדונו, הרף ממנו ונפל לרגליו, ובכה והתחנן לפניו, כי ימחול לו, השיבו הכהן: חייד, בכל הכאה והכאה שהוספת להכני מחלתי לך על הקודמת לה.

וכל ימיו של רבי טרפון היה מתענה על הדבר הזה ואמר: אוי לי ולנפשי, כי

** עפ"י בבלי נדרים וירושלמי שביעית ועוד.

* ציון ירושלמי, ועוד מקורים לזה.

השתמשתי לרגע בכחרי, והושתחו שניו מרוב צומות ותעניות. וכשמת צדיק זה לא הניח כמותו.

ג

איש ברתותא*

רבי אלעזר איש ברתותא החסיד היה איש המעשה ומרבה בצדקה. כל אשר לו בזכו ונתן לעניים ויענה בזה את בני ביתו ויהסרם; ואם שני בגדים היו לו נתן את האחד לאביו, ואם מנעלים ברגליו וראה אדם הולך יחף פשטם ונתנם לו. מעולם לא לנה אצלו פרוטה; ואם כלתה גם זו פתח את ביתו מארבע רוחותיו וקרא לכל עובר ושב, שאין לו מקום ללון, כי יסור אליו. היה הדבר כך, שאם ראו אותו גבאי צדקה מרחוק, היו בורחים ממנו, כי ידעו שיתן להם הכל ובניו ירעבו ללחם.

יצא פעם לשוק לקנות דברים לנשואי בתו, כי בא לו ממון בירושה, וראה גבאין מתחמקים ממנו; רדף אחריהם ואמר להם: משביע אנכי אתכם, שאל תכחדו ממני, במה אתם עוסקים עתה? אמרו לו: בזווג יתום ויתומה. — אמר להם: העבודה! שהם קודמים לבתי. נתן להם כל מה שבידיו, ולא נותר אצלו רק זוז אחד. הלך וקנה בו חטים ובא ונתן את החטים באוצר. לערב אמרה אשתו לבתה: מה קנה אביך בהכסף? אמרה איני יודעת, אבל ראיתי, כי שם הכל בשונו מן השוק לאוצר. באו ופתחו האוצר ומצאוהו מלא חטים ובר, ויהי צד המקום מהכיל וישתפך מבעד הדלת ותעלינה ערמות גדולות בר. רצתה בתו לבית המדרש ואמרה לאביה: בא וראה, מה עשה לנו הקב"ה אוהבך. הלך וראה האוצרות של חטים. קרא ואמר לאנשי ביתו: בשם ה' הרי המה הקדש עליכם, ואין לכם חלק בהם יותר משאר עניי ישראל!

ד

מתיא בן חרש**

בימי התלמוד היה חכם וצדיק אחד, ושמו רבי מתיא, ושם אביו חרש, ויתקדש הרב הזה מאד, אשה לא נשא, נזר מהבלי העולם, וישב כל ימיו עמוף במליתו ועוסק בקני התורה; קלסתר פניו היו דומה לחמה, ובישבו כך עוסק במעשה מרכבה ובמעשה בראשית, היה דומה למלאך אלהים! נתקנא בו השמן, בשמעו יוצרו מתפאר בו, נגש לפני אלהים ואמר לו: תן לי רשות ואלך ואנסה את לב מתיא, ואראך, כי אין אמון בבני אדם. ויאמר אליו ה': לך ונסה את עבדי, ותראה כי יקרך דברי. הלך השמן והוריד למטרה זו את נעמה אחות תובל קין, שחמדו אז גם מלאכי השרת את יפיה, ותבא ותתיצב במצותו לפני הרב, שישב ולמד. ויהי בראותו בת אשה עומדת לפניו, החזיר פניו לאחוריו, כדי שלא יחזה בה וביפיה; הלכה ועמדה לנגדו מאחוריו, נסה את ראשו לימין, והיא נצבת על יד ימינו, הטהו לשמאל, וגם שם הנה. ואמנם יפה היא הנצבת ער לכלי שיעור, וזו פניה כפני הלבנה בחדושה, ויירא החסיד לנפשו פן ילכד בשחיתתה, ויקח מסמר מהעמוד אשר לפניו וינקר בו את

* עפ"י בבלי תענית. ** עפ"י קמץ מדרש אבכיר, ונמצא גם במדרש עשרת הדברות

עיניו אחת אחת. ראה השטן עוז רוחו ויחרד וילפת ויאמר: לא היה עוד כאדם הזה בין כל ילודי אשה עד הנה. וישלח והשם את רפאל עבדו לרפא את עיני חסידו. בא ודפק על כותלי בית-המדרש. שאל הרב העור: מי כאן? ענה המלאך: רפאל אנכי, אחד משוכני מעלה, ובאתי במלאכת ה' להשיב לך את אור עיניך. וימאן מתיא להרפא ויאמר: הנח לי, כי טוב לי עתה טאו. ויבא אלהים בעצמו לשאול בשלום עבדו!

ה

בן עזאי*

בן עזאי היה אחד מן ארבעת החכמים הגדולים שבתלמוד, שנכנסו לפרדם לדרוש את ה', ונפשו השקה בתורה יותר מכל אדם. יומם ולילה לא מש מאהלה, והיה יושב ודורש והאש מלהטת סביבו, ונחשבו הדברים כיום שנתנו מסיני. . . .
 וזרא אותו את התלמיד הזה בתו של רבי עקיבא, אשר ילדה לו בת כלבא שנוע, ותאהב אותו אהבה עזה כמות ותחכה לו כאמה לאישה שתים עשרה שנה רצופות. לבסוף נטפלו עליו אחיו ובית אביו להשיא לו אותה, כי הוא מאן לבנות לו בית. ויאמר: יתקיים העולם באחרים. היה יושב בערב ועוסק בתורתו וירא את בת מורו עומדת אצלו. אמר לה: בתי הביאי לי קתון של מים, למען ארחץ את ידי, ותמהר ותרץ ותבא לו כד מים. כשראה המים בידה, התחיל לדרוש על המקרא: מי מדד בשעלו מים, והיה דורש במעשה מרכבה עד עלות הבקר, והיא עומדת ורואה במראה... ויהי בעלות השחר נשא את עיניו וירא אותה נצבת, שאל אותה לאמר: האם כל הלילה עמדת פה? ותאמר הן. אמר לה: לכי נא לבית אביך. אמרה: אדוני, לא אזכה להיות משמשת אותך ולרחוץ את רגליך? ותבך. ויחשב לו הדבר בשמי מרום לחטא.
 אף עליו אמרו: דבש מצאת אכול דייך. כי הציץ ונפגע. ואית דאמרין, מות קדושים מת, כי תפשו אותו בבית המדרש, כשהוא שקוע במשנתו, והרגותו.

עוד חסידים

א

רבי מאיר**

רבי מאיר היה חסיד ועניו גדול, לא גבה לבו בתורתו ולא הקדים את המדרש על המעשה. הוא לא היה אומר: אם אני כאן הכל כאן, והקדים כבוד אחרים על כבודו. היתה אשה אחת, אשר נפשה דבקה בדרשותיו, ובכל פעם אשר ישב בבית המדרש בליל שבת ודרש בפרשת השבוע, היתה עוזבת את ביתה וכאה לשמוע דברי אלהים חיים

* עפ"י מדרש שיר השירים ז' וס'א ועוד. ** עפ"י ירושלמי פיאה וסופה, במדבר רבה פ"ט.

ויחר לבעלה הדבר הזה; ויהי כי אחרה פעם לשוב מהדרשה, סגר עליה את הדלת ונשבע ואמר: כה יעשה לי אלהים, אם אכניסך, בטרם תלכי וירקת בפני הדורש. ותתלחלח האשה ותאמר: איך אעשה את הדבר לבנות איש קדוש ונורא, וחטאתי לאל עליון. באה אצל שכנותיה, ספרה להן כל אשר קרה אותה וישבה ובכתה. באותה שעה עשה רבי מאיר עצמו כחולה בעיניו ויצו להביא לפניו זאת האשה, כי תלחוש לו וירקה לו בפיה; יראה האשה לנפשה לעשות כזאת לרבן וגדול בעם. הפציר בה ויאמר: הלא אֶתְלַם על ידיך, ואל נא תמנעי טובתך ממני. רקקה לו שבע פעמים בעיניו והותר נדר בעלה. חברו עליו גדולי תלמידיו ואמרו לו: רבינו, לא בנית בזה את התורה? השיב הוא ואמר להם: לא דין למאיר להיות שוה לקונו, שגם הוא צוה למחוק את שמו על המים, כדי להסיל שלום בין איש לאשתו. וידעו כולם כי צדק עשה.

ב

עוד מרבי מאיר*

רבי מאיר היה סופר, באחרית ימיו, היה כותב ספרים מדויקים ומרויח שלשה סלעים בשבוע. במלע אחד היה מתפרנס הוא וביתו, בהשני התלכש הוא ובני משפחתו בדוחק ואת השלישי היה נתן לרבנים עניים ולא השאיר לו מאומה. אמרו לו קרוביו: בניך כי יגדלו, מה תהא עליהם? ריקם תלך ולא תשאיר להם אחרי מותך כל נחלה. ענה ואמר להם: אם צדיקים יהיו וילכו בדרכי ה', עליהם נבא נעים תהלות ישראל: נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם; ואם לבכם יסור מאחרי ה' ויזנחו את ארחותיו, למה אתעמל ואגית את יגיע כפי לאויבי המקום? ראו גדל לבבו, אמרו גם את הזוז שלנו תן לאחרים.

ב

הסקדון**

ברוריה, בתו של החסיד רבי חנניה בן תרדיון ואשת הרב הגדול רבי מאיר, תלמידו של אחר, היתה אשה גדולה בדורה, חכמה בכל מדע וגם יודעת בתורה הרבה. בתום דרכה נצחה חכמים ידועים; התוכחה עם צדוקים ויכלה להם, ולכה ידע רחם. פעם הוסיפו בני מדי להדאיב את לב בעלה ולהריע לו בכל אשר יכלו, בקש לאבדם, באה לפניו ותאמר: „יתמו חטאים כתוב ולא חוטאים“, וירא רבי מאיר, כי צדקה, עמד ונשקה על ראשה.

ויהיו לרבי מאיר ולברוריה שני ילדי חמד, יפים מאד, מושלמים בדעת ובתבונה היו וינבאו להם עתידות. רבי מאיר אהבם מכל והיה משתעשע עמהם בתורה; ואמם שמרה עליהם מכל משמר. פעם אחת הלך רבי מאיר לבקר את רבותיו וישב אצלם ימים רבים, ויהי ביום שהכינה ברוריה עצמה לשובו, באו שני בניה מבית הספר ואמרו: ראשנו! ראשנו! וישכבו על המטה וימותו. מה עשתה אמם? לקחה סדין ופרשה עליהם וישבה על יד

* על פי קהלת רבת. ** על פי בבלי ברכות ומדרש משלי.

המתים בדומיה. והנה בא רבי מאיר בעלה מן דרכו ותעמד פניה כאלו לא קרה דבר. שאל אותה: בני היכן הם? כחשה לו ואמרה לו: עד מהרה תראה אותם שניהם. ויהי כי נח מדרכו מעט, נגשה ברוריה ואמרה לו: רבי, שאלה לי אליך! ויאמר: שאלו בתי. ותאמר: בעת היית בדרך, בא אחד ונתן לי לפקדון שני גביעי כסף יקרים, ועכשו בא ליטלם בחזרה. האשיבם לו או אשמרם בעדני? השתומם רבי מאיר לשאלתה, כי ידע, כי ישירים דרכיה וכמה רחוקות מחשבות כמו אלה מלכה. נטלה אותו בידיו, הובילה אותו אל העליה, ששם שכבו הבנים, הרימה את הסדין, וירא והנה שניהם מתיים. התחיל בוכה ומילל ולהכות ראשו בכותל, והוא צועק: בני ורעי, בני בדרך ארץ, ורעי שהייתם מאירים את פני בתורה, למה עזבתם אותי ותלכו למנוחות לפני מועד! נגשה ברוריה אליו שנית ותאמר: הי נתן לנו שני פרחי חמד אלה לפקדון, והוא לקחם מאתנו, יהי שם הי מברך! הלא כן דברת. הרכין רבי מאיר ראשו לה ויאמר: ברורה שמך וברורה נחמתך, גם ברוכה תהי.

ד

פסח י"ד*

רבי שמעון בן חלפתא היה עסקן בדברים ואיש חסיד גמור. אבל כל ימיו היה עני מדוכא ובכיתו אין לחם ואין שמלה. ויהי ערב חג אחד, ויצר לבו, כי אין בידו לכבד את הי' כבני גילו וחבריו, ואשתו בראותה, כי חברותיה מבשלות ואופות ובידה אין כל, ישבה בקרן זוית ובכתה. מה עשה? יצא השדה ושפך לפני האל הרחמן את שיחו והגיגו. ויהי כנשאו עיניו השמימה, ראה כמין פיסת יד מאירה ותשלך לו אבן טובה אחת ותעלם. הרים את מתנת יה, הלך ועבמה ולקח בדמי פדיונה לחם בשר ויין ומגדים הרבה, ויבוא מעון ברב טוב לביתו. נגש אל אשתו ויאמר: הא לך כל אלה ונשמח בחגנו. ותען אשתו ותאמר: מאין לך מזונות רבים כאלה בפעם אחת? שמא המרחת את קונך! ולא רצה להגיד לה. הפצירה בו ותשביע אותו ותאמר: חי האלהים! אם אהנה מהם, אם לא אדע מאין הבאתם. ספר לה כל המאורע. אמרה האשה: לא טוב עשית לפגום את שלחנך לפני זמננו, מוטב שנראה עוד עוני, מלחסר אותנו על ידי כך. ויהי בשמוע רבי שמעון כך, אסף כל המזונות בחפניו, החזירם לבעליהם, לקח את הממון ופדה את האבן הטובה, ויצא שוב השדה ויתפלל לה' לאמר: קח ממני את אשר נתתי לי. והנה נראתה עוד הפעם אותה פיסת היד ונטלה ממנו את אבנה, התחיל לומר: שמחתני הי' בפעלך!

במערה:

(ספור על אודות בן יוחאי ובנו בבי' בסחאוח)

** א

רבי שמעון בן יוחאי היה אחד מרבי התלמוד והמעטים שבבני עליה. הוא היה איש

* על פי מדרש תהלים ועוד. ** על פי ירושלמי ברכות הילאח וכבלי שבת.

בעל מופת ומעביר דעתו מפני דעת חבריו. פעם עזבו תלמיד אחד, יצא לחו"ל ונתעשר; נתקנאו בו שאר רעיו ובקשו גם הם לצאת. נהלם לבקעה אחת וקרא ואמר: בקעה, בקעה, התמלאי דינרי זהב! ותאור מזהב. לעומת זה ראה פעם אדם אחד מלקט ספיקי שביעית, נער בו ואמר: האם לא נאמר הדבר! השיבו המלקט לאמר: והלא רבי, אתה הנך הוא המתיר. ענה רבי שמעון ואמר לו: והאם חברי אינם אוסרים ודעתם אינה כדעתך? קרא עליו את המקרא: ופורץ גדר ישכנו נחש.

ויהי כי הרביץ תוויה ברבים, כלכל כרב תושיה עניני עמו, ולכבו נגד עם הרומים ועריצותם ביהודה. בקשו לעקרו ולהכחיד זכרו. ויברח הוא ואלעזר בנו למדבר, ויטמנו את עצמם במערה הרחק מאדם, שמה ישבו שלש עשרה שנה רצופות, הגו במתרי התורה ובקשו דרך לתעלומות עולם, ונמצאה להם באר סביב למערה וישתו ממנה; ועלה להם אילן עושה חרובים ואכלו ממנו; וכשבלו שמלותם לעורם, ישבו עד צוארם בחול ועסקו במפלאות תמים דעים. שכחו כל צרכי העולם ותהלוכותיו ואמרו לנפשם: די לעולם, שאנו בתוכו. ויהי היום וימת המלך, אשר בקש את נפש הרבי ואת נפש בנו, וימלוך אחר תחתיו, והוא העביר את רוע הנזרה. בא אליהו ועמד על פתח המערה וקרא ואמר: מת קיסר, מת קיסר! לקחו בלויי בגדיהם, עזבו מקומם ובקשו לשוב. ראו בני-אדם חורשים וזורעים את האדמה, ויחר להם ויאמרו: אנשים האלה מניחים הם חיי עולם ועוסקים בחיי שעה! נתנו עיניהם בם, עלה הלהב ושרף את הזרע. יצאה בת-קול ממרומים ואמרה להם: האם להחריב עולמי יצאתם! חזרו למערתם וישבו בה עוד שנים עשר חודש והוסיפו לְמַרְק את עצמם ולבקש עוד נתיבה. ויהי בעזבם את המערה שנית ובאו שוב לשוב, ערב שבת היה. ראו איש עברי אחד רץ ושתי הכילות של הדם בידו, אמרו לו: אלו למה לך? אמר להם: לכבוד בריחם את השבת, אמר האב לבנו: ראה כמה חכיבות מצות על ישראל. נחה דעתם והחלו להתרגל לתהלוכות העולם.

* ב

שלש עשרה שנה ישבו רבי שמעון בן יוחי ובנו אלעזר במערה במדבר, בכרחם מפני חרב הרומים, אשר אכלה אז. ברוב ימים העלה בשרם חלודה מחול. טים המה שותים מבאר ומתפרנסים מחרוב אחד, שעלה בגבולם. כל הימים כה ישבו והגו יחד, חזרו על ספרי התורה והלכותיה ובאו עד עומקן. ויהי בבוא ראש השנה הי"ד, יצא רבי שמעון וישב על פתח המערה, וירא והנה ציד אחד משליך חצו אחרי צפור עפה בשמים ולא המיתה ותמלט. וירא ויחבונן, כי עוד לא נגזרה על הצפור מיתה, לכן לא השיגתה יד אויב. ויאמר לנפשו: אם צפור כנף לא תמסר ביד אדם, מבלי דבר ה', למה אירא אנכי ואטמן? קרא לאלעזר בנו ואמר לו: בא ונחזור לארצנו. ויבאו בלב שוקט לעיר מבריא, תקנו שם כל הטהרות וישבו לבית המדרש ללמוד תורה ברבים. וה' היה עמם, ולא באתם דעה.

* על פי ירושלמי פיאה ומדרשים.

השנים

א

רבי פנחס בן יאיר*

רבי פנחס בן יאיר היה איש פלאי ומצניע לכת. הוא לא היה יושב בבית המדרש בין תלמידים רבים, אך לבדד ישכון והרחק מן הישוב היה עוסק בתורה ובפקודת ה'. מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו, ומיום שעמד על דעתו לא נהנה מסעודת אביו. לא מפני שמודר הנאה מאחרים היה, כי אם בלכתו בזה את דרכו. הוא היה נוהר בכל, וה' שמר אותו מכל. גם בהמתו של אותו צדיק, שלוחה אותו תמיד, חסידה היתה ולא אכלה מדבר, שלא לקחו ממנו מעשר. ויהי לנס.

פעם אחת קרב הוא וחמורו לעיר, והוא כבר בא כימים. שמע רבי, אבי המשנה ומיסדה, על דבר בואו ויצא לקראתו ויברכהו בשלום ויאמר: סור אדני אל ביתי, כי על כן תעבור עלי וגם לחמורך אשקה ואחזן לו מספא. ויצר לרבי פנחס טאד. הן לא יכול להשיב פני מבקשהו ריקם כמצות חכמים, שלא לסרב לגדול; אבל גם לא יכול לשנות מאת אשר התוו לו בדרכו, ולא עבר עליו כל הימים. עוד עומד רבי ומפציר בו, ופתאום התרומם הר גדול מן האדמה והבדיל ביניהם בחזקה. קרא רבי ואמר: כמה גדול רצונם של צדיקים בחייהם! ואית דאמרין, לא טורא הוה, כי אם אישתא נחתא מן שטיא ואקפת עליו, וסליק לעילא. גם לחמורו פנו מקום. התפלל רבי ואמר: הואיל ולא זכינן נשבע מיניה בעלמא הדין. ניזכי נשבע מיניה בעלמא דאתי!

ב

צדיקים במיתתם**

צדיקים במיתתם חיים.

כשחלה רבי, הוא רבינו הקדוש, בבית שערים, חליו אשר ימות בו, והגיעה עתו להאסף אל אבותיו, נכנסו אליו חכמי ישראל לבקרו, ויצו אותם על דבר עניני בית ישראל ועל ביתו ואמר להם: „שמעון בני חכם, גמליאל בני נשיא, חנינא בר חמא תלמידי ישב בראש; יוסף חפני ושמעון אפרתי, הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי“. ויבקש אותם, שלא יספידו אותו בעירות ושיושיבו ישיבה לאחר מותו, ולא יבטלו מן התורה. ויצאו ממנו בלב כבד: רבם יבוקש השמימה והם יתמי דיתמי. שוב אמר: לבני אני צריך. באו אצלו כשהם בוכים. אמר להם: אל נא בני. ואמר להם: „הזהרו בכבוד אמכם, נר יהא דלוק במקומו, שולחן יהא ערוך במקומו, ומטה תהא מוצעת במקומה“. זקף אצבעותיו כלפי מעלה, אמר: רבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך, שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה. ויסגור עיניו וינח. יצאה בת קול ואמרה: בא שלום ונחה על משכבך.

* על פי בבלי תולין וירושלמי פיאת. ** ספור ירושלמי ובבלי בבלאים ובכתובות.

חמורים ובהמות של צדיקים.

* א

לחמיר אחד גדול בישראל גשבה חמורו על ידי שירת לסטים, ויביאו אותו הרחק איזו פרסאות, העמידו אותו בארזה ויתנו לו לאכול ולשתות, ולא אבה ליהנות מן הגזל, אם כי רעב הוא; ויעמוד בה בלי אוכל ומשתה שלשה ימים, ולא בקש שמוע ללוקחיו, אם גם הכו אותו הכה ופצוע. ראו, כי ימות בעקשנותו, אמרו: למה לנו להסריח שדותינו בנבלתו? נציאהו לחרות וילך באשר יחפוץ. מיד התירו חבליו; והוא הלך כל היום ויבא לפנות ערב למעון אדוני וינהם. אמר הרב לבנו: מהר לפתוח את הדלת לחמורנו ותן לו לאכול ולשתות, כי לא אכל חוץ מאתנו בתום לבנו.

** ב

שוב הלך רב אחד מהחסידים והיראים השלמים כבעלי התלמוד, הוא וחמורו, מעיר לעיר וממדינה למדינה, כי עוסק היה הרב הזה בפדיון שבויים כל ימיו, וכל עמלו רק להוציא שבויים לחרות ולקנותם בכל כופר מאת אדונם. ויהי היום, בא לאושפיזא אחת, הגישו בעלי המלך לחמורו מבליים, שלא הזרמו מהם מעשר, לאכול ולא אכלה, באו ואמרו להרב את הדבר. אמר להם: עשרתם? אמרו הם: לא. צום להעשיר, ואכלה. קרא ואמר להם: „עניה זו הולכת לעשות רצון קונה, ואתם מאכילים אותה מבליים!”

*** ג

היה איש חסיד אחד, שהיתה לו פרה אחת, והיה חורש בה בכל ששת ימי המעשה; ובכוא יום השבת שכחה ונפשה כדבר ה' אשר צוה בידי משה עבדו. ויהי היום והעני אותו חסיד והיה אנוס למכור כל מה שיש לו, וימכור גם אותה פרה לאיש אחד, שאינו מבני ברית ואינו שומר מצוה. ויעבוד בה הקונה בכל יום; וכשהגיע יום השבת, נחה מעצמה ולא רצתה לחלל את שביתת היום הקדוש. ויבעם עליה אדונה ויכה בשכמים ולא אבתה לשמוע בקולו. בא אצל אדונה מלפנים ויאמר לו: רמיתני, אדוני, כי נתת לי פרה עצלה, אמר לו המוכר: חס ושלום, שפרתי תעשה לך כך. ספר לו כל אותה המעשה משביתתה ביום השביעי. אמר לו: היום לא מעצלות ומרוע לבב מאנה לעבוד, כי אם תורה צוה לנו משה, ובה כתוב לאמר: ששת ימים תעבדו וביום השביעי תשביתו ממלאכתכם. אמר אותו נכרי: אם בהמהם של ישראל עושה רצון קונה, ישראל עצמם לא כל שכן, מיד הפקיר כל נכסיו, נכנס לבית המדרש ויאמר: גירונני.

* ספור מרכי חנינא בן דוסא על פי אדר"ן ועוד. ** ספור מרפכ"י על פי בבלי תולין, נמצא גם בירושלמי סיאת. *** על פי מדרש עשר הדברות דיבור רביעי.

חסידים אחרונים

*

מר עוקבא*

טוב לאדם, שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין את פני חברו. מר עוקבא הצדיק היה מפזר הרבה ממטונו לעניים. וביותר עמל לעזור בסתר לאלה, שלא על משפחת האביונים יחשבו בגלוי, ויבושו מלקבל צדקה וחסד. ויהי היום, והנה נודע לו מאיש אחד בעירו, שעזי עתה בין עשירים נמנה, כי ירד מנכסיו ויאבד כל אשר לו ויחי בדוחק גדול, אבל היה בוחר לרעוב ולמות הוא וביתו מלפשוט יד. וישכיל מר עוקבא מעשהו ויתגנב בלילה ויקח ארנק של זהובים וישימו תחת דלת אותו האיש. וייקץ הלז בבקר ותפעם רוחו ויאמר, אין זה כי אם מן השמים רחמו עלי, ויוציאם לצרכיו. וישנה מר עוקבא אחרי זמן את הדבר וישלש. ויהי בפעם הרביעית וילך הוא ואשתו להניח שם את הכיס, כי לרוב לותה גם היא אותו לדבר מצוה. ופלוגי המוצא כבר חשב ויהרהר בדבר, שמא מידי כשר ודם ינתן לו; ויארב בפתחו, ויהי בראותו שני צללים מתנועעים מרחוק ויפתח את הדלת לדעת מי הם, ויברחו שניהם והוא רודף אחריהם. ויהי כבואם למשעול, אין להיטין או להשמאיל, ושם כבשן אש, קפצו בתוכו, כדי שלא יראה אותם ויתביש לדעת מי ומי עזרו לו בצר. ונעשה להם גם ולא נכוו ועזבו את הכבשן לאחר שעה, כאשר כבר שב הרודף אחריהם הביתה, בשלום.

ב

הפרנס**

היה פרנס וגבאי צדקה אחד, ושמו ר' אלעזר, והוא עוסק במלאכתו תמיד; עזב את צרכי עצמו וצרכי ביתו והתעמל אך בצרכי הצבור. יומם ולילה לא נת, סבב בשוקים וברחובות לעשות צדקה וחסד, והיה הולך גם עשר פרסאות רגלי, כדי לעשות דבר טוב. אבל אחת שנא, שנא לקבל תודה מפי איש; וכל דבור טוב מאלה, שעזר להם בשעת דחקם, היה לו כצרכת בנפשו. כשהיה נתן צדקה לאחד, נשמט תכף ממנו, כדי שלא יכיר לו טובה; ואם ברכו הלז בכל זה, הפך לו מעצמו את הברכה לקללה. ויהי פעם, והוא היה הולך בדרך בדבר מצוה. כששב שאל את אנשי ביתו: מה קרה לכם, בעת לא הייתי אצלכם? אמרו לו: שירה אחת באה מארץ רחוקה ואכלו ושמו ולנו אצלנו; והודו לנו בלכתם מאתנו.

* על פי בבלי כתובות.

** על פי ירושלמי פיוט.

התחיל לקרוע את בגדיו ולצעוק: אוי לי, שנהניתם מן הברכה. שוב ספרו לו: כי ליום המחרת באה שַׁרְה אחרת, גם הם אכלו ושתו וגם לגמליהם נתנו בר; וכשיצאו עוד קטרגו וקללו ונפרדו בפנים זועפות. נחה דעתו ואמר: אשרי שזכיתי לשמוע כזה!

ג

ר ב ענן*

ר ב ענן חסידא היה דָּן מישרים, לא נשא פנים לשום אדם והשתדל לדון דין אמת לאמתו. הוא זכה, כי היה אליהו בא אליו לילה לילה, והיו יושבים והוגים בתורה על פי סתרייה. פעם אחת הביא איש אחד דג גדול לר ב ענן בערב־שבת ואמר לחתו לו במתנה, שאל אותו הרב לאמר: מה לך אלי? אמר לו המביא: דין לי עם חברי תצדיק אנכי בריבוי; ואומר אני להגיש את עצמותי לפני רבי. ולא אבה לקחת ממנו את הדג וישלחהו. ויהי כאשר בא לפניו עם איש ריבו, אמר פסול אנא לדינא, וידבר באזנם, כי ילכו לדון לפני דין אחר. עזבו את ר ב ענן ובאו לפני אותו דין ואמרו לו: ר ב ענן שלחנו אליך, כי תדון בינינו. היה אז עוד דין משפט לפני הדין הזה, והקדים לשפוט את זה, ששלח אליו ר ב ענן. ויחשב הדבר לענן לחסא, כי גרם למשא־פנים, ויחדל אליהו לבוא אליו. בקש רחמים, התענה וצרף את נפשו והעלה את אליהו שנית; אבל שוב נבעת מפני חזותו ולא יכול נשוא את אורו של מעלה. וישם אליהו מסוה על פניו ויבדיל בינו ובינו בלמדם יחד. הו זעירים גם בנדנד עברה!

ד

יוסי דמן יוקרת**

רבי יוסי מן יוקרת היה חסיד גדול וידוע בדורו לאיש נזהר ומקפיד גם כמלוא השערה. הוא העמיד כל דבר על מדתו, לא נשא פנים ולא חס גם על בני ביתו, אם חשב כי הביאו תקלה או כי יצאה מהם תקלה. גם חמוריו אהבו משפט. הוא היה משכיר אותם לעבודה; וכששבו לפנות ערב, היו שמים עליהם את השכר והביאו אותו אל אדונו; ואם פחתו על השכר או הוסיפו לא זזו ממקומם. פעם אחת שכחו זוג של מנעלים על אחד מהם ועמד ברחוב כך כל הלילה, עד שבאו בעליהם ונטלו אותם. רבי יוסי היה גם רב בתורה ויודע הלכות ושמועות רבות; אבל תלמידיו נשמטו ממנו אחד אחד, כי לא יכלו עמוד במדתם לפניו ואוי למי שעזת בפניו. היתה פעם עבודה בשדה ושכר לו פועלים ומזונותיהם עליו וכטו יחידו משגיח עליהם. נטרד רבי יוסי בדבר מצוה ושכח להכין להם אוכל; הגיעה שעת הצהרים, אמרו הפועלים לשומרם: רעבים אנו, ולא היה לו מה לתת להם. עמדה בקצה השדה תאנה אחת ועוד לא הבשילו פרותיה, בא ואמר: תאנה תאנה, הוציאי פרותיך ויאכלו פועלי אבא! מיד חנטו הפנים, ויאכלו הפועלים וישבעו. בא אחר כך אביו להביא להם סעודתם, ענו ואמרו

* על פי בבלי כתובות. ** על פי בבלי תענית.

לו: כבר שבעים אנו והקב"ה ישיבך, כשם שבנך השיב אותנו. אמר להם: מאין לקח אוכל בעדכם? ספרו לו כל המאורע. וירע הדבר בעיניו ויגש לבנו ויאמר: אתה הטרחת את קונך, שיוציא לך מאילנו פירות שלא בזמנם, גם אתה תאסף שלא בזמנך. בערב ההוא אמר לפועליו: חצבו לבני קבר.

נשארה לו בתו יחידתו, והיא יפת-תואר ויפת-מראה עד למאד, ולא היתה כטוב נערה יפה בכל הארץ. ויראו אותה בני אדם ויחשקו בה; וכל מי שתזה צלם דמות תבניתה לטהר, התלקחה בו אהבת געגועים עזה, אשר לא תכבה.

פעם אחת ירדה בתו לגן ללקט כמהין, והגן סוקף גדר גבוהה. יום אניב היה ויבהוק יפיה מבעד לבקעים, התגנב תלמיד אחד מתלמידי אביה ויחל לחתוך בסכין בעצים להגדיל את הבקע ויסתכל ביפיה. עבר עליו רבו וישאלהו למעשהו זה. ענה התלמיד ואמר בתרדת לב: טורי זרבי, לקחתה לא אזכה, לראות בה לא אזכה!?

שב רבי יוסי לביתו וקרא להנערה ואמר לה: בתי, את מצערת לבני אדם, שזכי לעפרך! — ותמת גם היא וישאר ערירי כל ימיו.

בחייהם ובמותם

א

השליח*

רבי חייא רבה, תלמידו של רבי, היה חכם גדול, למד וקבל שמועות הרבה, מרביץ תורה ברבים, ולא היה בדורו חסיד כמותו. ויהי כי פקודת כל האדם עליו באה, שלחו ממרום את מלאך-המות לקחת את נפשו. ולא יכול המלאך לגשת אליו, כי לא פסק פומיה מגירסא ולא חדל מטצוה, ואין לשאול שליטה על האור; וישוב המלאך את ביתו ימים רבים ובקרו אין מנוח, כי אם לא עשה יעשה את שליחותו וישוב ריקם ויבא גם הוא בכף הקלע. מה עשה? התחפש כעני ובא ודפק בדלת הרבי וקרא: מי כאן רבי חייא? מי כאן רבי חייא? נתעטף הרבי ויצא ואמר לו: מה לך בני? ויען ויאמר: עני אני ויומם ולילה לא אכלתי. נכנס להושיף לו לחם. אמר לו המלאך: על בשר-ודם אתה מרחם; ואיך לא תחון אותי השליח ממרום הגה ותמנעני למלא מלאכותי. אמר לו הרב: ומה אות בידך, כי כנים דבריך? הרים לו כמין שוט של אש. וירא ויבן, כי אמנם באה עתו, ויבא הביתה ויעל על המטה, ויפשט את רגליו ויחזר את נשמתו למקורה.

ב

בן לוי**

הרב רבי יהושע בן לוי צדיק גמור היה, לא מש כל ימיו מדרישת התורה, ואהבת

* על פי בבלי ט"ק. ** על פי בבלי כתובות ועוד.

האדם יקרה בו כאשיוקדת. ספרו עליו, כי נפשו לא נמוגה גם לגעת במצורע חב; וכשראה נדחים כאלה, היה יושב ביניהם, מלמדם תורה ומגין עליהם. גם הם כבודו מאד ויקראו לו: רב האדם. והי כבוא עתו למות וללכת בדרך כל הארץ, בא אליו מלאך-המות, השכים על פתחו ואמר לו: שלוח אני לקחת את נפשך; אבל בקש ממני איזה דבר מרם תמות ואמלאהו, כי אהוב המקום אתה. אמר לו רבי יהושע: אם כנים דבריך אתה, הראני אתה את מקומי בעולם האמת. הובילהו המלאך לגן עדן העליון, פתח לפניו ארמון אחד כלו זהב, אבנים טובות מאירות בו, וסביבו נמשכים נהרות של אפרסמון, ואמר לו: זה הוא חלקך! תפש את הרב המלאך מידו וקפץ עמה שמה. אמר מלאך המות: צא נא אלי ואעשה בך שליחותי, וימאן הרב וישבע, שלא יצא אליו. נעשה רעש בפמליה של מעלה משדוד המערכות, ויגישו את הדבר לפני בית דין הגדול. ויאמרו הם: אם נשבע רבי יהושע בארץ למטה גם על האמת, כי אז יתירו לו שבעתו ויצא; ואם לא עשה כאלה, על מקומו ישב ויהי שמיני לאלה שנכנסו בחיים לעולם העליון. בדקו ומצאו, שלא נשבע מעולם ומאד מאד היה זהיר בכאלה, ונשבתה מלאכת מלאך המות בו. אך את הרבו של בעל המות אנוס היה להשיב לו, כי עוד לא בא יום השבת הגדול לחיים ולמתיים.

כשיצא זכאי בדין קראו לפניו: פנו מקום לבר ליואי, פנו מקום לבר ליואי, פנו מקום לבר ליואי!

אבן דשמואל*

אבן דשמואל היה איש חכם ונאמן רוח, והיה כל העם נוהגים לתת את פקדונותיהם בידו. הוא היה שומר גם על כסף של יתומים; והיה זהיר כל ימיו, שלא תקרה להם איזו תקלה, וקובר את המעות הנתונות לו בקרקע. והי היום ויחלה, ולא הספיק לציין את המקומות, אשר בהם טמן את הפקדונות, וימת. ויקברו אותו בכבוד, כראוי לאיש גדול בישראל, ויצו לו אות. ובנו שמואל לא היה ביום מיתתו, כי הלך לעיר רחוקה ללמוד תורה. והי בשונו, שמע אנשים רבים קובלים על אביו ועל הפקדונות שהיו בידו ואין מי יודע איה הם; בודאי לא עלה גם על לב אחד הרעיון, כי מעל בהם מעל, אבל צר היה להם, כי יצא להם הפסד על ידו. וישמע שמואל ויקם ויבוא לבית המועד ויקרא: מי כאן אבא בר אבא? השיבו לו: הרבה אנשים, ששמו אבא בר אבא, קבורים בכאן. חזר ואמר: מי כאן אבא בר אבא דשמואל? אמרו לו: עלה למתיבתא דרקייעא. עלה ומצא את אביו, בא אליו ואמר לו: שלום עליך אבי רבי ומורי, הגד נא לי, איה שמת את כספי הפקדון, אשר היו בידך? ציין לו מקום בקרקע של הבית, אשר שם הם קבורים. ירד שמואל למטה, בקש ומצא והחזיר את הפקדונות לבעליהם. וידע כל העם, כי מוריו ומלמדיו היו בני ביתו של מקום ויוסיף נבד אותם.

* על פי בבלי ברכות.

ד

רבה בר נחמני*

הרב רבה בר נחמני היה מבית עלי הכהנים, והוא חכם גדול בתורה, עוקר תרים בלמודיו, יחיד בהלכות נגעים ובהלכות אהלות. גם איש המעשה היה, עושה חסד וצדקה, זהיר במצות ה' ומדקדק בפרשת ציצית; פעם נפסק לו חוט בשוק, ולא זע ולא נע, עד שהביאו לו טלית אחרת. חוזר היה על כל מקומות בית ישראל ללמד תורה ולהעמיד תלמידים הרבה; והניחו האנשים את מחישתם ומעדרם ורצו אחריו לשמוע דרשותיו ומשאיו. ויכו אותו בלשון לפני המלך לאמר, כי הוא מבטל על ידי למודיו רבים מעם היהודים מעבודת המלך. ויחזי אפו בו, וישבע לכלותו וישלח אחריו רצים לתפשו ולהרגו, וימלט בדרך גם. ישב כיער גדול ימים רבים, רק טליתו על בשרו, והוא הוגה ולומד בהלכות התורה ויתעצם בעבודה ויטהר. גם שוכני מעלה ישבו והגו בהלכותיו במתיבתא דרקיע. נפלה פלוגתא ביניהם, כל בני מתיבתא אומרים טמא, ומלכו של עולם אומר טהור. ריב ביני התורה בין היוצר ובין יוצריו, בין ארון האדונים ועבדיו המשרתים ורואי פניו. אמרו מאן יוכיח בשאלה רבתי זו? תזרו ואמרו: רבה בר נחמני יורה וידין, שהוא יחיד באלה. שלחו אחריו שליח לקחת את נפשו ולעלותה לשמים, ולא יכול לו, מסני שלא פסק פומיה מגידסא. באה רוח ונשבה בהאילנות; חשב ששרי תילות כאים לתפשו. פסק ואמר: טהור, טהור, מוטב שתקח אותי אליך, משאמסר בידי בשר-זדם! ותעל נשמתו. אשריך רבה בר נחמני, שגופך טהור ונשמתך יצאה בטהרה.

ה

בר יצחק**

הרב רבי שמואל בר יצחק היה אדם גדול בתורה וביראה, אוהב עניים ומקרבים, ועמל בכל כחו להפיג את צערם ולהביא להם איזו רוחה. וכי נשא בן עני בת עני, היה עוזר בהכנות הנשואין, ספק כל הצרכים, והיה לוקח בדים של הדם בידו והיה מרקד לפני הכלה ומשמחה. לראות אותו מרקד כך בכל התעצמות נפשו, היה תזון כל ישבתו רואהו לעולם. זה היה מין עבודה שבלב, מין יחוד, לא עדע כלל אז לתלמידי בית המדרש. ויהי כי זקן ונתבקש אל אבותיו, היו קלות וברקים ויחרד העולם. ובת קול יצאה והכריזה: עבדי שמואל הלך לבית עולמו! התקבצו העם לגמול לו את החסד האחרון. ירדה אש מן השמים והפסיקה בינו ובין הצבור.

* על פי בבלי בבא מציעא. ** על פי ירושלמי סוּאָה, בבלי כתובות ומדרשים.

חביבים

א

משכני אחרוך*

הרב הגדול רבי חנינא דבי רבי היה יושב באהלה של תורה שמנים שנה רצופות, ולא פסק פומיה מגירסא כל הימים. כיון שהוא נכנס לבית מדרשו בבקר השכם, לא עזבו עד הערב ולא שם לבו למועדי היום; וכשמשכים לשם כתחלת השבוע והאנשים רצים לפעלם ולהיות העולם, ישב הוא עד שבאה שבת ואתא שלום ומנוחה לכל. כל ספרי התורה הכתובים והמסורים ידע על פה ודבקה נפשו בהם; ותפלתו בקרבנו, כי ה' אל שדי עוד יפתח לבו לתורתו. ובא האלהים הגדול וקבע לו מקום בחוג של הלומד הותיק הזה. כבואו אל בית המדרש בא הענן וכסה את האהל, ומראה כבוד ה' כאש אכלת; ובצאתו הגה ערפל ודממה בכל!

ויהי בבקר אחד, וירא אליהו החוזה, בלכתו משוט בעולם, את הרב הזה רץ לבית מדרשו והאור נמשך אחריו; וירא כי עוד שגבה נפש אחת בתבל ממנו וירץ אחריו ויחזק בשולי מעילו ויאמר: משכני אחרוך וטרוצה. . .

ב

בגלל מסכת אחת**

איש חסיד אחד היה שונה תמיד במסכת אחת מששה סדרי משנה, הלא היא המסכת הקטנה חגיגה, שהרבה גופי תורה תלוין בה; והיה חוזר עליה כל ימיו, לא עסק בדבר אחר מן התורה, לא במקרא ולא בדברי חכמים כי אם בפרקים הללו; הוא היה הונה בהם בכל נפשו ורוחו מסור אליהם; גם עם בני אדם לא התחבר, אשה לא נשא, והיה בודד באהלו ויושב ודורש וחושב במסכת זו וכל הכתוב בה. ויהי לעת זקנתו, עלה למטה עם מגלת חגיגה, ובא מלאך ולקח את נשמתו, וישאר גופו לבדו ואין איש להודיע, כי מת בשכונה זו. ולפתע נראתה אשה עטופה שחורים ומכוסה שחורים, ותחל לתת את קולה בבכי ולספור למת; ויתקבצו השכנים לקול יללתה ויבכו גם המה, ויטהרו את המת וילווהו לבית עולמו ברוב עם, אשר נאסף עליהם.

באו אחר כך באהל החסיד לנחם את האשה, שחשבו אותה לקרובתו, ואינה ותעלם. בה מטרומים היתה!

* לקוח מפירוש קדמון לשיר השירים, מובא במאסף „תהלה למשה“.
** על פי מדרש תנחומא.

ספורים

ארבע מעשיות

א

נתן צו צייתא *

כימי כנישת ארץ ישראל חי באחת הערים איש ושמו נתן. ויהי האיש עשיר ובעל אוצרות, רב בתים לו וחצרות לו, וצאן ובקר הרבה ועבדים ושפחות. ואולם הוא לא היה נדיב ופזרן, לא השביע לחם את רעבים ולא לקח חלק במסים הרבים ממסי העיר, כי אם חי לנפשו ובעד נפשו. אוהב היה תעטנות, את בשרו משך בשמן ואת גופו רחץ במי פרת, אשר הביא ממרחקים, ושלחטו היה מלא בשר ויין, לא חסרו עליו מכל מעדני עולם, והיד הכבדה, אשר לרומים בימים ההם, לא נגעה בו להטותו מתאות לבו כי רבו. ובעיר ההיא חי איש שני גם הוא, ושמו מנחם עזריה, וגם מסחרו גדול ורב, אבל יסוד קים לא היה לו. ולאיש ההוא אשה יפה מאד מאד ושמה חנה, והיא טובת מראה ורבת חן עד להפליא, וכל הרואה אותה ואמר: אין אשה יפה כמוה בכל הארץ. וירא אותה נתן העשיר ויחשק בה ותתלקח אהבתו אליה בקרבו עד להתלות. ואולם האשה הן אסורה לו; באו חקי התורה והחברה והעמידו חומה בצורה ביניהם. לשוא שלח אליה ציר אחרי ציר, כי תרשה לו ולו רק לבוא בגבולה, לדבר עמה, והיא אינה שומעת לו; כל הונו ורכושו היה נותן בעד הרגע, אשר יוכל להתענג על זיו מראיה מקרוב ולשמוע את קולה! האש העצורה בעצמותיו הלכה הלך וגדולה, בהקיץ ובחלום באה לענות את נשמתו. אשה אהובה רחוקה היא מאתו, והיא בעיר, באותה עיר, אשר הוא יושב בה, והוא איננו יכול לגשת אליה. אז שלח לחכמים: אפדה אתכם ממסים וארנוניות ליוכל שנה והתירו לי אותה האשה, דברו על לב בעלה לגרשה, עשו קדושיה במלין, אמרו: קטנה היתה בהגשאה לו, — ויקצפו עליו ועל רשעת לבו. אמר לעבדיו: גזלו לי אותה האשה, והביאו אותה אלי — וגם הם, אלו היה הדבר כידם לעשותו, הגה קסם האשה ורב חנה נפל עליהם ולא יכלו לנגוע בה לרעה.

כחום היום בצהרים, בעמוד השמש ברום הרקיע ותלהט את האדמה, אז יעלה הלהב בנפשו עד מרום תקפו, את ראשו הכה אל הקיר, מתדר לחדר רץ כמשתגע, ואוי לעבד או לשפחה, כי באו אז לפניו. הבו לי את האשה, את חנה, — היה צועק מנהמת לבו, — ואם לא, אז אמית את בלכם, אתם כלבי-אדם! והיתה עת אשר אמר להצית אש בביתו,

* לקוח מספר מעשיות לרבינו נסים גאון, עמ"י מקורים שונים. נדפס בחו"ר "רשפים".

להבעיר את כל הרחוב, וכל העיר ובתיה יהיו למאכלת ונשרפו אדם ובהמה, ונשרף הוא ונשרפה היא עם כשופי יסיה ונגעו גחלת בגחלת. אכן לא ידעתם יסורי אהבת איש לאשה כי גאה יגאו!

ובימים ההם ירד מנחם עזריה, בעל האשה היפה, מנכסיו, וחובותיו עצמו. וישימו אותו בעלי-החובות בבית הסוהר, ויאכילוהו לחם צר ויתנו לו מים לחץ. התוק היה אומר, כי אם לא ישלם לנשיו את אשר הם נושים בו, ונמכר בחובותיו. ולו אין נואל.

ותקצר נפש מנחם עזריה בחיים האלה, ויחל את אשתו, אשר נשאה עמו במשא צרותיו ותארג ותטוח ותעש כל מלאכה לבעבור עוץ לו, כי תעשה כל אשר לאל ידה לעשות, למען אשר יצא לחפשי. והיא ענתה: הנה ידעת כי אין דבר אשר לא אמנע ממך, אבל מה אעשה ולי אין מודע וקרוב.

ויען מנחם עזריה אותה, וכלימה כסתה את פניו בדברו אליה: שמעי, אשתי, את אשר אמר אליך, את כל אשר לו יתן האדם בעד נפשו; לכי אל נתן העשיר וחלי את פניו, כי ילוח אותנו את הסכום אשר נושים בי, וחיתה נפשי בגללך.

ותחרד חנה לשמוע הדברים האלה ותאמר: איך עברה עליך הרוח לשלחני אל האיש הזה, ואתה ידעת את האהבה הזרה אשר יאהבני ואנכי לא שמעתי אליו כל הימים; ועתה אבוא אל ביתו לבקש חסד מאתו ויטמאני. ותשא את קולה ותבך. ולא ענה אותה בעלה דבר ויסב פניו אל הקיר . . .

ותשב חנה הביתה בעקת לב וחסתר כשבועים ימים בעני ובמלחמת נפשה, כי רבה מאד.

ויהי היום אשר כלה המועד, ותקם ותאמר: אלך לסדות את בעלי מיד מעיקו, כי לא אוכל לראות ברעה אשר תמצא אותו בעבורי. ותתפלל ותאמר: אנא אל מושיע! הנה לימיני, אשר לא אקשול בדרכי ונשמרתי מרוע האדם. ותתחזק ותשם בגדיה עליה ותלך לטבוא נתן העשיר ותפתח את השער. וירא אותה סרים וירץ להגיד לנתן את הבשורה, כי חנה אשת מנחם עזריה עומדת בחצר.

ויצוהו פני נתן, ולא האמין למשמע אזניו ולבו פג בקרבו, ויאמר אל העבד: אם התלת בי והסירותי את ראשי מעליך. ויאמר הסרים: איך אהתל באדוני, חי נפשי כי לא אשקר בדברי; ויבא עבד שני ויאמר לאדוני כדברי הראשון. ויאמר: גם אתה תשקר, כלכם קשרתם עלי. וגם יתר עבדיו וכל שפחותיו הקיפוהו וכלם בשרו אותו לאמר: הנה האשה חנה היפה עומדת ומחכה כי תקרא אותה. ולא יכול עוד נתן לעצור ברוחו מרוב שמחתו ויקרא: היום אתם יוצאים לחרות כלכם! וירצו העבדים ויביאו את האשה לפניו. ויאר החרד פתאם בצעוד חנה על הסף; ולב נתן מרקד בקרבו למראיה. וישימו לאשה מרבד ארגמן לשבת וכר משי עליו, ויאמר נתן: שבי, גברתי, מה בקשתך ואם כל ביתי ונחלתי היא ותנתן.

ותאמר חנה, ועיניה השפילה לארץ: הלא שמעת, כי בעלי יושב במאסר ואין בידו לשלם את חובותיו שעולים לאלפים שקל זהב, עשה אתה את הצדקה והלוח אותנו את הסכום הזה, ובי נשבעתי אם ננוח כל ימי חיינו עד כי נשיבנו לך. — ויקם נתן

ויפתח ארגז גדול ויוצא משם את צרור שקלי הזהב וישם אותו לפניו. ויאמר: ואם מאה פעמים בקשת ממני כאלה ואתנם לך. — ותאמר: אודך אדוני על רב חסדך. — ותאמר לקום וללכת.

ולא נתנה נתן לעשות כזאת ויפתח את פיו ויאמר: שמעיני גברתי! הנה ידעת, כי אהבתיך אהבה עזה כמות כל הימים. מיום אשר ראיתי קומתך, אשר דמתה לתמר, לא יתן זיו תמונתך שנה לעיני. עשיר אני ואדני ברכני בכל, אבל מה לי כל אלה, כל עוד לא השיבות לי אהבתי; מה לי כל חללי בעולם בלי פניך כפני השמש, מה לי אוצרותי, אוצרות מלכים, בלי עיניך כיוגים; שבי נא עמדי ואספר לך את גודל אהבתי היוקדת בקרבי; תני נא לי לחבק אותך, לנגוע בפי את סמל היופי אשר ירד משמים ארצה, תני נא אותי להניח את כל אשר לי לרגליך.

ותען חנה ותאמר: ידעתי את ענות נפשך, הנני בצל קורתך ואתה יכול לעשות עמי כטוב בעיניך; אבל זכור, כי האלהים במרום שומר את צעדנו ויסר ייסר איש, אשר יגע באישה רעהו למטאה, וגם האישה לא תנקה, ורביץ בי וכך החטא הנורא הזה למעול מעל. זכור כי ימינו כלנו כצל עובר, תחת אשר חיי עולם הבא ארוכים, ארוכים מאד; בידך הנני, אבל אם יכולת לעמוד נגד יצרך, וראיתי, כי אף אם באה האישה אשר אהבת בגבולך ואתה לא נגעת בה לדעה ושלת שלחת אותה בטהרתה, אז יחנך אלהים, וגם אותי שפחתך העומדת לפניך ירחם.

וכשמוע נתן את הדברים האלה, ותגבר בו אהבתו אליה משנה. עד הנה חשבה רק לאשה יפה מאד, ואולם עתה הוא רואה, כי רוח אלהים בקרבה. כמה היה נתן, לו היה הוא האיש, אשר בא עמה בברית ולא אישה. האל, אשר יתיר חרצובות ומעתיק הרים ממקומם, מדוע לא עשה כך, שתשב בת מלכים זו בבתי משכיותיו בהיתר ולא כאסור? והוא רואה את האסור בחזון ונורא מראהו. על הכתלים, על החלונות ועל התקרה כתוב באצבע אלהים: לא תנאף! ואל אשת עמיתך לא תקרב! והאשה כמלאך אלהים עומדת בתוך הצללים האלה. אור וזונה וצירי משחית. ויבא יצר-הטוב להיות לו לעזר, ויבא יצר-הרע עם כל מחנהו להדיחו. ויתאזר נתן ויגער ביצר-הרע, גבורת הארי הראה באותה שעה. ויקרא לחנה: לכי לביתך! ותאמר חנה: צדיק אתה במעשיך ואדני ישלם לך כפעלך. ותקם ותלך ופניה אתה.

ומטחרת היום עמד נתן וחלק את כל נכסיו לשלשה חלקים. את השליש האחד נתן למלכות, את השני נתן לכל עבדיו ושפחותיו ויוציאם כלם לחרות, ואת השליש האחרון נתן לחכמים ולשומרי תורה, ונעשה נתן בעל-תשובה גמור: על בשרו היה נושא „חלוק של שעיר עזים-לשרפה את בשרו“, ורק ממעל לו לבש בגד הגון. ואיש לא ידע בזה. ויהי היום וישקף רבי עקיבא, המורה הגדול, מבעד לחלון בית-המדרש וירא איש רוכב על סוס ועל ראשו פאת זיו גדול ככתר, והזיו מזהיר כשמש. וישאל לתלמידו אשר נגש אליו: מי הוא זה האיש? ויאמר לו: זה הוא נתן רועה זונות. ויאמר הרב: הלואי ואשב עמו יחד בגן-עדן!

ב

טוביה השני*

הלא ידעתם אחי וקראתם בשאריה כתבי הקודש אשר לנו את הספור על טוביה מטטה נפתלי, אשר הגלה שלמנאסר מלך אשור, והוא לא סר מתורת אלהיו וחוקיו ויראהו ה' אותו ואת בנו אותות ומופתים ויגדיל חסדו עמהם. והנה מעין המאורעות בזה הספור נשנו בימי התלמוד, חצי אלף שנה אחרי כן, וראינו גם בהם אותות ה'.

בימי התלמוד והמדרש חי בעיר צפורי היפה העומדת בראש הר איש עשיר אחד, שהיה חונן דלים, מחזיק בידי לומדי תורה, נושא במסים של עירם ומשלם בעבורם, ועושה חסד רב עם כל עובר ושכ. ותהי לו בת אחת יחידה ויפה מאד וגם משכלת בכל חכמה ומדע, ותום וישר בלבה. ותשא חן וחסד בעיני כל רואיה; ולא היתה כמות נערה נהמדה ויעלת חן בכל הארץ. ויהי כבוא עתה להנשא, שלח אביה שני שליחים אל מתיבתא רבתי אחת ויבחרו לו תלמיד חרוץ בלמודיו וירא-הטא ויקחהו לחתן לבתו. ויעש משהו גדול, ויקרא לחכמי ישראל ויושיבם בכסאות של כסף; ויקבץ כל איש מר ומצוק ויתן לו עשרת דגרי זהב. שלשה ימים ושלשה לילות אכלו ושתו אצלו והטיבו לבם, וגשפכו היין והשמן כמים; ולא היתה כרחבת הסעודה הזאת, מיום מות נקדימון בן גריון, בן ציצת הכסת ובן כלבא שבוע. ויהי בליל החופה אמר החתן: ראשי! ראשי! ועלה למטה ותפח רוחו וימת. ותהי צעקה גדולה ויללה, השמחה נהפכה לאבל גדול, ותהום העיר להאסון הנורא ואָנו ואכלו, וינהר העם מכל אפסים לבכות להמת ביום שמחתו. כל ראשי החכמים ספדוהו וקראו: נפלה, נפלה עמדתנו מעל ראשנו! לרחשי לב אבי הכלה וללב הנערה תבינו בעצמכם.

ויהי לתקופת השנה, ובכר נשכח האבל ועלה על הצער קרום, שלח העשיר למתיבתא אחריהא, בחר שם נער טוב רואי ויודע הרבה בתורה, ויביאהו כבדית עם בתו. ויתן לישיבתו הרבה צדקה, ויקבל עליו לנהל כל חבריו במלבוש ובלחם שנים עשר חדש. ובפעם הזאת קרא למעודת מצוה רק יחידי העיר וטוביה, אם גם את העניים לא שכח ופזר בעדם לא מעט מאשר בראשונה, ולא היה במשתה המון חונג. לא אכסה, לב האב מרחף ביום הזה בין תקוה ופחד. ומגורתו באה! ליום המחרת אחרי העמדת החופה, קפצה הכלה בבקר השכם מחדרה ותצעק: עזרו! עזרו! בעלי מת! וימת גם החתן הזה מות אחיו; ועמל הרופאים להשיבו לתחיה נשאר מעל. כל לב בעיר בוכה על האסון הנורא הזה. ביללה, בקול בני ושממון נפש לוו את החתן לבית-עולמו, הכלה והוריה קרעו את בגדיהם וישבו על גבי הקרקע. מי ינחמם ומי יקל שברם?

לא יאומן! בעבור עוד שנה אחת מיום הזה, והאב שראה רעה לא אמר נוש ויוסף לקחת לבתו חתן בן-טובים מעיר אחרת ולהובילם לחופה. מת גם זה השלישי ליום מחר ויקר אותו את אשר קרה לשני אחיו. אין דובר דבר מרוב הצער. אין מי יפטר את

* עפ"י מדרש תנחומא האומן, וגרסם ב"המנעל הצעיר" תרע"ז.

החידה, למה שפך ה' את חמתו על בת חמה כזו? ולמה המית שלשה אלה בנעוריהם?
ותשאר בת העשיר מאז אלמנה צרורה ומאנה להנשא לאיש עוד, ותאמר: למה זה אוריד
דם שאולה חנם!

ישב אביה והתפלל לה' ויאמר: אנא, ה', כי בידך החיים והמות, למה זה ענשתני
קשה והקת את חתני מאתי ותשומם את לבנו. ידעת, כי באמונה נעבדך, וכי ידעו לא עשו
עולה, למה ענשתני קשה בגזרה אחרי גזרה? הלא רחמך, ה', רבים. גם בתו, בישבה
גלמודה בחדרה ואיש לא ראה אותה, שפכה לבכה כמים על גרלה ורוע מזלה, והן גם
הוקל כבודה בעיני שפחותיה, ותחת לעוד לה, עוד התקלסו בה. ראה ה' ושמע!

היה לאותו עשיר מודע אחד במדינה רחוקה, ולו עשרה בנים ונחת, ושם הבכור
אבינדב. אבי המשפחה הזאת היה עני גדול ומתפרנס בדוחק גדול מהעצים שהיו בניו
מלקטים בהיער הסמוך ומובילים לעיר; אך לחם צר יאכלו, אהלם הקטן לא יכילם כולם.
ויהי היום, וארון חדש קנה את כל היער ועציו, ויאמר אסר ללקוט בו עצים עוד וישב בו
שומרים. וירעבו מאז בני האיש ללחם; וכאשר שאלו העוללים ללחם ואין, ישב ועיניו
זלגו דמעות. וילבש לב בנ הבכור קנאה ויאמר לאביו: ידענו, כי לך מודע עשיר בארץ
היהודים, שלחני נא אליו, אולי יהיה לנו לעזר. ויאמר אביו: אל נא בני להשען בגדיבים,
שוב אך לבטוח בה'. גם אמו לא אבתה להניח את בנה בכורה להפרש ותאמר: הנה האב
זקן, והיה אם ישכל גם זה ואין לנו מנין. ויפצר הבן במטא, בכה ויתחנן להם, כי יהנו
לו רשות ללכת; ולא יכלו עוד נשוא צערו ויאמרו: לך בננו, וה', אשר שלח את עזרו
ליעקב, בעת ברחו מפני עשו אחיו, וליוסף, כי נמכר מאתו, הוא ינחך בדרך ויביאך
בשלום ולא חאונה לך רעה. וישק לאביו ולאמו, לאחיו ולאחיותיו ויצא לדרך.

ויהי בעזבו את שער מקומו, נודמן לו איש לבוש אזור במתנו וילוהו בדרך וילכו
ויבאו עד שער צפורי. ויבקש להודות למלוהו ואיננו. ויהי בבוא הנער לבית העשיר,
וישמח מאד לבואו וישאלהו לשלום אביו ואחיו; ויהי בשמעו ממנו, כי המר ה' להם,
ויאמר לבוא לעזרתם. וישלח תכף עגלה טעונה כל טוב לאבותיו, בה כסף רב ובגדים
חליפות לכל בן ובת ורב אוכל ומשקה, ואת הנער הלבישו בגדי כבוד ויאכילהו וישקהו וישב
אצל מודע אביו שבעה ימים. ויהי בראותו את בתו היפה ויחשק בה לאהבה אותה וזא
לפני אביה ואמר לו: אל נא יחוי אפכם בי, אם אבקש את בתכם לי לאשה, כי נפשי
נקשרה בנפשה ולא אוכל לחיות בלעדה. וימאן האיש לעשות את הדבר ויאמר לו:
העבודה! כי לא מצאתי כך עול ויקר אתה לי מבן, אבל כך וכך ראתה בתי בחייה. ויספר
לו כל הרעה אשר מצאתה. ויען אבינדב ויאמר: בי נשבעתי, אם אחרל ממנה גם עתה
ואני נותן את נפשי עליה. ויקרא האב לבתו ויודיע לה כל אמרות אורחם הצעיר, ותאמר:
אל נא נדחה אותי, אולי ה' הובילו הנה. ויצר לאביה מאד ולא ידע עצות בנפשו, וישכל
ויבא ויאמר להנער: לך היערה ושב שם שבעת ימים ותועץ בנפשך היטב היטב, אם
לחיים אם למות! והיה, אם תבוא ביום השמיני הנה, ועוד תהפוך בבתי, ונתתיה לך.
ויקם הנער ויצא היערה, ולו מזון ומחיה לשבעה ימים. שם ישב על שרש אילן כרות
ויתפלל לה', כי יעמוד לימינו. בא אליו ביום השביעי אותו האיש לבוש־האזור, אשר

לוהו בדרך ויאמר לו: שמע ה' את תפלתך בני; שוב העירה ואמרת לשולחך, כי לא תחזור בך, והיא היא האשה גם מנת חלקך ממרומים. אך זאת שים על לבך, ביום חתונתך יבוא אל המשתה איש אחד מכוער מאד ומשחת הפנים, והוא יחף בלי מנעלים וריר יוצא מאפו, נבזה ונמאס; והיה כאשר תראה אותו תקום ממושכך, תקראהו אליך ותושיבו לימינך, תאכילהו ותשקהו מהטוב אשר על שלחנך ותכבדהו כרב כבוד. ויחפוף הנער לדעת שם האישה, אישר זה יעזרהו פעמים, ויאמר: מי אתה ותברכך נפשי; ויאמר: אל נא תשאל לשמי, ואנכי אך שליח בדבר ה' וכל קוראיו ימצאוני. ויחזק לב הנער, וישב העירה, ויבא לבית העשיר ויאמר לו: מלא נא עתה את משאלת לבי ובטח באלהים. וירא מודעו, כי אין תרופה עוד להשיב פניו ריקם ויפכם לזה. ויכתבו את התנאים, ויגבילו זמן הנשואין, ויעשו ביום החופה משתה קטן אך לעשרה קרואים, ויהי בשבת החתן בראש הקרואים, נפתחה הדלת ויבוא איש מזר מגדל פרע, פניו שחורים, שק על בשרו, והוא הולך יחף וריר יוצא מפיו וירץ החתן לקראתו ויאמר: בא, אדוני, ושב אצלי. ויצו להביא לפניו בשר ודגים ויין, והוא בעצמו שרתהו. ויתפלאו כל הרואים על הדבר הזה, אבל לא שאלו אותו להפטר ולא הפריעו אותו במלאכתו. ויהי בכלות הסעודה אמר המזרז אל החתן: דבר לי אליך; ויבוא אתו חדר בתוך חדר, ויאמר הזר אליו: לא בשורה טובה בפי, אבל מה אעשה, שלחזו של מקום אני, תן לי את נפשך, כי אני מלאך-המות הנני. ויחרד הנער ויאמר: תן לי איזו ארכה בחסדך. ויאמר הזר: קצרה ידי מעשות כזאת. ויאמר החתן אליו: אם כן תן לי פנאי לאיזה רגעים, למען אלך ואקח ברכת הפרידה מכלתי, אשר קדשתיה היום. רחם עליו מלאך-המות הפעם ויאמר לו: לדבר הזה אשא פניך. עזבו ובא בחדר בלחו היושבת נוגה ותחרד לקראתו. אמר לה: אהובת נפשי, באתי להפרד ממך, כי הגה זה המזרז, אשר אכל עמנו, מבקש את נפשי. התאזרה הכלה חיל ותאמר: לא אתנך לשוב אצלו, אנכי אלך ואדון עמו בעבורך. באה היא לחדר המלאך וחגש ותאמר אליו: האם אתה הנך המלאך, המבקש נפש בעלי? אמר לה: הן. אמרה לו: בתורה נאמר, כי יקח איש אשה חדשה, נקי יהיה לביתו ושמח את אשתו; ואם תקח את נפש בעלי עתה, תעשה תורת ה' פלסתר, בוא עמי לפני בית דין הגדול ונדון. מיד גער אלהים בשליח המות ואמר: אל תשלח את ירך עוד, נערה זו נצחתני. ממחרת היום שמחה כל עדת צפורי בנעריה ובזקניה, ויחלק העשיר מחצית הונו לעניים. וישלחו לקרוא להורי החתן, אחיו ואחיותיו, ולכל בני משפחתו, ויעשירם עושר רב. ותרא בתו חיים את אבינרב ימים רבים. וילדו בנים ובנות ויחיו כאושר וברב כבוד.

שני עדים

או

חולדה ובאר *

בעיר אחת מערי הגליל חי איש אחד כהן, ולו בת אחת ושמה אלישבע, והיא יפה

* אגדה ידועה תלמודית, מובאה בארוכה במדרש הגדול בראשית.

עד למאד, ותשא חן וחסד בעיני כל רואיה. ויהי היום וישלחה אביה לאחותו, הגרה בעיר אחרת, ותשם עליה את בגדיה החמדת, ותלך בטוב לב לקיים מצות אביה. ותתע הגערה בדרך וגם צמאה למים, ותשא עיניה, והנה כאר אחת, בה קשור דלי בחבל, ותסר אליה לשבור צמאונה; בקשה לשאוב מים בדלי, והבאר עמוקה ותמער רגלה ותפול, ותאחזנה רגליה בכותל הבאר, לבלי לרדת ובלוי לעלות, ותתעמל לספס למעלה ולא יכלה. כה עמדה כל היום, עד בא השמש. עבר איש אחד וירא, והנה אור בוקע מן הבאר, כה גדל יפי הגערה; ויקרב אליו וירא בו צורת אדם, עמד על גבו וישאל: האם ממשפחת בניי אנוש את או בין הרוחות חלקך? ותקרא הגערה אליו מן הבור ותאמר: בת-אדם כמוך אני, ואתה העלני נא מזה ותייתי. מיד ירד האיש והעלה אותה, והנה יסיה עוד גדול שבעתים. שאל אותה: בת מי את? ותען ותאמר: בת פלוני הכהן הגני מעיר הגליל. אמר לה מושיעה: גם אני ממשפחת כהנים אני, ויחשק בה ויאמר: אם עליך טוב ה'י לי לאשה ואהבתיך כימי עולם. ותאמר הגערה אליו: הצל הצלת אותי מני באר, והנה לך גם את נפשי. וימצא גם הוא חן וחסד בעיניה. החזיקה בידה ונשקה. וילכו שניהם יחדו אל דרך המלך. כיון שהגיעו לפרשת-דרכים, אמר האיש לה: הן שלוח אנכי במלאכות דבר אחד, והיה כאשר אנמור את עסקי, בוא אנוא לבית אביך ודרשתיך ממנו לי לאשה. ותאמר הגערה אליו: השבע לי, כי גם תעשה כדבר הזה ולא תשכחני; וישבע לה על הדבר הזה. אמרה היא: מי ומי הם העדים, שבאנו בברית עולם? ראו את הבאר העמוקה, קרא הוא ואמר: היא תהיה לנו לעדה! עברה עוד תולדה לפניהם, וקראה: גם היא לנו לעדה! ויפרד ממנה בשלום.

ותעמוד הגערה באמונתה אליו, רבים מבני גדולי ארץ ועשירים רצו לקחתה לאשה, והיא מאנה לשמוע בקולם ותשב בבית אביה ותחכה לבן בריתה ימים רבים. ועליו, על בן בריתה, עברה רוח אחרת. והי בשובו לעירו, נמרד במלאכתו, ולא זכר את הגערה אשר הציל; ובמצאו אתר כך נערה אחרת גם כן טובת מראה ולקחה לבנו, קדשה כדת ואת דברו לא סקד. וידע ה' שומר אמונים.

לתקופת השנה ילדה לו אשתו בן נחמד, וישמח בו מאד; ותהר שנית ותלד בת, וגם היא נחמדה למראה. והי בשבת התינוקות יחד, נתגלגל הילד ונפל לכאר ומת; ובאה תולדה אחת ותתנק את הילדה ולא נותרה בה רוח.

ותבך האם בכי תמרורים, תלשה בשערה ותאמר: לו מתו שני בני כדרך כל הארץ החרשתי; אבל כי אישכול שניהם ביום אחד וכמיתה משונה כזו לא גדול עוני כל כך. ותציק לבעלה, כי יגלה לה, סן חטא הוא ואשם. אז זכר דבר השבועה, אשר נשבע ואת העדים אשר העיד, ויפול על ברכיו ויאמר: אמנם חטאתי, עויתי פשעתי — כזאת וכזאת עשיתי, והקולד תלוי בצוארי. והי כשמוע אשתו את הדברים האלה, אמרה: צדיק הוא ה'; ואתה שלחני נא לבית אבי ואלכה לי, ושם אשב ואשא עלי בגדי אלמנותי. וימאן האיש לעשות את הדבר הזה ויאמר: יסר יסרני אלהים על אשר הפרתי את השבועה ולא מלאתי אחרי אמרי פי; ועתה אשלח גם אותך מעל פני ואין עול בכפך וחטאתי גם לך. ותאמר האשה: לא כן אישי, אין תלקי בחלקך; וחי האלהים, אם עוד אחזיק בך אחרי

אשר אדע, כי נשבעת לאחרת לקחתה לאשה. ויקם ויכתוב כל נחלתו לה, וישלחנה בכבוד אל עמה ומולדתה. ויאמר אישה: גדול לבב כזה לא ראיתי. והוא הלך לעיר הגליל, בקש סליחה מהנערה אשר עזב ונשארה באמונה אהו כל הימים, ויחדש עמה את הברית כדת, וירא עמה רב אושר וכבוד. אף לאשתו שלם ה' את שכרה בעולמה. באו וראו, כמה גדול דבר אמונה!

ד

השבת אבדה*

במדינה אחת בכרכי הים חי איש עשיר גדול ורב אוצרות, והוא גם חסיד גדול, נוהר במצות וביותר בעניני שבועה; גם מנדנד של שבועה נוהר, ולא אמר „חי אנכי“ גם על אמת גמורה. לא יטקה האיש אשר יעמיד נפשו על דבר, ואל תאמר: כן, כן, כי ה' שונא שבועה וכל מן דא. והי כאשר זקן האיש והגיעה עתו למות, קרא לבני יחידו אשר לו ויאמר לו: שמע נא, בני מחמדי, הנני הולך בדרך אבות, ועושר רב יותר מאשר תדע יפול בחלקך, כי ברכני אלהים ויתן לי צאן ובקר, שדות וכרמים, אוצרות מלאים כל טוב ועוד הרבה ממטוננים נסתרים. עשה חסד באשר תוכל וקיים אשר יגעתיו בו, שלם לשכיר דמי-עבודתו בטרם בא השמש, ואל תחסום שור בדישו; אולם עוד יותר תהיה נוהר בשבועה ובאבק שבועה, אל תשבע גם אם בנפשך הוא, אל תשבע גם על אמת צדק ומשפט, אל תשבע גם כי יגזלו ממך שלא במשפט ובדין. ברח מן השבועה מהלך מיל, גם את כף ידך לא תתקע על האמת, לא תקבל קנין במטלית, לא תמסור מודעה ומודעה למודעה. עוד הוא מדבר ויעצום עיניו וימת.

ויתאבל הבן על האב שבעת ימים ויצב לו ציון וקבר, והוא החל לסדר את הנחלה הרבה וילך לפקוד את אשר הניח לו אביו. והנה באו נשיים רמאים מכל עבר ויחלו לטעון ולומר: זה אמר מנה לי אצל אביך, וזה אמר מאתים, זה אמר אלף שקל הלוייתי לאביך וזה אמר אלפים שקל. והעמידו עדי שקר עליו בבית דין, והוא לא נשבע לבטל דבריהם וישלם לכל הרמאים האלה אחד אחד. וישמע הדבר, כי קל הדעת הוא היוורש, ובאו עוד נשיים ויוציאו ממנו כל אשר נשאר מאביו וגם חלקו מכבר אכלו; והוא לא קבל על זה, גם כי גלקח ממנו הדינר האחרון והשמיכה האחרונה, ויאמר: ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב, יהי שם ה' מבדך מעתה ועד עולם!

וגם אשתו לא נתנה תפלה באלהים ותקבל עליה את העניות באהבה, ותלך אל היאר לכבס לבנים של אחרים ותשתכר פרושות מספר ליום, ובזה פרנסה את ביתה, כלכלה את בעלה כרוחק.

ויהי היום ותלך האשה אל היאר לכבס בגדים, ותבא ספינה אחת מרחוק, וירא אותה בעל הספינה ויחשק ביפיה, ויבא אל החוף ויקרא לה: אשה ענוגה, גם בעדי כבסי, כי זמן רב אני בדרך. היא אך באה אל הספינה לקחת את הלבנים ותנוע הספינה ותשב אל הים, ותצעק צעקה גדולה ומרה, ואין שומע לה.

* עפ"י מדרש עשרת הדברות בחדתב הספור הנספח לספר הישר דפוס ליווארנו.

בערב ההוא חכה בעלה ובניה לבואה ואינה. ויחכו עד בוש וילכו אל חוף היאר לבקשה ולא מצאוה, ויחנו קולם בבכי, ויאמרו: המעט לך שדי, כי מרד מדרת את חיינו, והנה גם אם הבית לקחת מאתנו. אנא, ה', עד מתי תראה בענינו ותשתק? ויהי כי עברו שבעת ימים לאבדת האשה ולא נודע איה היא, והרעב בא באהל האיש, שמו האב ובניו שקים על שכמם וילכו לעיר אחרת לבקש להם חסד, כי התבישו לעשות כזאת בעיר מגורם. ויתעו בדרך, המה אמרו לשוב על עקבם ותעו עוד יותר. כה עברו שלשה ימים ושלשה לילות. ויבאו לפני באר אחת גדולה ויאמרו לשתות ממנה מים, כי צמאו מאד. והנה קול נשמע מן הבאר: אל תגעו בי, כי בנפשכם הוא! וילכו הלאה ויבאו לחוף נהר אחד גדול, ואבנים גדולות לפניו וישבו עליהן וישנו, כי עיפו מאד מני דרך. כלילה ההוא בא בעל החלום אל האיש ויאמר אליו: קום בבקר ורחצת ביאר ומצאת בו מטמון אחד; ולקחת אותו והלכת אל שר העיר ותקנה אצלו כל הכפר הסמוכה להיאר ותבנה עליה עיר אחת גדולה ותתישב שמה וגדלת ועשית לך שם.

וייקץ בבקר ותפעם רוחו, ויתחזק ויעש כאשר צוה בתלום הלילה, ויטבול בהיאר ותגפנה רגליו באיזה דבר וישח וירם צרור גדול של אבנים טובות ומרגליות, ושויים אלף פעמים, כאשר אבד בדבר אביו. וילך אל שר העיר ויקן ממנו את כל הכפר והשדות סמוך להיאר. ויחל לבנות שם בתים ולהעמיד שם רחובות. ויתקבצו אנשים מכל עבר ויתישבו בעיר החדשה ההיא, וסחרה גדול בעמדה לחוף המים. ותתעשר העיר ותעל מעלה מעלה. ויקימו יושביה את הבונה לשר ולשופט עליה, והוא שופט צדק ומדבר מישרים וחוק נתן במלוא הישוב הזה: איש איש אל יזיד לשבוע שבועת אמונים גם על אמת. ויקיימו כולם את הדבר הזה, כי רוח צדק שבן על הכל. איש לא יעשה עולה לרעהו, איש לא יסיג גבול רעהו, אין עול ואין עקש; כולם כולם אך מוסר אהבו. ויהי היום, ויראו אנשים ספינה אחת שטה במים בלי ספן וקברניט ורק אשה אחת יושבת שמה ויקרבו אליה ויסיעו אותה אל החוף ויביאו אותה לפני השופט, ויכירה מיד, אבל העמיד פניו וישאלה לאמר: אשה זרה, מי את? ומאין תבואי? ותען אותו לאמר: אשת פלוני בן פלוני אנכי מעיר פלונית ומחבל פלוני. קשת-רוח אנכי, כי בעלי אבד הכל בשמרו מדה אחת; ואני נשבה נשביתי מספן אחד שראני כובסת בגדים בנהר. וישאל אותה השופט לאמר: וכי לא נגע בך שובך לרעה? ותאמר: לא, כי מיד נפגע ויפול אל המים ונותרתי לבדי. כה תועה אנכי בים כל השנים ואחיה את נפשי מן הצדה הרבה אשר היתה שם. ויאמר לה השופט: ומי יאמין בדבריך כי כנים המה? ותאמר האשה: גם אם אבדת את בעלי והי' הרחיק בינינו, אשמור את דרכי ולא אשבוע גם על אמת. וירך לבנו בשמעו את אלה, ויאמר: אנכי, אנכי, הנני בעלך אשר גלקחת ממני, ועתה הביאך אלהים באהלי. ברוך משלם שכר טוב ליראיו וברוך המחזיר אבידה לבעליה! ויפול על צוארה וישקה ויבך.

ויוסף הי' להגדיל כבודו וכבוד ביתו ויקימו שופטים ישרים וצדיקים בישראל.

עוד ספורים

*

לאחר י"ב שנה*

תלמיד אחד, ושמו חנינא בן חכינאי, אהב נערה אחת ישרה ופזיבה מראה, ויאמר: הנשאי לי. אמרה לו: אשמע בקולך ואתנה את ידי לך, אם תבטיחני ללכת אחרי נשואיני לתלמוד בישיבה ימים רבים ולמדת את כל התורה מקצה ועד קצה. נשבע לה על הדבר הזה, הלכה ונשאה לו. ישב עמה כל שבעת ימי המשתה ויפרד הימנה בשלום; והלך לרב אחד גדול וישב במתיבתא שלו שתיים עשרה שנה שלמות, וחזר במשך העת ההיא על כל התורה כולה ויחכם מאד. ורעיתו הרתה בלכתו מאתה ותלד בת נחמדה ותגדל בכל אלה הימים ותפרח כשושנה. ויהי בעבור המועד הזה, זכר התלמיד את רעיתו ויאמר לשוב אל עתו ולהודות לה על חסדה הגדול אתו. הוא שב לעירו, ולא הכיר עוד את שביליה ורחובותיה, ויעמוד על עין המים. ותצאנה בנות העיר לשאוב מים וכדן על שכמן, ותבא גם נערה יפה קמנה וכדה בידה. שמע אחד שואל לחברו: בת מי הנערה הזאת? ענה זה ואמר: בה אשת רבי חכינאי היא. וידע כי כתו היא, ויאמר: ברוך ה' אלהי, אשר לא עזב חסדו ואמתו ממני. הלך בעקבותיה, כי שבה עם המים, ותבא אותו לבית אמה. במלאכה היתה עוסקת וישיבה; ובהרימה את עיניה ותראה פתאום, הנה בעלה אהובה עומד לפניו, ותצנח מעל המטה, התעלפה ופרח רוחה ממנה. עמד הבא בקרן זוית, התפלל ואמר: רבונו של עולם! עניה זו, שתחתה לי כל הימים, בשבתי באהל תורתך, זה הוא שכרה! מיד שב רוחה אליה ותפול על צוארו ותשקוה ותאמר להילדה הנפחדת: אביך הוא הגצב פה. וההי השמחה רבה בבית הזה.

ב

דמעות**

בימי חכמי התלמוד היה תלמיד אחד בכבל, ושמו רב רחומי, וישא אשה, ושמה רוחמה. ותאהב האשה אותו מאד ותשרתו ותכבדהו כאח מלידה. ויהי היום ותחשק נפש התלמיד הזה בתורה ושמע, כי בטחוז יושב רב אחד גדול וחכם ויאמר לשמוע לקח מפיו ויגל לאשתו כמיצר לבו את הדבר, כי ידע כי קשה יהיה עליה לשאת את פרידתו. וחען האשה ותאמר: ידעת, מה אתה לי ואיך חיי בלעדיך אינם חיים, בכל זאת לא אובח לבטלך מלמד דעת ולעשות את אשר תתאו נפשך. הנני נוהנת לך רשות ללכת, אבל אחת השבעה לי כי פעם בשנה, במעלי יומא דכיפורי, תבא לביהך ושמחנו בימי החגים ואז תשוב לבית מדרשך לעוד שנה וכן הלאה. וישבע לה על הדבר הזה. ותעש לו האשה חליפות בגדים ויפרד ממנה בשלום ותשקוה ויצא למחוז לתלמוד ולהשתכלל בחדרי התורה, והיא נשארה לבדה, כי בניין אין להם, ותשא בעוז רוח את כל ימי הברידות. וגם הוא לא אנד מפה ממה

* על פי בבלי כתובות. ** על פי תביל.

שלמד מרביותיו והשכים והעריב לבית מדרשו. ויהי בערב יום הכפורים הבא בעלות הבקר, ויבא במקלו ובתרמילו לביתו וירפק על הדלת; ותצא אשתו מקושמת ותפול על צוארו והיתה השמחה גדולה.

כן היה שנה שנה, במעלי יומא דכפורי הוא בא לביתו ובמוצאי התגהאחרון הוא שב לבית מדרשו; ולא אחר הנה והנה גם שעה אחת, ויחכם מאד בתורה ובחכמה ויאסף דעת הרבה יותר מכל התלמידים, וכל יודעיו אמרו: זה יהיה למורה גדול בישראל!
ויהי היום, והנה עמדו בכית המדרש בראשית השנה בשמעתתא עמוקה וקשה, והמורה דרש בה מ"ט מעטים לכאן ולכאן. חדוד התלמידים היה אז מאין כמוהו; ובהגיע השעה האחרונה להפסיק ולשוב לביתו, לא יכול התלמיד להפסיק את ההלכה באמצע. במסתרי נפשו אמנם התעורר בו רעיון קורא לו: "קום ולך!" והוא כמעט אמר לקום, אבל אהבת התורה גברה וישאר על מקומו להקשיב, ולא זו מבי מדרשא עד הערב.
בו ביום ישבה אשתו בכיתה וחכמה לביאת אישה בכליון עינים. באשמרת הבקר אמרה, אולי התאחר מה; בעלות השחר חשבה, שמא קרה לו עכוב קטן בדרך ועוד יבוא צהרים. השמש כבר עומד במרום הרקיע, בעד החלון נשקפה ותאמר: מדוע בשש לבוא ויאחר? השעות היו לשנים תמימות, הרגעים לימים. בין תקוה ופחד ישבה המתכה על יד החלון בלי נע. ובבא הערב ואפסה כל תקוה לבוא-בעלה, זלגו עיניה דמעות ותנכה חרש. נעשה רעש במרום וקדמו דמעות האשה לתורת האיש. גזרו עליו להסתלק בהאי שתא, ויהי כן.

ג

קושטא*

עיר אחת היתה בישראל, ושמה קושטא, לאמר עיר האמת, ויהיו כל יושביה מגדול ועד קטן אוהבי אמת בכל לבנם ושונאי שקר וכל גדוד שקר. בכל דבר ובכל עת ובכל שעה אמר כל אחד ואחד את האמת במלואה, אם גם בנפשו הדבר, והתרחק גם מצל של לא-אמת. הלא האמת שמו של הקב"ה הוא, בורא את השמים ואת הארץ, ואל יהיה הדבר הזה קל בעיניכם! ושולם ישלם האל להם חלף מעשיהם גם ביד נדיבה. מעולם לא בא רעב בשערי העיר, גשמים ירדו בעתם, אויב לא נראה ויאריכו כולם ימים; לא מת אדם בלא זמנו, ולא קבר איש בנו או אשתו בחייו.

ויהי היום ויקח לו איש חסיד וצנוע אחר אשה מכנת העיר ויחשב בתוכה. ותלד לו האשה שני ילדים בן ובת, ויראו תיים בנעימים. פעם אחת באה אשה אחת לשאול על רעיתו, אם באהל היא; והיא רוחצת את ראשה, ויחשוב, לאו אורח ארעא הוא, כי אשה תקבל אורחה, בעוד ראשה מגולה. ויכחש מפני השלום ויאמר: אשתי אינה בכיתה עתה. ויבא בנו בו ביום מן החדר ויאמר: ראשי! ראשי! ויעז על המטה וימת. שוב נתן מתן בסתר, בא העני ואמר לו: האם מידך לי הכסף? כחש לו, כי לא אבה לבישו. והנה מתה בתו בעין צל של שקר. התחברו עליו אנשי העיר ויאמרו: מה זאת, כי בא איש לשכון בתוכנו

* סגור בבלי.

ומלאך-המות כתוך ביתו, הגד לנו מה מעשיך ומה חטאת, כי נדע. ויספר להם שני הדברים לאמר: כזאת וכזאת בא לי וכזאת וכזאת אמרתי. אמרו לו: אף כי צדקו מעשיך, לך מאתנו, כי לא דרכנו הוא זה. הוּו זהירים גם בנדעך שקר!

ד

בנפשות*

ואל תשבצו אף על האמת, כי לא ינקה ה' את אשר ישא שמו ואת אשר ישבע בשמו. השמרו לכם מן הדבר הזה, כי בנפשותיכם הוא. עיר אחת היתה ביהודה, והיו יושביה אנשים נאמני רוח, אבל רגילים היו להשבע בחנם בכל דבר ובכל מקרה; ואם קרא אחד לחברו לקחת חלק בסעודתו ויבטיח לו על זה היה אומר: ה' האלהים, כי בא אבוא למועד אשר אמרתי; ואם שאל איש את רעהו: איה היית אתמול? היה עונה: השמים, כי אך בביתי ישבתי ולא יצאתי החוצה. אשה כי שלחה את בניה לבית המדרש ללמוד, היתה אומרת: אשביעכם באלהי השמים, כי תהגו בתורה תמיד ולא תבטלו ממנה גם כשעה חדא; ואף הבנים עטו ואמרו: ה' יהיה לעד בינינו ובינך, אם לא נשמע בקולך. בבית-דין היו נשבעים העדים והמוענים, גם הדיינים פסקו את הדין באלה ובשבעה; וירא ה' ויכעס, אם גם מלא כל אחד אחרי דבריו, וישלח אויב כביר בהומת העיר ויתן אותה ויחרב את העיר מזכרה.

ה

המזל**

בצדק מנהל אל עולם את העולם. אבל גם המזל שורר בלי רחם. מי שנולד במזל טוב, רואה ברכה ועושר ומצליח בכל מעשי ידיו; ומי שנולד במזל רע, אך דוחק וצרה יראה בחייו ואין תרופה לו.

היה איש חסיד אחד, שעבר את ה' כל הימים, ומלא כל רצונו של מעלה, ואף על פי כן לא קבל שכרו בהאי עלמא וירא חיי צער ועוני. ולא היה לו ולביתו גם מזון סעודה אחת. ויהי כי בלטה אליו רעת הדלות פעם אחת, ולא יכול נשוא סבל המחסור עוד, בקש מאת אביו שבשמים, כי ירחם עליו ויתן לו את צרכיו בעולם הזה. נראה אליו אלהים בתלום הלילה ויאמר לו: נבראת במזל רע ועל פי מערכת זה העולם אין לשנות במצבך; אם חסן אתה בגורל יותר טוב, אחזיר את עולמי לתוֹו ובהו ואברא את החיים ובני האדם מחדש, אולי תולד אז במזל יותר טוב וייטב לך. ראה אותו חסיד, כי כל כך איכא טרדא כלפי שמיא, ויקרא: אי הכי לא בעינא!

* ספור מדרשי.

** ספור מאלעזר בן פדת בבבלי תענית.

:

שגנה*

אל תפתחו פה לשמן, קללת חכם אפילו על תנאי באה. וכיון שהוציא חכם דבר אחד מסיו, שוב אינו חוזר ופועל את פעולתו. פעם אחת תבעו מאת רב אחד גדול דבר אחד, והוא לא אשם ואינו חייב; וכיון שהצירו לו ולא יכול להשתמש קספן ואמר: יבא על בני, אם לקחתי מה מכם. והוא צדיק, ומעולם לא נגע בחברו; אבל כיון שהוציא את הדבר מסיו, היה כשגנה היוצאת מלפני השליט. בא בנו מן החדר ויאמר לאמו: ראשי! ראשי! וישכב על המטה ולא קם. חכמים הזוהרו בטוצא פיכם.

:

אחרי הפה**

כל החלומות הולכין אחרי הפה, ואם לזכות אם לחובה, כפותר דבר כן יקום. מעשה בתלמיד אחד מתלמידי המורה רבי עקיבא, שבא אליו בעל החלומות בלילה ויאמר לו: ראה בן-אדם, באדר אתה מת וניסן אין אתה רואה, ומה שזרעת לא תקצור. וייקץ משנתו ותפעם רוחו, והיה מיצר על דבר החלום הרבה. בא עצוב לפני רבו ויאמר לו: מדוע נפלו פניך בני? ויספר לו את כל דברי החלום ויאמר: בודאי אאסף בקרוב אל עמי, ואני עוד לא הטפקתי לעבוד את בוראי. ענה רבי עקיבא ואמר לו: אל תירא בני, וזה הדבר אשר ראית: בהידורה של תורה אתה מת בשיבה ולנסיון אין אתה בא, את בניך לא תקבור בחיך ומה שזרעת לא תקצור. כה סדר לו את הקללה לברכה. ולא ראה התלמיד כל רעה עוד בתיים.

** עמי בבלי ברכות ותגומא בראשית יב.

* ספור בבלי.

עניני חזון ומבע

א

חשטל*

„וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה בעין החשטל מתוך האש, ואראה ואפל על פניי.“
היה בימי התלמוד נער אחד מצוין, שהיה קורא בבית רבו בספרי התוהו ויחכם מכל בני גילו, והיה יודע מעמי תורה לדרוש בהם, ומלאכי השרת מתקנאים בו, כי אין כמוהו, מיום אפסה נבואה מישראל. פעם השכים בבקר והוא לבדו בבית רבו, פתח בספר יחזקאל, נדחק למעשה מרכבה ובקש לדרוש בחשטל להבין בו —; ונעשה רעש במרומים, המו חיות הקודש וינעו האופנים וכל צבאי השמים.
ויצאה אש מנגה העליון ושרפתו. בא רבו ומצא אותו מת, נפק ודרש במקרא: כי לא יראני האדם וחי.

ב

אבני כדכד**

„ושטתי כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדה וכל גבולך לאבני חסין.“
ויהי איש אחד צדיק בימי התלמוד, ותתאו נפשו לראות עין בעין את האבנים הללו, שעתידי ה' להעניק בהן את עיר ציון, בהקימו שבות עמו. ויהי בלכתו בודד ומבקש העתיד, נשא את עינו וירא את אליהו התשבי בא מהר הכרמל, ויגש אליו ויאמר: שאני אדני, והראה לעבדך את אבני הכדכד, אשר תארן ישעיה התוהו. ויען אליהו ויאמר: כדברך אעשה לעת מועד, ויעלם.
עברו הימים ויחשוב הרב, כי כבר שכח התשבי את אמרו פיו. באותה שעה פרשה ספינה אחת לים, עמד סער גדול ותחשב האניה להשבר. היה שם בין ההולכים בה נער אחד מארץ העברים ושמו פנחס. נגלה עליו אבא אליהו ואמר לנער: אם אתה עושה את שליחותי, אמלש אניה זו בזכותך וחייתם כולכם.
השיב הנער ואמר: לכל אשר תשלחני אבא ואלך, ואם גם בנפשי הוא. ויאמר אליהו: אלהים יחנך בני, לא את נפשך אבקש, רק זאת: והיה כי תבואו אל החוף, תלך ממדינה למדינה ומעיר לעיר, עד כי תבוא למקום מושב רבי אחד ליהודים; על פתח בית

* על פי בבלי חגיגת. ** על פי פסיקתא דרב כהנא ופסיקתא רבתי ועוד.

מדדשו תעמוד ותקרא: מי כאן בר רביו! מי כאן בר רביו! והוא יצא אליך, והחזקת בשמלתו ותאמר לו: קום ולך אחרי. תכף תבואו למערה גדולה אחורי לוד, ושם תראה לו אבני כדכר הגנוזים שמה זה עידן ועדנים. ויחדל אליהו לדבר ואיננו. והנה קמה הסערה וישקטו המים; ויתפלאו האנשים על החזיון הזה, ולא ידעו, כי אלהים בתוכם.

ותבוא האניה ממחרת היום אל חוף מדינה אחת רחוקה; ויצא הנער ממנה, ויעש כאשר דבר לו הפלאי, וילך מעיר לעיר וממקום למקום ויבוא מקץ שלשה ירחים לבית מושב אותו צדיק. הוא עמד לפני בית המדרש ותפעם רוחו בקרבו ויאמר בלבו, איך יאמין לי הרב הגדול הזה ואני נער? והרבי ענותן גדול הוא, ובקרא לו הנער הזר, לא המרה את פיו וילך עמו. הנה באו עד לפני מערת לוד במחצבת האבן, ויקרא הנער שלש פעמים: אבא אליהו ענני! אבא אליהו ענני! אבא אליהו ענני! נתבקעה האבן על פי המערה ונראה זוהר אבני כדכר ותבהק כל הככר מסביב מאורן. ויבהל הרבי למראה ההוא ויאמר, עוד אין הדור זכאי להן; בקש רחמים, ונגנזו עוד הפעם.

ימי המשיח*

א

ששת אלפי שנה הוי העולם, שני אלפים תהו, שני אלפים תורה ושני אלפים הבאים ימות המשיח וההכנה לביאת מלך המשיח; וגם הוא יושב ומחכה. ושבע שהוא בא, מלחמות רבות מתפרצות בעולם וקמו עם בעם וממלכה בממלכה, מפני הרעה יאסף כל צדיק; וגאים ומביאים קורות של ברזל ונותנים בצוארו של בן-דוד וכופפים קומתו. ואז יפול לבו עליו לרגע, והוא מתאונן ומתאנה ואומר: רבון העולמים! כמה יהא כחי וכמה ישא רוחי וכמה תסבול נשמת, הקץ לכל בשר אתה עושה ותשומם את בניך? עונה לו הקדוש ברוך ממרומים: משיח צדקי, כבר קבלת עליך מימי הבריאה לשאת עליך עול-עמי וסאת כל יסוריו, וכי גדול צערך מצערי, שגם לי אין בית ואין מקום מיוחד לעבודתי ושבתי, אשר בחרתי לי משבטי הגוים, היו למרמס כל, די לעבד להיות כרבו! עונה המשיח ואומר: חטאתי לפניך, בוראי, והנה אשא הלאה אשר נמלתי עלי. שומעים מלאכי עליון וקוראים: אל אלהים סדה עמך, כי בידך רב פדות. גם הקב"ה יתעטף ואמר: יהי רצון, שיכבשו רחמי את כעסי ותבוא גאולה לעולם, — והנה קול השופר ישמע.

ב

בא מלך המשיח ועומד על ראש הר מרומים וטותן קולו עוז לכל אפסי ישראל: עניים, הגיע זמן גאולתכם! ואור ה' עליו זורח, ומתקבצים מכל אפסים ללכת אל הר אלהים. ובני העמים צריהם חיל ורעדה יבוא עליהם, רגשו גוים ונבהלו יאחזום צירים כצירי יולדה וידעו,

* על פי בבלי עין ומסיקתא רבתי.

כי באה פקודתם. אמר יאמר אלהים: לא אשלם נקם לצרי, קוטו ולכו גם אתם אל ביתי ואורכם מדרכי, דרכי חיידע.

שוב יסחרו בני ישראל רגע ויאמרו, שמא גם זו כנאולה ראשונה ושניה, שיש אחריה שעבוד מלכות; וקול ברמה ישמע, אתכם אני לדורות וקץ הימין הגיע, לכל אלה אשר בשמי יקראו.

באותה שעה קורא ה' אלהים לרוח צפונית ולרוח דרומית ואומר להם: באו כבודו ורבעו לפני בני בכל מיני בשמים וריחות טובים מגן עדן. המשיח הולך בראש כחתן יכהן פאר, ומלביש לו אביו לבוש, שזיוו הולך מסוף העולם ועד סופו; וכורעים לפניו כל שבטי הארץ וקוראים ומהללים: אשרי השעה שבה נברא, אשרי הבטן שממנו יצא, אשרי העין שחכתה לו ואשרי הדור שלהם התגלה. ריחו כממתקים, מפתח שפתיו ברכה ושלום, שיחתו נחת-רוח, הד לבו בפחון ושלוח.

ג

אפתחא דרומי*

אפתחא דרומי רבתי, בשער האשפה, יושב השליח ממרום בין שירת דלים ורשים, מנוגעים וסובלי חלאים; והוא עני מדוכא, כל גופו מצורע ועמוף בכלויי סחכות. דממת עוצב במחנה מוכי אלהים; אין איש דובר דבר, אין איש מביט לרעהו, כי אם כל אחד מתגרד בבשרו, מתיר נגעיו ומקשרם יחד. רק המשיח, „שרי חד ואסיר חד“, יושב הוא דומם ונושא עליו עונות ישראל. האל הרחמן יקימו במהרה!

ד

האות**

פעם אחת הקיפו תלמידים אחדים את רבם בן קיסמא וישאלו אותו לאמור: אימתי בן דוד בא ועלה יעלה משפל שבתו להוליך עמו קוממיות לארצו? ענה ואמר להם: מתירא אני לומר לכם, שמא תבקשו ממני אות. אמרו לו: חייעו, כי אין אנו מבקשים ממך אות. מיד נשען על העמוד ונשא עיניו למרום ואמר: לכשיפול שער רומי ויכנה ויפול עוד הפעם, ואין מספיקין לכנותו, והנה פעמי המשיח נשמעים. כיון ששמעו כך, העיזו פניהם ויאמרו: רבינו תן לנו אות, כי אמנם בן יהו הדברים. אמר להם הרב: הלא הנשחתם אותי, שלא לבקש מני אות. אמרו לו: אעפ"כ תן לנו אות. אמר להם: אם כך תקשו לבבכם, הנה מי הנחל הנחל מסביב לנו יהפכו לדם — נהפכו המים לדם.

כשמת אותו רבי אמר להם: העמיקו לי ארוני, שאין כל דקל שבכבל, שאין סוס של פרסים נקשר בו, ואין כל ארון וארון שכארץ היהודים, שאין סוס מדי אוכל בו תבן בעת מלחמת המשיח. נהפכו פניהם לירקון ויאמרו: כל כך קשים יהיו ימי הגאולה!

* על פי בבלי נטעריין. ** על פי סקור הנל.

ספורי המבע

א

העומק והגובה*

רבה בר חנה, זה איש הפלאים, אשר עבר ארחות ימים, ראה כל הרים ונבעות, עמקים ומדבריות, ראה מתי מדבר ובלועי קרח, גם בא למקום „דנשקי ארעא ושמיא אהדרי“; הוא אשר למד לדעת כל החיות הגדולות שבים וביבשה ומעשי ה' כי רבים ואין נסתר מטנו, עבר פעם בספינה בים, ורוח באה ונשאה את הספינה לים אוקינוס הגדול והרחב, וישא את עיניו, והנה צפור אחת גדולה עומדת בהמים עד קרסוליה, ראשה מגיע עד לשמים ובנפיה מכסות את השמש. תמה, איך הים רד בכאן, עד שיגיע אך עד קרסולי הצפור. אמרו לו: לא כן הדבר, הים בכאן הוא עמוק עד מאד; זה שבע שנים אשר נפל גרון של איש חרש עצים, והוא יורד ונשקע, ועדיין לא הגיע לתהום. וישתומם מאד לחזון הזה.

ב

הראם**

ויעבור הנסע הגדול הזה, שלכו עשוי בלי חת, את הים בשנים עשר חדש ויבוא אל החוף, והנה הר גדול ונורא כגודל הר תבור מתנשא לפניו, ואינו יכול להימין ולהשמאל; ויצר לו, כי כבר אפסה לו צדה, ובנאד אין עוד מים לשחות. הוא החל לטפס על ההר, והנה החל להתטעע, ומעדו רגליו, ולא ידע עצות בנפשו. ופתע החל ההר להלוך ולזחול הלאה ונפתח לו הדרך. בשיצא אמרו לו, שזה ראם בן יומו. גדלו ארבעים פרסה, אורך צוארו שליש פרסה וראשו בן פרסה וחצי, ויאמר הרב: רבות נפלאות המבע חזיתי בימי הבלי, אבל כחזון הזה עוד לא ראיתי. שב לביתו ודרש בגדולת המבע ובארחותיה, כי נפלאו!

ג

השנים***

אחד מפלאי העולם, שכרא הכורא יתברך שמו בעולמו, הגה החיות הגדולות והעצומות, שיש מהן זוג זוג בכל יובל במלוא התבל; והנה אך שנים הם זכר ונקבה, אחד חי במזרח העולם והשני במערב. חמשים שנה רצופות המה רועים בודדים לעצמם ואוכלים כל יקום הארץ כמוישכם; אחרי חמשים הם מתחילים לטע ממקומם וללכת להתקרב יחד, זה הולך עשרים שנה וזה הולך עשרים שנה; ובהגיע שנת השבעים לשניהם, המה נפגשים יחד, בעת תקיץ הבריאה לחום ולחיים. וידע הזכר את הנקבה, כוחות עולמים מתנגשים! ואחר זה תנשך הנקבה את הזכר, תטיל בו ארס וימות מיד, ומטפו מתפרנסות חיות ארץ משך שנים עשר חודש. ושתיים עשרה שנה הרה הנקבה ללדת, כרסה יגדל משבוע לשבוע,

* עפ"י בבלי בבא בתרא. ** עפ"י הג'ל. *** עפ"י „אגדת קרני ראמים“.

עד כי לא תוכל לנע עוד ותפול בשכבת השדה; וריר יוצא מפיה, והיה יהיה לנחל עובע, משקה את כל הכבר, אשר מסביב לה. מהנחל תשתה ומן הזרע אשר יעלה תאכל; והיה כי תלקק את העבר האחד, תתהפך על צדה ותחל לאכול ולשתות מעבר השני; ובמלאות י"ב שנה להריונה, מתבקע כרסה ותוליד שנים זכר ונקבה. מיד קמים על רגליהם וילכו לנע לירכתי העולם זה למזרח וזה למערב, עד תום שנת החמשים, שאז תבוא גם להם פגישת חיים ומות!

ד

לויתן*

ויברא אלהים בימי הבריאה הגדולים את התנינִים הגדלים, זה לויתן מלך הדגים, שאין ערוך לגדולתו וקצרה בינת איש להשיג רוחב ממלכתו. ירדן יוצא ומהלך בימים ונהרות ומתגלגל ויורד לים הגדול, עד שמגיע לפיו של לויתן. כשהוא רעב, הוא מוציא הכל מפיו ומרתיח כל מימות שבעולם, ובשעה שהוא צמא עושה תלמים בים; ואלמלא מכנים ראשו לגן-עדן להשיב רוחו משם, אין כל בריה יכולה לעמוד נגדו והסיר את התבל מעמודיה שכווננה עליהם. בו עתיד גבריאל המלאך לעשות מלחמה; ואלמלא אלהיו עוזרו, אינו יכול לו. שני חכמים הלכו פעם בספינה בים, והיה האחד ישן והאחר ער, לפתע גזדעזע הער ויחרד בכל נפש, נתער הישן ואמר לו: מה ראית אחי, כי גזדעזעת! אמר לו: מאור גדול ראיתי בים, מאין כמוהו, ולא ידעתי מה הוא. השיבו חברו ואמר: עיני לויתן ראית, שנאמר עליו: עיניו כעפעפי שחר. באו שניהם ליבשה וקראו: יום ה' קרוב לבוא!

ה

אור באופל**

היה חכם אחד גדול ושמו רבי יוחנן, וגם הוא אהב לעבור בים ומלואו ולדרוש אחרי פלאות הטבע ומסתריה. ויהי בעברו באניה הלוך לבוא אל הים הגדול, חשך הליל, אופל נורא ואיום כסה את כל ממשלת המים וימש חשך, ולא ידע מלח האניה אנה להטותה; ובדבר הרב עם המלח לא ראו איש את רעהו מאופל. לפתע הבהיקה שפעת אור, ושתי לבנות מאירות ביפין נראו למרחוק, עמדו לראות בהמחזה הגשא הזה וראו כי שתי הלבנות האלה שתי עיני דג ענק הנן, אשר הוציא את ראשו, והן מאירות כל כך; ומשני נחירי הדג שוטפים המים כנהרות סוריא. אומרים: זה הדג הוא עוד כנגם לפני לויתן הגדול מלך הימים והנהרות כולן.

* עמי פדריא, כבלי בבא בתרא ועוד. ** ספור כבלי שם.

סעולם הרוחות

א

בן יפדה אביו*

אחד מגדולי התלמוד ובעלי ההלכה המצוינים עזב פעם את כותלי בית-המדרש ושאון התלמידים וילך לנוע במדבר לבקש שם דבר ה' וארחותיו באופנים אחרים. ויעבור דרך שלשת ימים שקוע במחשבותיו, וגם לחם לא אכל ומים לא שתה. ויהי בעברו במעבר אחד לפנות ערב, ויפגש איש אחד הולך שפי, פניו שחרו מתואר, עיניו נמקו בחוריהן, ועל שכמו צרור עצים, כמעט משא עגלה היא. ויאנה האיש מכבד הסבל. וישאלהו הרב לשמו ולמטרת חפצו, ויענהו הנושא לאמר: פלוני בן פלוני אני, בחיי עברתי על כל מצות ה' ולא שכקתי דבר אסור, שלא עברתי עליו; ועתה את עוני אני נושא יום יום, ועלי להסיע עצי יערות שלמים מהלך חמש מאות שנה ולא אמצא מנוח. שאלו עוד הרב לאמר: האם לא הקמת לך זרע ומת ערירי? הוריד הנשאל אנלי דמע, וענה: אשה מעוברת הנחתי בעיר פלונית, כאשר הלכתו לשחת, ולא אדע מה מעשיה בחיים. בין כך נראו פולסין דנרא של המגרשים אותו מאחוריו, ואלה אצים וקוראים לאמר: לך לדרכך, למה תעמוד ותשיח את בני אדם ותבטל ממלאכתך? ויפן כה וכה וימס כל המהזה ואינו.

וישב הרב על עקביו ויעזוב את המדבר וילך מעיר לעיר, עדי בואו למושב בעל העצים, וישאל את אנשי המקום לאמר: הידעתם איש כזה? ויאמרו: ידענו, וימח מארץ זכרו, כי הרשיע לעשות יותר מכל איש, אשר על פני האדמה. וישאל עוד הרבי: היש לו זרע? ויאמרו: ילד-פרא נולד לו אחרי מיתתו, והוא גם עוד לא נמול. וילך השואל וידבר על לב אמו, וימל את בשר ערלת הנער ויחלם, ויביאהו אל בית-המדרש ויאמר לו: אמור אלף ובית; ובהגד הנער כאלה, מיד נעשתה נחת-רוח במרומים, נתקדרה דעת שליטי הדין, ויפטרו את נושא הסבל ממשא העצים הכבדים ויפקדו על גו ועל נשמתו לנות. בלילה ההוא בא בחלום לאותו רבי ואמר לו: תנוח דעתך, שהניח בני על ידך את דעתי, אורך כי נפדיתי.

ב

שוכני עפר**

רב נחמן בר יעקב, רב אחד מרבי התלמוד, קנה מאת חברו ההולך למדינת הים,

* ספור מרבי עקיבא ומת עפ"י מסכת כלה ועוד.

** עפ"י פרקא דרבינו הקדוש, ומעט גם בבבלי שבת.

במאתים מנה כרם אחד, שהיה בגבול שדהו וגואל אחר לא היה לו. והכרם לא נעבד ימים רבים, עפרו היה מלא תלולים ועלה בהם שמיר ושית, עד כי גם קשה היה לדרך שמה. וישכור חמשה עשר פועלים, שכירי יום, ויפקד עליהם לנקות את הכרם ולחפור בעפר ולהשוות את האדמה עם יתר השפת. ויקחו איש איש את מעדרו בידו, וישכימו בבקר לעשות את מלאכתם בחפץ, כי שכר הגון הובטח להם וגם מזונותיהם על השוכר. והי המה אך החלו לחפור בתל אחד ולהסירו ויקם איש אחד גבוה, שקבור היה מתחת ממזון העפר, וישב על הרגבים והוא מתנווד כחי אנה ואנה; ויבהלו האנשים ויאמרו: הגיעה עת תחית-המתים! וירוצו וינידו הדבר לרבי נהמן בעלם, ויטהר הכרמה ועג עונה ויעמוד סביב המתנועע וישאלהו לאמר: מי אתה? ומה לך פה? ויענהו הפלאי ויאמר: מת אנכי ובמתים חלקי ובתל זה מצאתי זה ימים רבים קבר ובאו שכיריך להחרידני ממקומי אשר נתן לי. אמר לו הרב: אם מת אתה, איך לא נרקבו עצמותיך באדמה ולא אכלך עש, ואתה יושב שלם ממולי ולשונך ארך. ענה המת אוחז: רב לי לדבר, וזה רחוק ממני, אבל מעולם קנאת לב לא ידעתי ורקב עצמות קנאה אמר שלמה מלכנו. אמר לו רבי נהמן: תלמידך אני ביראה ובמעשה, ואם עליך טוב אבנה לך קובה מיוחדת בכרמי ותשכון לבטח. השיב המת: אל תעשה נא כדבר הזה ואל תגיע אותי מגבולי; ואם מצאתי חן בעיניך, צוה את פקידך להשליך עלי את העפר שנמל מעל גבי, ואשוב לרשותי אשר נדרו לי לעולמים. ובכלותו לדבר, פשט ידיו ורגליו על העפר וינוח פדומו. וירמז הרב להפועלים, שעמדו מרחוק, וכמעט לא האמינו למשמע אזנם, כי ידבר אדם את המת חי, וישיבו במעדרם את רגבי העפר אשר נמלו על המת ויכסו אותו מכל עבריו, וישב התל אל תבניתו כמקודם. אף הוא, הרב, עמד למרגלותיו וקרא: יתגדל שםך הרב, כי נתת לכל בריה את גבולה ומקומה בארץ לעד!

ג

הרוח*

אבא יוסי איש ציתור היה יושב ושונה תמיד על יד מעין אחד מחוץ לעירו. והי לפנות ערב אחד שמע קול מצלצל ויפן כה וכה, והנה רוח אחד בלי לבוש עומד לפניו. אמר לו הרוח: הלא חדע, כי זה שנים רבות שאני יושב במחיצתכם ולא עשיתי לכם רעה אם מעט ואם הרבה, גם נשיכם באות הנה בבקר ובערב לשאוב מים, ומעולם לא הטלתי בהן פגע, אין עיני רואות עון באדם; תחת זה ידעתי עתה חבר אחד לרעה מבני משפחתי, ושמעתי אומר: אלך ואקעקע את ציתור ויושביה; ואתה בתור אב ומורה לעירך, סבל את עצתו וקדם את פני הרעה. ויכל לדבר ויבלע באויר ואך כנפיו משיקות. ויקבץ אבא יוסי ביום המחרת את כל יושבי ציתור למקטן ועד גדול, צוה לכל אחד לקחת כלי מפץ בידו ויובילם בכלי נשקם אלה סביב לבאר, והנה גדולה הבאר שבעתים מאשר היתה והשתפכו המים כמו נחל שופף. ויעמוד הרב וכל העם ויביטו במים, ולא

* על פי מדרש ויקרא רבה קדושין ועד.

משו עיניהם מהם. כה עמדו שעה ושתיים. והנה החלו גלי המים לקפוץ לרתות ולסובב במעגלים. רמז להם אבא יוסי להכות בכלי המפץ אשר בידם סביב, וקרא כל העם קול גדול: דידן נצח! דידן נצח! דידן נצח! וישוכו המים, ושפי דם נראוניהם מכל עבר. כה נספה רוח הרע כעונו!

ד

הגולם*

האמורא רבא, רעהו ועמיתו של אבוי, היה איש חכם בצרופי מעשה בראשית ולפניו נגלו כל תעלומות ספר יצירה, ספר הספרים. ויהי כאשר השתקע בעיוני חכמה זו ולמד ורכבת הברואים ויסוד יצירתם, אמר לעשות גם הוא בן-אדם בצלם ובדמות. עלה לעליה, ישב שם שנה שלמה, התבודד ונבדל מכל היות העולם. שם עסק גם בצירוף גוית אנשי ויעש מחמר גן גמור, השיל בו אנרים פנימים, ואחר כך בנה את ראשו, ידיו ורגליו ויקימו. ויפח בו רוח חיים ביחודי החכמה ובצרופי שמות ויחי. אחד עלה ושנים ירדו! ויהי הדבר לחזון פלאי, שכמוהו לא היה עוד, למיום ברא אלהים אדם עלי ארץ; אבל אחת חסרה להגולם הזה, ובזה נכר, כי הוא מעשה ידי בן-תמותה, לא היה לו כח הדבור והיה אֵלם גמור. כמו כן פחד משאר בני אדם והיה עצל מאד בכל מלאכה.

פעם אחת שלחו רבו לחברו רבי זירא, והוא גם הוא איש חכם ונבון מאד. עשה בדרכו זמן רב; ויהי כי בא לבית הרב, הזל לשאול אותו ולדבר עמו, ולא ענהו כלום ולא פתח פיו. הציץ בו והכיר את מוצאו, אמר ליה: מבן אדם יסודו מעפר וסופו לעפר נעשית, חזר גם אתה לעפר. מיד נפל ארצה, באפס נשמה.

עוד מאלה

א

מאחורי הפרגוד**

שנת רעבון היתה. ליטרא קמח באה בזהב, ואין די מזון ומחיה. עבר איש רעב על פתחו של איש אחד, שהיה לו מעט פת בכלו ודפק על פתחו, יצא ונתן לו אוכל, כששבה אשתו לבית ושמעה בדבר, הקניטתו, כי פרת טעם היתה, עזבה הוא והלך ולן בלילה ההוא בבית הקברות. הדבר היה לפני ימי ראש השנה, ימי דין והצבת גבול המזל לכל חי ולכל בשר. ויהי כי שכב מול שני קברים של ילדות מתות מכבר, שמע רוחותיהן משיתות אשה את רעותה. אמרה האחת אל השנית: בואי, רעותי, נשוט בעולם, למען נשמע מאחורי הפרגוד, איזה דברים חדשים מתעתדים לבוא בשנה הבאה בעולם. ותען השנית ותאמר: קבורה אנכי תחת מחצלת של קנים, ולא אוכל לצאת ולבוא; לכי את לבדך ותשמיעיני אחר זה את אשר תשמעי. וירא השוכב קרן אור אדומה עולה השמימה. לעת

* עפ"י בבלי סנהדרין. ** עפ"י ארד"ן ובבלי ברכות.

הבקר שבה הרוח למטה לבית מלונה. שאלה אותה רעותה: היש בפידך חרשות להשמיעני? ותאמר השבה: שמעתי מכריוזים למעלה, שכל מי שיזרע שדהו ברביעה ראשונה לשנה הבאה, מעשיידיו ילקו בברד ויהי רעבון כהיום. ויקם האיש וישם הדבר אל לבו. באה רביעה ראשונה, התחילו כל העם לחרוש ולזרוע את שדותיהם; והוא הניח את שדהו; באה רביעה שניה, עמד הוא וזרע, ויבא אחר זה ברד גדול, את של אחרים לקה ושלו נשאר על עמדו. ויהי לשנה הבאה למועד ההוא, קם הוא מעצמו, והלך לבית הקברות ללון ושכב על מקומו, וישמע באשמורה ראשונה אותן הרוחות מספרות שוב יחד. אמרה אחת אל רעותה: אולי תצאי עתה ותבאי עמדי לשוט בארץ ולהתהלך בה ולהקשיב אל הדברים הנועדים לבוא. השיבה השנית: הלא ידעת, כי במחצלת של קנים סגורה אני, ואין לאל ידי לעזוב מאסרי; לכי גם את לברך, ואת אשר תשמעי במרום, תרצי לפני. ותעל השואלת השמימה. באשמורה שלישית שבה ותספר לחברתה, כי שמעה לאמר: מי שיזרע בשנה החדשה את השדה ברביעה שניה, פירותיו ילקו בשדפון. וישמע ויבין, מה שעליו לעשות. ויהי לראשית השנה, קם הוא ויזרע את שדהו ראשונה; ושאר בני אדם חכו בזריעתם עד רביעה שניה, כי כבר יראו; ויבא אחר זה שדפון בעולם, השחית את פרי השדות האחרים ופרי שדהו של זה נשאר שלמים. התחילה אשתו להציק לו בדברים ותשאל אותו לאמר: מפני מה אחרת בשנה שעברה לזרוע, והפעם הקדמת? ומפני מה נלקו שדות חבריך אז ועתה ושלך בשתיהן נתקיימו? הפצירה בו וספר לה כל המאורע. לימים נפלה קטטה בינה ובין אמה של אותה ריבה, שנקברה במחצלת של קנים, עמדה ואמרה לה זאת בפניה ובישתה. ויהי בשנה השלישית כבר שלחתו אשתו גם היא ללון בבית הקברות וללמוד שם את הצפונות בזרעים. וישכב על המקום, אשר שם אה, וירכין אזניו ללחש הקברים. אמרה הרוח הידועה לחברתה: באי ונלכה היום — נסי כחך אם תוכלי. אמרה השנית: הניחי כאלה מעתה, כבר נשמעו דברינו בין החיים! ולא יסף האיש לדעת עוד את הבאות.

ב

צדיק ורשע*

שני אנשים הלכו בדרך. האחד היה איש צדיק, שומר אמונים, והשני איש רשע, אורב לרעהו. ויהי כי התרחקו מהישוב, קם הרשע על הצדיק, שרד ממנו את כל ממונו ועזבהו ריקם. ויצר להצדיק אסונו מאד, כי הרבה ממון של אחרים היה אצלו, ואין ידו משגת עוד להשיבו לבעליו. ויהי לפנות ערב, כי בא השמש, ראה חורבה אחת ויסר אליה ללון. וישמע בלילה שני שדים מספרים איש עם אחיו. אמר האחד אל השני: איה היית זה ימים רבים, ומה היתה מלאכתך? ויאמר הנשאל: באתי בדרכי בטדינת הקיסר לעצור בבתו היחידה, שלא תלד, והיא תשב בציריה זה שבועה ימים, וככי גדול בחצר המלך, גם ביד הרופאים אין אונים. אמר השד הראשון: וכי באמת אין כל תחבולה לפתוח את רחמה? ענה העוצר ואמר: שם בנן המלך גדלים מיני אילנות נוחגי טיץ; ולו ידעו

* עמ"י קמע טובא בחערת למדרש הגדול פרשת לך.

להטביל חתיכת בד באותו מיץ ולשימו על בטנה של המקשה לילד, מיד ילדה. ואתה היכן ישבת כל אותם הימים, ובמה היית אתה עוסק? חזר זה לשאול את משנהו. ויען זה ואמר: אנכי רחפתי באויר המדינה הסמוכה וכתמתי את המעיין הראשי שם, אשר מטנו נמשכים המים לכל הנהרות והבארות אשר ליושביה, ומתים רוב העם בצמא. ולמעצרך אין תרופה? שאל אותו שנית. ויען ויאמר: התרופה למעצור המים אינה נקלה כשלך, צריך לקחת שור אדום, אשר לא עלה עליו עול, ושחטו אותו שנים סריסים וזרקו את דמו על מקום המעיין, ואז יפתח ויתן את מימיו. וישם השומע מבני-האדם את הדברים בלבו.

וישכם בבקר, וישנם את מתניו ויקם וילך למדינת הקיסר. בא לעיר המלוכה וימצא כל העם רועשים ומיללים לבת מלכם המקשה ללדת.

נגש ואמר להם: הובילו אותי למלך ורפא ארפא. הכניסוהו מיד לחצר המלך; ויצו לקחת את המיץ מעצי האילן ולעשות כאמרת השד, ורפא לה ותלד. ויעשיר אותו המלך עושר רב. עזב מדינה זו והלך למדינה הקרובה, אשר שם אין מים, וירא והנה רבים מונחים על הארץ ושלוהות לשונותיהם מצמא; ויצו לקחת שור אדום ולשחטו על ידי סריסים, ויעשו כן. ויהי כי נזרק הדם על גבי המעיין, התגעש והשתפכו מימיו במלוא הארץ; ויתנו לו רב מתנות וישלחוהו משם בכבוד. וישב אל עירו עשיר מכתחלה, השיב את כל הפקדונות אשר בידו לבעליהם, ועוד נשאר בידו ממון הרבה. לאחר זמן פגשהו הרשע וירא רוב עשרו, התפלא על הדבר, נגש ואמר לו: מאין לקחת הון רב כזה? ויספר לו בתומו את כל אשר קרהו. מיד הלך ולן גם הוא בהתורבה ואמר לגפשו: אולי יקרו גם אותי אותות כאלה. שמעו השדים בבואו ואמר אחד לחברו: זה הוא האיש, אשר גלה סודנו לבני-האדם, ויקומו עליו ויהרגוהו. כן יאבדו כל אוהבי רשע.

ג

אגרת בת מחלת*

אגרת בת מחלת היא המלכה של מלאכי חבלה בשמי מרום, ולה ולכל חילה שליטה נתנה גם ללכת ולסובב בין דרי מטה.

פעם אחת הלך חכם אחד מבית המדרש לביתו בליל חשך ואפלה ויפגש במלכת השדים ושתי קרנים לראשה. בעטה בו ואמרה לו: לולא נשמע עליך ברקיע: הזהרי בכני זה וכתורתו, כי אז לא ראית עוד סף אהלך! ענה הוא ואמר: לא גדולים מעשי ולא אדע, במה חשוב אנכי במרומים; אבל אם כנים דבריך, אני נוזר בכח תורתך, שתחדלי לבא במשכננו. נפלה לרגליו והתחילה לבקש ולהתחנן לפניו לאמר: תן לי על כל פנים רשות לשוח בארץ פעמים בשבוע ולא תהיה ישותי ומציאותי לבטלה. אמר לה: צאי מעתה אך בלילי רביעיות ובלילי שבתות. מאז זהו זמנה לעולם.

* מסור מרבי חגיגה בן דוסא והשדה על פי בבלי מסחים.

ד

רבי חנינא*

רבי חנינא בר פפא היה מצוין בין עשרה אהיו בעסקי צדקה לעניים. הוא גם במל מן התורה לעשות חסד, ודרבו היה לחפש אחרי אנשים, שירדו מנכסיהם, ועוד יתבישו בענים, ונתן להם מתן בסתר. לתכלית זה סבב תמיד בארנקה של כסף בלילה, בא לפני בתים כאלה והניח לפני ספס סכום ממון. פגע בו פעם אחת אף שר הרוחות, אמר לו: וכי המקרא אינו אומר: „אל תסיג גבול רעך“, וידעת גם ידעת, כי הלילה הזה לנו נתון, ואך בו טמשלתנו. בקש לחבלו, השתרבב רבי חנינא מלא קומתו ואמר לו: ברח ממני, ואם לא תעשה כזאת אגזור עליך ואגרשך מעל פני האדמה כולה. ברח השטן לנפשו ולא יסף לעצור עוד את הרב על דרכו. ועליו הכתוב אומר: מתן בסתר יכפה אף.

ה

עמוד האש**

אומרים עליו על רבי חנינא בר פפא, שמלאך-המות היה מתרועע אתו והיה יוצא ונכנס בביתו ודברו וסחו תמיד כשני אחים. ויהי בבוא עתו של הרב להאסף אל עמו, צו על מלאך המשחית מן השמים לאמר: לך והבא לנו את נשמתו של רעך. דפק המלאך על פתחו ויאמר לו: בושתי ממלאכותי לשלוח גם כן יד; אבל מה אעשה ופקודת כל האדם עליך באה. ענה רבי חנינא אותו: הנני לך, אבל הנח לי עוד שלשים יום בחיים ואחזור על סדרי התורה ואכין את עצמי ליום צבאות; מיד עזבהו המלאך לשנות ולסדר את משנתו חודש ימים, וחזר ובא ביום המועד וחרבו שלופה בידו. אמר הרב אליו: גלל את ספר התורה הזה המונח לפני וראה, אם לא קיימתי גם דבר אחד כתוב בו, ואם מצאת בי עון לבוא עלי. אמר לו הבא: יודע אנכי כן, כי חסיד וירא אלהים אתה לקיים את תורתו ואת מצותיו; אבל יודע אני עוד איש, שהרבה לעשות ממך, והוא נכרך ב„בעלי ראתן“ ועסק עמהם בתורה. ויפול הרב על פניו ותצא רוחו, ויבוא עמוד אש ויפסק בינו ובין העם.

עניני מסר

א

די מחסורו*

„ונתת לעני די מחסרו אשר יחסר לו“, ואל תאמר בלבבך, כיון שצריך זה עזר, עליו להסתפק במעט; אם רגיל הוא בלבנים, הלבנישהו לבנים, רגיל הוא בכלים טובים, תן לו כלים טובים.

היה איש אחד הגון, שירד מנכסיו, והוא היה רגיל לחיות בטובה, והיה לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, ובא חסיד אחד ואיש המעשה למלא לו כל הצרכים הללו; מלא את ביתו בכבוד וגם שכר לו סוס והעמיד לו עבד. פעם אחת נפטר אותו העבד והאיש בקש לרכוב, הרים אותו חסיד שולי בגדו ורץ לפניו כעבד איזה פרסאות.

ב

הכל לטובה**

רב אחד מרבי התלמוד הלך פעם אחת בדרך, והוא רוכב על החמור ועליו מעונים דברים יקרים. ויקח עמו תרנגול להעיר אותו בבקר משנתו כי ישכב וינח, וגם נר, שיאיר לו בחושך. עמד על יד מלון אחד ובקש לסור שמה ולא נתנהו בעל המלון והיה אטם לילך הלאה, אבל לא קבל על אשר קרהו, ואמר: גם זה לטובה! ויהי בלכתו, נפל החמור, כי רב עליו המשא, ומת. הסיעו מן הדרך, למען לא יכשלו בו עוברי דרכים, ולא התאונן על מזלו, אמר: גם זה לטובה! והלך לדרגו. ישב על סלע להנפש ותבא שונרא ותאכל את תרנגולו, הצית הנר, באה הרוח וכבתה אותו ועקרתו מידו. כה נשאר יושב באופל הלילה בודד, ומלוויו ספו תמו אחד אחד. אבל אמר לנפשו: ה' יודע מה הוא עושה, והכל לטובה! וישכב לישון. ממחרת היום שמע, כי באו שורדים, הרגו את כל אנשי בית המלון וישבו רב שבי בכל הכנר. וירם ידו ויאמר: אודך אלהים, על אשר שמרתני מכל פגע; לו לא היה בעל המלון קשה-לב, כי אז גם אני נאספתי בעונו; ולו היה החמור נער, התרנגול קורא והנר דולק, כי אז מצאו גם אותי והייתי נופל בחרבם. כחזירתו נכנס לבית המדרש ודרש: לעולם יהיה אדם רגיל לומר על כל פגע אשר ימצאו: „כל דעביד רחמנא לטב עביד!“

* ספור מהלל עפ"י תוספתא פ"א ושאר מקורים. ** ספור מרבי עקיבא עפ"י בבלי ב"ב פ"ג.

ג

התבן*

בימי התלמוד היה איש חסיד אחד וגדול בתורה, והוא עני מדוכא, אין לו גם מזון סעודה אחת, וישב את אשתו אשר אהבתו בחדר צר בלי כלי בית כלל, וישנים הם רק על מצע תבן. פעם אחת כי גבר הדוחק ואין מפלט ומרוח כלל, כשל כחה של אשתו, אם גם צדקנית היתה, לשאת בהעוני ותהל לקבול על מר הגורל. מיד נשמע קול דוסק בחלון לאמר: פתחו נא אנשים אהובים! ומילדת זקנה נראתה בסף ותאמר: לשכנה אחת ברחוב הקרוב נלד בן, ואין לה גם מעט תבן לנח עליו; רחמו נא על עניה זו ותנו לי בעדה מעט תבן. מהרו ונתנו לה חלק מן המצע וראו עין בעין, כי עוד גדול חסד אלהים עמדם.

ד

החומץ המאיר**

חסיד אחד ראה את בתו במעלי דשבתא עם השכנה עצובה וישאלה לאמר: מה לך, בתי, כי נעצבת, והנה באה קדושת היום לאדוננו. ותען ותאמר: הטבתי את המטורה לכבוד השבת ואמרת לי לתת בה שמן ושעיתי ונתתי בה חומץ. ענה האב ואמר לה: אל תעצבי בתי, מי שאמר לשמן וידלוק, הוא יאמר לחומץ וידלוק! והיה החומץ מאיר כל יום השבת ומבהיק במלא העיר; ובאו מלאכי השרת ליהנות מאורו, ויתערבו את בני אדם יחד לעבוד בקדושה את אדון השבת.

שוב עניני מוסר

א

לכף זכות***

אדם אחד היה בגליל העליון, והוא איש ישר ותמיד רך, אבל מצבו ברע ולא היתה ידו מספקת לפרנס את בני ביתו. ויהי כי כלתה לו פרושה מן הכים, עזב את עיר מולדתו ויבא לארץ הדרום וישכיר עצמו לבעל אחוזה רבה לעבוד אצלו שלש שנים. ויעבדהו באמונה כל הימים ולא במר ממלאכתו לשום דבר. ויהי בעבור המועד הזה, ובאו ימי החגים, נגש אל אדונו ואמר לו: ידעת כי עכדתך ביושר, ועתה כלתה נפשי לבקר את אשתי ובני, תן לי את שכרי ואלך לי. השיבו אדונו: אין לי כסף עתה. אמר לו עפרו: תן לי צאן ובקר. ענה ואמר לו: גם כאלה אין לי. בקשהו עבדו, כי יתן לו על כל פנים קמח סלת ושעורים, סירות ובגדים במעשהו, ויענהו זה: מה אעשה וגם אלה אין לי. הפשיל

* ספור סרבי עקיבא בבבלי בנדרים. ** ספור סרי חגינא בן דוסא בבבלי תענית.

*** ספור על מי בבלי שבת ואדרין ושאלות ועוד.

האיש כליו לאחור והלך ממנו ריקם בפחי נפש. ויהי כעבור ימי החגים, לקח האדון שכר פועלו בידו לכל שלש השנים, ועמו עוד שלשה חמורים, על האחד הטעין כל מיני מאכל, על השני כל מיני משקה ועל השלישי כל מיני בגדים. ויבא לעיר שכירו וימסור לו כל שכרו וגם העניק לו הרבה, ויעש לו משתה גדול. לאתר שאכלו ושתו, אמר האדון לעובדו: הגד ואל תכחד ממני, בשעה שבקשת ממני שנרך ואמרתי כי אין לי מעות, במה חשדתני? ענה העובד ואמר: אמרתי שמא נתת את מעותיך בסחורה. שוב שאל אותו: ובשעה שאמרתי לי, תן לי בקר וצאן לחם ופירות, וגם אלה מנעתי ממך, במה חשדתני אז? והן ידעת כי כאלה לי רבות. אמר העובד: חי אלהים, אם חשבתי עליך רעה, אמר אמרתי שמא הקדשת את כל נכסיך לשמים. עמד ונשקו על ראשו ואמר לו: העבודה, שכדברייך כן היה. הקדשתי נכסי בשביל בני, שהשבתי עליו רעה, וכאו חכמים והתירו לי את הגדר; ואתה כשם שדנתני לזכות, כך ידין אותך המקום תמיד לזכות.

ויהי ה' את העובד מן היום ההוא והלאה, ויעש עושר ולא ראה חוסר עוד.

ב

גן עדן וגיהנם*

בעיר אחת גרו שני אנשים, שם האחד ראובן ושם השני שמעון. ויהי לראובן אב זקן ויקחהו אל ביתו, ויסן בעדו חדר מרות, בכל יום ראה על שלחנו בשר ויין, מגדים וממתקים, וגם עבד שכר לו לשרת אותו. מאומה לא יחסר להזקן בימי שיבתו; אבל בנו לא הראה לו פנים יפות, לא שח עמו בעניניו כלל; וכאשר הרהיב האב בנפשו לומר לו פעם איזה דבר, אז גער בו והשיב לו: דייך שלחמך נתן באמונה ואדאג בעדך, ואתה מה לך עוד. כדברים האלה היה אומר לו גם בפני אחרים ונקל היה לו לבישו. ויצטער הזקן מאד ויאמר: טוב לו נשארתי בביתי הקסן וחייתי בצער, מלשבת בכאן בחרפה.

אחרת היה עם שמעון. הוא ואביו היו שניהם מוחנים ברחיים ומרויחים צרכי ביתם בניעת כפים. ויהי היום ותצא פקודה מאת המלך, שכל עיר ועיר תשלח למלאכתו סותן אחד, ועבדו חנם. ויבא הגורל על אביו ללכת לעבודת המלך. מה עשה בנו? בא ואמר לו: הישאר פה אבי על מקומי, ואני אלך תחתך ואעבוד בעדך. וילך שמעון למדינת המלך וקבל על שכמו את העבודה הקשה, ואביו נשאר בעיר לסחון ברחיים. שמע חכם אחד את מעשי שניהם, פתח האמר: יש מאכיל לאביו פסיוני וכל מיני מגדים, ועם כל זה נטרד מן העולם; ויש שמטחין את אביו ברחיים ונהל עם זה היי עולם-הבא.

ג

צדקה תציל ממות**

בעיר אחת ישב חסיד אחד, שהיה עושה צדקה וחסד הרבה, כל אשר לו סור לעניים ולא הלין אצלו שום דבר, כי נתגו לאחר. פעם אחת הלך עם שירה בספינה בים,

* ספור ירושלמי ובבלי בספרא ובקדושין. ** על פי בבלי יבמות קכ"א ואדר"ן פ"ג וכו"ר פ"א.

ובא סער והפכה על פניה וגפכעו כל היושבים בה, רק תלמיד אחד מלט את נפשו וכא אל החוף. בא לבית דין להעיד על כל האנשים שנמבעו לפניו; ובעוד הוא עומד ומעיד עדותו, נפתחה הדלת ובא אותו ההסיד. אמרו לו: מי העלך? אמר: שמעתי בגפלי במים גלי הים רועשים ואומרים זה לזה: העלו את האיש הזה ליבשה, שעניים בני ביתו. עמד הדיין ואמר: ברוך אלהי ישראל, שתורתו אמת וכל דרכיו אמת. צדקה תציל ממות!

ד

הארכת הזמן*

היה איש אחד עני ושוחה שכור מרוב צער, וכשפג יינו היה עובד כשדה של אחרים כנזיר עדשים. ויהי בחרשו יום אחד, בא אליו אליהו החוזה ומראהו כערבי לבוש בסרבלו. ויאמר אליו: באתי לבשרך, כי נתנו לך השמים שבע שנים ימי עשירות, ועליך לבחור, אם תאבה להתעשר מיד ולהעני עוד הפעם בכלות מועדן, או להתעשר בסוף ימך וירדת אל קבר מתוך עושר ונחת. גער בו העובד ויאמר: קוסם אתה, ועמדך לא יהיה חלקי. למחר בא אליו אליהו שנית וידבר אליו את הדברים כדאמתול; ולא בקש שמוע לו. ויהי כבואו אליו בפעם השלישית, והוא חוזר ומשלש את דבריו, נהפך לב העני עליו ויענה את הזר לאמר: אלך ואמלך באשתי, וככל אשר תאמר כן אעשה. שב לעת ערב הכיתה וספר לאשתו כל הדברים, אשר מצאוהו; ענתה ואמרה: טוב שתבואנה השנים הטובות מיד ולא תבאנה באחרית ימינו ככלות כחננו. שב אצל הערבי, ואמר לו: אם כנים דבריך, העשיריני מיד. עודנו מדבר עמדו, והנה באו בניו רצים מביתו ובפיהם בשורה לאמר, כי מצאו בחפרם סביב לבית מטמון יקר.

ויתעשר האיש מאשר מצאו בניו, עלה עלה בסלם ההצלחה, ולא יסף עוד לשנות, כי היטיב דרכו. ואשתו כי ידעה שמהי להם כל הטוב נתן, עמדה ופזרה לעניים חלק כחלק, כאשר הוציאה לצרכיה ולצרכי ביתה, ויחשב לה הדבר לחסד ולרחב לב. ויהי בכלות שבע השנים והאיש העשיר עבר באחד משדותיו, נגלה לפתע הערבי המזר מאז ויאמר אליו: הנה הניעה השעה, שתחזור לי את אשר נתתי לך; ענה האיש ואמר: כשלקחתי את העושר אז, לא עשיתי זאת אך בעצת אשתי, וגם עתה אלך ואקח ממנה רשות. ויאמר לו: לך. וישב לביתו במיצר לב ויספר לאשתו את דבר התביעה, אשר ידרוש אותו פלאי; ותען היא ותאמר לו: לך השדה והשיבו דבר: ה' נתן לנו לידינו סקדון, ואנו עוזרים על ידו להרבה בני אדם; אם ימצא אנשים נאמנים יותר מאתנו, כי אז נשיב הכל בשמחה. ויאמר ה' לאלוהו עבדו, הגת את העושר שוב בידם, ויאריך להם את הזמן עד אחרית ימיהם.

עוד מילה

א

פתיחת השער*

בימי רבי תנחומא, בעל המדרש, היתה ימים רבים עצירת נשמים. פני השמים כנחשת והיוקר יאמר, והעם ירעב ללחם ויצעקו לאלהים. גזרו תענית ראשונה, אמרו סליחות ותחנונים ולא נתקבלו; ישבו בתענית שניה, הוציאו את התיבה לרחוב העיר, נתנו אפר מקלה בראשם ואמרו ברכות וחותמיהן וקראו ואמרו: מי שענה את אנרהם בהר המוריה, הוא יענה לנו וישמע קול צעקתנו ותחנונינו; מי שענה את אבותינו על ים סוף וגומר, הוא יעננו! ולא נענו. ישבו בתענית שלישית, כבני אדם הנזופין ומנודים למקום, וחבו לרחמים מן השמים, והשמש בוערת, מכלה כל חציר ויבול. עד מתי ה' ? עד מתי ? גם הרב רבי תנחומא, ראש הקהל יושב אבל. ה' לא ישמע בקול הרועה ובקול הצאן. . . והנה נגשו אליו אנשים מבני דלת העם ויאמרו לו: מורנו ורבינו, יושבים אנו פה לבקש מאת אלהי שחקים, כי יפתח לנו שערי הגשמים ובעירנו הנה עון וחטאת גדולה: ראינו את פלוני בן פלוני, אשר גרש את אשתו וכתב לה ספר כריתת, וגם נשא אשה אחרת, משיח בלש את אשתו הראשונה ולא שם לבו להאיסור להתקרב אליה. ויצו הרב להביא את החוטא לפניו וידבר אליו: הלא ידעת, כי יד ה' קשתה עלינו, והנה עברת על חקי הדת; ואתה שים נא כבוד לאלהי ישראל, תן תודה והגד, מה עשית ? אל תכחד מאום! ויען האישי ויאמר: הנה נפשי גוי וחלבי לאלהי התורה, והוא יודע ועד, כי אין עול בכפי; אבל נפגשתי את אשתי הראשונה והיא ברעה רבה ובמצוקת נפש ותאמר אלי: חגני אדוני; מיום שעזבתי את ביהך לא ראיתי בטובה; ואפשי גלימאי מעל כתפאי ואתנה לה, הלא נאמר: ומבשרך אל תתעלם. באותה שעה הרים רבי תנחומא פניו לשמים ויאמר: רבון העולמים! הלא זה עברך הוא אך בשר ודם, ולפי דיני תורתך אין מזונות גרושתו עליו, ועם כל זה רחם רחמה ונתן לה הכל, ואנו בניך בניך ומזונותינו עליך, ואין אתה מרחמנו! מיד התקדרו השמים בעבים וירדו גשמי ברכה, והיתה רוחה בעולם!

ב

הבהן ואשתו**

בארץ העברים היה כהן אחד, שהיה רואה את הנגעים באיש ובאשה ומטהרם, אבל מאד מטה ידו ואפס לו כל לחם בבית. ראה, שהשעה דחוקה לו, אמר לצאת לחו"ל לבקש לו מחיה ומשען ומשענה. ויהי בשימו לדרך פעמיו, הכהו לבו על החולים, שלא ימצאו עוד את עזרתו. נפנה ואמר לאשתו: באי ואלמדך את פרקי הנגעים, ועשית את מלאכת המהרה במקומי, בלכתי מזה. אמר לה: דעי אשתי, כי תראי, שיבש מעין שערו של אדם, וידעת כי נגע דבקה בו, כי הן לכל שער ושער שבראש, ברא לו אלהים מעין בפני עצמו,

** על פי תנחומא תוריע סימן ו'.

* עפ"י בראשית רבה ומדרש ויקרא רבה.

והוא שותה ונזון ממנו, ומפני הנגע נתרוקן המעין. ותען האשה ותאמר לו: בעלי הכהן, אם בעד כל שער ושער שבאדם יכין אלהים מעין חי, לך ולבנינו ולבנותינו לא יזמין מעין להתפרנס ממנו?

לא הניחה אותו לצאת לתריל עוד, וישאר על מקומו וראה חיים בארץ.

ג

משגי אריות*

חסיד אחד הלך את בנו יחידו הקטן בדרך, והגיע זמן תפלת ערבית, העמיד את בנו אצל אילן אחד, והוא עמד אצל האילן השני להתפלל ויתדבק בה' קונו. ויהי בהגיעו לתפלת שמונה עשרה ועיניו נשואות למעלה, עבר ארי צעיר אחד וחטף את הילד וילך לדרכו; ולא שם החסיד לבו לזה, אך כאשר כלה להתפלל, ראה כי הילד איננו, ויספוק את כפיו ויקרא: בני, בני, מחמד עיני, אַיך? עוד הוא קורא, והנה הארי רץ לקראתו והילד על כתפו ויושיבהו אצלו ויפן לו וילך לדרכו. שאל האב את הבן, אחרי שפג הפחד ממנו: מה עלתה לך, בני? ענה ואמר: הביאני הארי הזה אל מערת הוריו הזקנים לטרוף טרף, ויצעקו עליו בחמתם ויקראו: לא אחרי הנער הזה שלחנו אותך, מהר והשב אותו למקומו; ודמך בראשך אם יפול ממנו שער ארצה. ויפרוש החסיד את כפיו ויאמר: אודך ה', כי גדול חסדך עם יראיך.

ד

מן הבאר**

בימי התלמוד היה איש אחד מצורע בנופו ובפניו ונתרחקו ממנו בני-אדם בכל מקום אשר הלך, וגם רעיו לפנים מאסו אותו, ויצר לו ולגפשו; ובכל יום ויום היה משכים ואומר: רבון העולמים! על פי מצותך מופיע עתה השמש ומביא נהרה וחיים לכל, ורק אותי עבדך מאסת ותשימני בשפל מדרגת האדם. ויהי היום, והוא יושב בתוך האפר וכידו חרש להתגרד בו, והנה אשתו, אשר גם הציקה לו ומאסה בו ותרב עמו כל הימים, הלכה להבאר לשאוב מים; הציצה וראתה נצוצות של אור על פני המים ותקם ותמלא מהם את כדה, ותשב לביתה. ובראותה את בעלה החולה יושב כך, בערה חמתה עליו, ותקם ותשפוך עליו את המים, מיד נאסף ונתרפא וישב בשרו כבשר נער קטן למהר.

אמרו, נצוצות האור בהמים מבארה של מרים באו.

* עמי מדרש טובא במנורת המאור. ** עמי ספר האוהז מרשי לקוח ממדרשים שונים.

עניני חכמה והשכל.

מוסר השכל

א

עוז רוח*

בימים מקדם חי בעיר כבול איש עשיר אחד ושמו אבינדב, והי ברכו בשדות וכרמים, בעבדים ובשפחות וברב צאן ובקר. והוא היה מחזיק בחכמים, מפרנס דלים ושמו היה נודע לרבים. ותהיינה להאיש הזה בנות שתיים, אבל בן לא היה לו, ויירא פן תעבור אהותו לזרים אחריו, ויבקש את האלהים כי יתן לו בן וישמע ה' אליו גם בדבר הזה; ותהר אשתו ותלד בן ויעש משתה לכל בני העיר ויתן צדקה רבה לעניים ואת שמו קראו נתן. ויגמל הילד ויגדל ויהי יפה תאר ולב שכל בו ותבונה, וילמד תורה וחכמה מפי מורים רבים ויחכם מאד, וכל רואיו קנאו בו ויאמרו: אם הי יתן עושר לאדם, יברך אותו ככל. ויהי במלאות לנתן שמונה עשרה שנה, ארש לו אביו נערה בתולה כחק, והנערה יפת-תואר ויפת-מראה, וגם לה עושר רב, כי היתה מכנות רבי העם. וירכו המהר והמתנות מאד.

ויעש אבינדב סעודת אירוסין גדולה כסעודת מלך. ויקרא לחכמי ישראל ורבי התורה, קרא לעשירי העם, קרא לכל בני העיר וקרא לעניים ולדלים ויערכו שלחנות לפניו; ועל כל שלחן העלו בשר ודגים, יינות ושמינים, פירות טובים וכל מיני מגדים, ויאכלו וישתו איש כחפצו וכלבבו. ירושלים בתפארתה לא ראתה סעודה גדולה כזו.

החתן ישב בראש הקרואים, ופניו כפני בן-מלך, וישוחחו עמו החכמים בחידות ובמשלים ויקח את לבנם. והכלה ישבה בין רעותיה קשומה וערויה אבני אדם פסדה וברקת. צאינה וראינה בנות ציון בעמרה, שיעטרו לחתן עם הכלה.

ויהי כשוב לב המסובים עליהם והחלו המזמורים והשירות, התגנב החתן לרגע ויעזוב את מקומו ויעל לעלית הבית לקחת משם בקבוק אחד משמן אפרסמן. ושם גם היו אוצרות השמן והדבש, היין והפירות; ויהי כאשר כרע אל חבית אחת, התגנב אליו נחש בלאט וכישהו ברגלו ונפל מת ביום שמתחו.

ויירא אביו, כי בשש לבוא ויעל גם הוא אל העליה לראות את שלום בנו, וימצאהו שוכב על הארץ ואין בו נשמה, על תקות חייו עלה הכורת. — ויתחזק האיש, בזכרו את קרואיו היושבים מפה ולא צעק מרה ולא אבה להשכית משוש הקהל האוכל ושותה

* עפ"י מדרש ויקרא רבה ועוד, ונדפס בסביע הבקרי.

ימטיב לבו; ויבלג בעד דמעות נפשו, וירד הביתה וישב על מקומו בין השמחים עד תום הסעודה, והאורחים אמרו: ישן הוא החתן.

ובבוא שעת ברכת המזון קם אבינוב ויאמר: רבותי לא לברך ברכת-החנים באתם הנה, אלא לברך ברכת אבלים. ודעו, כי לא להכניס את בני לחופה קראתי אתכם, אלא כי תתנו לי אחוזת קבר לקברו, כי מת עלי היום. ה' נתן, ה' לקח. צדיק הוא וישרים הם כל משפטיו.

ב

ממות לחיים*

היו בימי התלמוד שני תלמידים, שהיו עוסקים תמיד בחורה ובעבודה, וכך דרכם: חצי ימי השבוע היו יושבים בבית המדרש ולמדו מפיו רבם רבי חנינא, ובחצי השני היו משכירים את עצמם לחשוב עצים והיו מפרנסים בזה את בני ביתם. כה התנהגו ימים רבים לעסוק יחד בחיי-עולם ובחיי-שעה. ומצות אלהים כן על כל בשר, ועל כן ברא את העליונים ואת התחתונים.

ויהי היום וינחמו ממנהגם זה ויאמר האחד לחבירו: ראה, רעי, אנו יושבים שלשה ימים בשבוע והונים בתורת ה' ושאר שלשת הימים אנו מבלים במילי-דעלמא, והכתוב אומר: והגית בה יומם ולילה; האם לא טוב נעשה, אם עזוב נעזוב מעתה את מלאכת ידינו לאחרים, ואנו לא נמוש עוד מבית מדרשנו כלל? ויען השני ויאמר: גם אנכי מחשבותי כמחשבותיך, כי לא נכון לנו לעזוב לימים באר מים חיים, ולחצב בארות נשברים, והנה דברת אלי כדברי אני בלבבי; בא ונכרות ברית לחדול מכל מלאכה, אבל רק יום המחרת עלינו עוד לעבוד, כי כבר נשכרנו לאדון העצים ולא נוכל להמיר את דברינו. — ותחשב להם במרום מחשבתם זו, להניח חצי עולמו של הקב"ה בכטלה, לחטא. וגזר דין יצא ואמר: כל העוזב ישובו של עולם והכישו נחש ומת.

ויהי במקום הזה חוזה בכוכבים, והוא היה צופה ויודע לנבא על מזלו של אדם מראש ילדעת היום את אשר יקרהו למחר, ויצא שמו לאיש שרק אמת ידע ויראה; ואמנם מכל אשר הגיד, לא נפל דבר ארצה.

וירא ביום המחרת בבקר את שני תלמידי רבי חנינא הולכים למלאכתם והחבילה על כתפם. ויאמר להאנשים בהבורתו: ראו, אחי, שני האנשים האלה ההולכים לתומם לא ישובו לביתם חיים, ויכולים אתם לחצוב בעדם קבר. ומאנו חכריו להאמין לו היום, ויאמרו התחת אלהים אתה? ויאמר, נתערב יחד בזה. ויאמרו: אם יהיה כדבריך, ומתו החוטבים האלה, ינתנו לך שתי חליפות בנדים, ואם לא ונתת אתה לנו. ויאמר להם, כאשר דברתם כן יהיה. והתלמידים האלה הלכו לדרכם הלאה, ויהי כי הרחיקו מהם, עמד איש זקן אחד בדרך, ויאמר להם: רחמו עלי ועל זקנתי, כי זה שלשה ימים, אשר לא בא אכל אל פי. ויתירו מהר את החבילה וימצאו שם רק לחם אחד, שנתן להם טביתם לאוכל, ויחתכו אותו לשנים ויתנו להזקן את החצי האחד, ויאכל ויברך אותם ויאמר: האל יהיה אתכם

* ספור בבלי, גרפס במכ"ע הג"ל.

היום, כאשר החייתם אותי עתה, וילך. והם באו לשדרת היער ויבקעו כל היום את העצים כפי כחם, ויקבלו את השבר האחרון, בבא הערב, וישבו לביתם.

וישאו האנשים, אשר חכו אל שובם מהיות הבקר, את עיניהם ויראו אותם שבים בשלום וכל רע לא קרה להם, ויצהלו ויאמרו אל החוזה: אמרת לשמה בנו, ופיך ענה בך לאבד חליפות הבגדים. ויאמר להם: חי ה', כי ראיתי בחזון נחש שרף דולק אחריהם ואשמע מצוים אותו: לך וקמת את חוטבי העצים האלה. ויקרב עמהם אל החוטבים ויאמר: שלום עליכם עוברים! מה ומה קרכם היום? ספרו נא לנו כי נדע. ויתמהו ויאמרו: לא ידענו כל דבר רק זה, כי פגשנו עני בדרך ונתנו לו חצי הלחם מלחמנו אנו, כי רעב היה. ויענו ויאמרו להם: לכו לשלום. — והחוזה קרא לחבריו ויאמר: נלכה אל המקום, אשר בו בקעו את העצים ועשו שם את מלאכתם. וילכו שמה ויראו, והנה מונח על הארץ נחש גדול ועב ברות לשני חלקים, חצי גופו מונח מעבר מזה, והחצי השני מעבר מזה. ויאמר החוזה להם: ראו, רעי, כי עיני לא הטעתי ואותו ראיתי שלוח להמיתם; אבל מה אעשה, ואלהי העברים מתפיים לעובדיו בחצי ככר לחם.

ויענו כלם ויאמרו: יש אלהים גדול כזה, נלכה ונעברה אותו.

ג

שני אחים*

לפני ימים רבים היו שני אחים בעיר אחת העומדת על חוף נהר, ויהי האחד עשיר גדול ולו נכסים רבים, בתים ושדות ורוב טוב, ורק לא אהב לעשות חסד עם בני אדם וידו לא פתח לדל; והשני היה בעל לב טוב, אוהב את הבריות ורודף לעשות צדקה, ורק השה אותו אלהים עושר ויחי רוב ימיו בצמצום ולא בנח. ואולם האיש הזה הסתפק במעט ולא קנא באחיו העשיר ולא שאל את אלהים על הסדר ההפוך בעולמו, אשר הוא מטיב לרעים וממעיט במתנותיו לטובים.

אבל אשתו, אשר בא עמה בברית, לא היתה כמותו ולא נשאה את דוחק הבית בארך-רוח זה אשר לבעלה; וביותר היו עיניה צופיות עליו, כי לא יקח את המעט אשר להם ויתן אותו לעניים כדרכו.

ויהי מקץ ימים ויגדל בנם הבכור ותבוא העת לשלחו ללמוד תורה. ותחל אמו לקטץ מהוצאות הבית פרוטה פרוטה, למען אשר תוכל לקנות לו מעיל להתעטף בו. ויהי כי אספה סכום מה, ותתן אותו לאישה בצרור ותאמר אליו: לך השוקה וקנה לבננו בגד ראוי לו; ואולם עמוד על המקת, ואל יעשה בך אדם רמיה. הדבר היה יום הושענא רבא בבקר, וטרודה היתה.

כמעט עזב בעלה השליח את ביתו, ויבוא ויעמוד לפניו איש עני ויאמר לו: חנני נא! הנה בביתי אין כל לימי החג וילדים לי שבעה. ויקח האיש את כל הצרור אשר בירו ויתנו להמבקש; ויודה לו זה על חסרו הגדול ויאמר לו: יהי אלהים עמך, גדיב הלב!

* על פי סדרש ויקרא רבה, ונרמס בקונטרסי רשפים.

ויהי כאשר עזב העני אותו שמח ושוב לב ויחל האיש להתבונן כאשר קרהו ויאמר לגפשו, כי לא יכול לשוב הביתה עתה בידים ריקות, ויבא לבית-הכנסת לעת תום התפלה ויחשוב: מאין יבא עזרי?

וירא והנה נערים מלקטים אתרוגים מעל קרקע הבית, כי נחתמה בהם הברכה האחרונה ולא מצאו בעליהם עוד בהם צורך... ויחל ללקט גם הוא כמוהם בכנפי כמותו. עוד אגורות נחושת אחדות היו בצלחתו ויקן בהן ארגו וישם אותם בו, ויעמים את הארגו על שכמו וילך, והוא לא ידע לאן, ויהי הולך בלי מטרה כרורה לשפת הנהר; ובכואו שמה, וירא אניה עומדת הכן לדרכה, ויאמר אל החובל: קח נא אותי ואעשה ישרות בשכרך. ויאמר אליו: רד. וירד באניה ותלך מזה טעונה, ותבא לקרית מלך, לא רחוקה, וירד האיש וארגו על שכמו וילך בשוקי העיר וירא, כי אבל כבד לעם.

ויקרב אל האנשים וישאל: מה היה לכם, כי חתאכלו? ויענו ויאמרו לו: הנה חלתה בת מלכנו מחלה אנושה, והרופאים לא ידעו תרופה; והיא יחידה לו ויורשת ארצו. היש יען כיגוננו?

ויתן ה' מחשבה בלבו ויאמר: הנה רוח עברה עלי היום ללקט את האתרוגים, אולי יש דבר סתר בזה ובהם צרורה אותה התרופה. ויחזור באלהיו ויאמר: הביאו אותי למלך, כי בארגו זה, אשר אנכי נושא עלי, צרורים סמי מרפא. וימחרו אותו אל המלך, ויגש ויאמר: מארץ העברים אני, יקח נא המלך מן המגדים אשר הבאתי עמי, ויעשו כם טרקחת ויתנו להחולה, כי ברכה כם. ויאמרו רופאי המלך: משחק בנו איש עברי זה. והמלך אמר: ננסה אולי יש אמון בו. ויצו למבשלו לעשות במגדים אלה מעשה מרחשת; ויתנו מן המבשל להחולה ותרח את ריח הניחוח ותטעם ותשב נפשה, ותחי ותרפא.

ויצו המלך וימלאו את הארגו, אשר בו היו האתרוגים, שקלי זהב, ויתנו לו אניה מאניות המלך וישב אל ביתו ואל נוהו בכבוד ועושר.

ויקנא בו אחיו העשיר על רב גדלו פתאום; ובהודע לו משפט הדבר, ויאמר: אעשה גם אני כן ואוביל אתרוגים למלך, ויעבר קול בעיר: מי האיש, אשר עוד לו אתרוגים מימי החג, יביאם נא אלי, ואתן לו שקל כסף בעד כל אתרוג. ויביאו לו אתרוגים רבים, ויטלא בהם ארנונים אחדים וישם אותם באניה ויביאם אל המלך. ויגש אל המלך ויאמר: יקח נא המלך הרבה מאשר הביא אחי רק מעט. ושפחה היתה בהיכל המלך, אשר חלתה גם היא בימים ההם במחלת בת-המלך; ויאמר המלך: ננסה באתרוגים האלה, אשר הביא הלז, אם יש בהם התרופה אשר היתה באתרוגי אחיו. וישימו אותם במחבת ויתנו מהם לחולה, ולא הועילו. —

וירגמו אותו עבדי המלך באתרוגיו ויכו אותו הכה ופצוץ וישב לביתו אבל וחפוי ראש.

ד

יין קדר*

באהת הערים ישבו שני אחים בבית אחד, והם היו אמנים במעשה הבד, ויראו

* על פי כדרש הנ"ל, נרמס בקונטרסים הנ"ל.

ברכה במלאכתם ויהי גם שלום ביניהם ולא ידעו רע. אולם דבר אחד מרר את חייהם. היה להם אב זקן בא בימים, והוא לא עסק עוד בכל משלח יד והיה אוכל על שלחנם; ואמנם זה לא הכביד עליהם ויהיו עושים את חובתם באמונה. אך אביהם היה שותה שכור, וכל אשר בא לידו, היה מוכר אותו ביין והיה מגיח אל פיו. חוץ מן השתיה לא ידע דבר בעולמו. ויהי חי על מנת לשחות, קם בבקר וישת, אכל סעודת צהרים וישת, ופקד רוחו גם בלילה בלב מלא יין, וזה מעשהו כל הימים.

ויצק לבניו הדבר הזה מאד, כי מלבד אשר הוציא את כספם, אשר יגעו בו יגיעת כפים, לבהלה, נתן אותם אביהם לחרפה גם בעיני הבריות, כי בעת אשר שתה לטרבה, היה מוטל בראש חוצות ויחקלסו בו הנערים, והעוברים אמרו: ראו אביהם של אלה מגואל באשפה. וכל אשר עמלו לעצרו משתיה, לא הועיל להם. באין גרה בכיסו היה עוזב את הבית ובערב שב והוא שתה לשכרה, ולא ידעו מאין לקח את הכסף לתת במחיר היין. הם כלאו אותו פעם בפעם בחדרו בבקר, ואחרי כן מצאוהו שכור, כי הטמין לו בחור כד יין; וגם כאשר קטו יין לשבת, הורק הכד עוד בשרם קדשו עליו. לא היתה חכמה ולא היתה עצה לעצור בעד תאות אביהם הזקן, והוא אז כבר בן שבעים, הגיע גם לגבורות.

ויאמרו בניו: מה זה עשה לנו אלהים לתת לנו אב שכור? וזה רב מכחנו לשאת אותו ואת צרכיו עלינו, ולנו נשים וכנים, שמזונותיהם עלינו; טוב להספיק להם, מלתת כספנו לבהלה.

ויהי בראותם, כי אין מזור ואין תרופה, ויחרשו רעה ויקחו שכרם לשלשה ימים ויקנו בו יין ישן ויתנו לאביהם. ויהי כאשר כלה לשחות, ותפול עליו שנה עזה ויהי כמת. ויקראו לשכנים לאמר: ראו, הגה מת אבינו עלינו. ויטהרו את גופו וילבישוהו תכריכים לבנים וישימו אותו בארון וישאוהו לבית הקברות, הרחק מן העיר, ויעמידו אותו במערה, וישבו לביתם, וירא אלהים!

בלילה ההוא עברה אדחת ישמעאלים בדרך, והם באים מארץ אשר שם ברכת טוב וגמליהם נושאים נאדות יין רבים וכל מיני מגדים ופרי, וילוו האנשים באהליהם כי עיפם הם, ויתגב איש עובר בלאט ויקח נאד יין משומר ושק מלא פרי מגדים ויסתר אותם במערת בית הקברות. וישכימו האנשים בבקר וילכו לדרךם.

ויהי ביום השלישי, וייקץ הזקן משנתו הארכה וירא והנה הוא שוכב בארון בכוך בקבר, ויתמה על החדר הקטן הזה ויקרא ולא ענוהו ולא שמע קול אדם. ויקם, כי היה רעב וצמא, וירא והנה נאד יין עומד למראשותיו ומגדים מתוקים בצדו; ויאכל וישת וישמח מאד, על כי אנה לו אלהים את אלה ויחל לזמר. מה חסר עוד לבן-אדם!

וכיום ההוא החל גם לב בניו להכות אותם ויאמרו: נלכה נא ונראה מה היה לאבינו הזקן? וילכו יחד. ויהי כי קרבו אל בית הקברות, וישמעו קול מגנן מתוך המערה ויתמהו ויאמרו: העת תחית-המתים הגה זה באה?

ויגשו אל הקבר, ויראו את אביהם יושב לפני המנוח ומטיב לבו ביין, ויפלו לרגליו

ויאמרו לו: חטאנו לך אבינו, ועתה ידענו כי לא יגנת הבורא את בריותיו והוא ממציא לכל בריה את אשר היא מבקשת . . .
ויקח הבכור מעליו את השמלה אשר על שכמו ויכס על התכריכים של אביו ויובילוהו שניהם לביתם, ויאמרו לאנשי הרחוב: הנה קם אבינו ויחי. ומאז כבדוהו בכל לב, ויישב אלהים להם ויתנו לאביהם את כל משאלותיו, עד כי הלך באמת לארצות החיים, ויקחהו ה' אליו.

ח

מעוני ולא מעושר*

לפני ימים רבים חי באחת המדינות איש חסיד וירא אלהים מאד ואת מצותיו שומר, והיה האיש ההוא עני מדוכא בלי מזון ומחיה ובחוסר כל; והוא לא התאונן על גורלו וגם לא הרגיש כלל במחסוריו, כי חי רק באלהים ובעבודתו אותו. בבוא היום ובעברו היה מתפלל לרבון העולמים ולאדני האדונים בזמירות ובהלל, באלו לא חסר כלום משלחנו של מלך. והיתה תפלתו עולה לפני כסא הכבוד כמו התמיד, שהיו מקריבים על גבי המזבח. ואם עבר איש ונתן לו דבר-מה, לא קבל; ואם בקשהו אדם ללון בבית בחורף, לא חסן במחסה והיה לן תחת כפת השמים כאחת מחיות השדה.

אבל אחת המר לו, כי לא היה לו עוד כל לבוש. וכאשר נקרעה גם שארית חלוקת האחד, לקח עלה לכפות בו את ערותו, וייבש בבוא השמש.

ויאמר אלהים לכהן צדקו: אליהו עבדי! כבר נתמלאה סאת עניו של חסיד זה. לך והשיע אותו והביאהו אל נחלת בני-אדם, כי רב לי. וילך אליהו במצות שולחו, וימצא את החסיד ערום יושב בחול עד שבורו ומתפלל, וישמור לו עד כי סיים תפלתו; ולאחר אשר סיים, נגש אליו ויאמר לו: שלום עליך, רבי! והחזיר לו שלום. אמר לו אליהו: רצונך, אלוה לך ארבעה זהובים וכסית את מערומיך, וימאן לקחתם מידו. ויפצר בו מאד ויאמר לו: לא חסד אני עושה עמך, ורק יהי נא זה כפקדון בידך; וכי יחסר לי, אז אבוא אליך והשיבות לי את אשר נתתי לך. ויאמר החסיד: חי האלהים, אם מיום עמדי על דעתי נהגיתי מאשר לאחרים ואם לקחתי מאשר לאחרים; ואם עתה אני עושה כדבר הזה, הלא רק כי נואלתי וקטונתי לבקש לי לבוש לגוי. ויפול על פניו ויבך. ואליהו עלה בסערה השמימה!

ויקם החסיד ויקח את ארבעת הזהובים, אשר הניח העולה על הצור, ויטהר לבוא אל השוק ויקן לו שלית. ויהי כאשר שם אותה על כתפו, וירא אותו עובר, ויגש אליו ויאמר לו: שליתך מצאה חן בעיני; אם טוב עליך, אתן לך תמורתה חליפות בגדים אחרים ועוד עשרת שקלים; ויענהו הנושא: מה לי ולכסף? ויאמר הזר: קח מאתי את אשר אני נוהג לך ומצאת את דרכך. ויחשוב החסיד ויאמר אל לבו: אקחם מאתו ואעשה גם אני חסד עם אחרים. ויתן לו את שליתו, ויקח מידו את חליפות הבגדים ואת עשרת הכסף

* לפי כתב יד נדפס בקובץ עברי צרפתי, מעובד ממדרש רות זוטא, ונדפס בתבכר.

וילבש את האחד ואת השני מכר בעד עשרת כסף. וכלכתו לבוש כך, אמר לשטר לך גם חדר להתגורר בו, וישכב בלילה ההוא על מטה מוצעת, ויישב לגופו. וישכם בבקר ויתפלל ויודה את אלהים, ויאכל היום וישבע. ויהי כעבור ימים, והוא החל לעסוק מעט בישוּב־העולם, ולא שכח את דרכי החיים ויעש חיל, לקח לו אשה ויבן בית; ויפוצו מאז שנה שנה מעשיו ויפרצו, ויצא שמו כשם סוחר נאמן ועשיר, ויולדו לו בנים ובנות וירבו לו עבדים ושפחות, שדות וזרמים, ונתקיים בו: מקימי מעפר דל עד למרומי השמים. וברבות הימים, ויהי עשרו עד לאין קץ ויהי לו אוצרות מלכים. כנקדימון בן גוריון פרשו לו מתחת צעדי רגליו, מלכתו מביתו לבית המדרש, כלי מילת ובאו עניים וקפלו אותם. מה לא יכול האדם להשיג, אם אלהים יצוה את הברכה עמו.

עוד לבו נאמן עם אל מושיעו, ויעבוד את האלהים כתורה וכמצוה, ואולם חסר לתפלתו עתה אותו הרוח, שהיה לה בימי עניו ומרודיו ולא היתה עוד כקרבן תמיד כמאז ומקדם.

ויהי היום ויבוא אליהו הנביא עוד הפעם לאדמת האדם וישם פניו ויעמוד על פתחו ויבקש מן העשיר את ארבעת הזהובים אשר עליו להשיב לו, ולא הכירהו הלוקח וידבר אליו הפעם רמות לאמור: ואם ארבע סאה דיגרי זהב הלוייתי, הרי כפלים לפניך! ויאמר ההלך: לא, אל תפחית ואל תעדיף; תן לי את ארבעת שקלי ואלך. ויתן לו בעל האוצרות את מעט השקלים, ויעלם המקבל ואיננו...

ומן היום ההוא איתרע מזליה. מתו שני בניו, נצטרעו שני לוקחי בנותיו ונסתאבו שתי כלותיו. הבקר היו חרישות והאתונות רעות, ותפל עליהן מחנה ותקחן, אש נפלה מן השמים ותבער בכרמיו, ברד ירד והכה בשדותיו. בכל הונו ורכושו באה מגפה אחרי מגפה כמו לאיוב בשעתו. ובזמן קצר נתדלדל כל כך, עד כי לא נשאר לו מכל רכושו בלתי אם מעיל אחד לבשרו; וגם אותו קרע ויאמר: ערום הייתי וערום אהיה שנית. ואז שב לערמות החול וישב שם ויחל לעבוד את אלהים ככתחלה ולא חטא עוד בשפתיו, וערב ובקר עסק בעבודת הבורא ובעשות גחתי רוח לקונו.

ויאמר אלהים: לא אוסיף עוד להעשיר את האדם ויעבדני לעולם!

1

במופלא ממך אל תגע*

באחת הערים בארץ ארם חי איש אחד גדיאל. והוא התגדל מכל אחיו ואנשי עירו, אשר התהלכו בתום ויעבדו את האלהים בפשיטות ובלי התחכמות ולא בקשו להם גתיות רבות, ויתחכם וינשא לבו לדרוש בכל חכמה נסתרה ובכל דעת נשגבה, ויעז לרדת לתעלומות הטבע ולגלות את הלוט הלוט; ולא ידע, כי אלהים שם לו סתר פנים ולא יחפון, כי מעשה ידו יהיה כ"אחד ממנו", לדעת חיי ומות הבריאה, אשר רק אליו לבדו פתרונו.

* לקוח כמדרש ויקרא, תנחומא הקת, וממשלי אלפא-ביתא דבן סירא, נדפס במכ"ע תנ"ל.

ותבוא עת, ויחשק ללמוד שיחת חיות ועופות, נוסף על דעת שבע האדם, ויצא היערה וישם לו שם את מלונו וינזר מכל חברת בני-אדם, ויתבונן חרש לחיי החיות לטינן וכל עוף למינהו, עד כי החל להבין את לשונם, ויתנאה ויאמר: חכמתי וירוח לי, מי יקום עתה נגד בינתי ויעמוד הכן למולי?

ויהי היום בעלות הבקר, והנה שני עורבים אחים קמו וינצו איש באחיו, ובריבם ויקם האחד על השני ויהרגהו בחמתו ויפול הנריצח מתבוסם בדמו. וירא הרוצח את אשר עשה ויך לבו אותו ויספוק בכנפיו אחת אל אחת טרוב צער ובאין לו מנחם. ויבא בן נשר מלכו ממרום וירא אותו מקונן, וירחם עליו ויאמר לו: הרגע בן-ארצי ואל תאמר: ארד אל אחי שאלה, כי הנה שם בירכתי היער בפנה יצמח דשא עשב, אשר לו הסגלה להחיות מתים, מהר שמה וקח ממנו מלוא פיך ושמת על פצע אחיך וישוב רוחו אל קרבו. ויתעופף העורב אל המקום; ובעוד רגע שב ועשב כרתי נוהן ריח בפיו ויגע בו אל ההרוג פעמים במקום הפצע, ויעל עליו קרום ויתעורר המת ויקם על רגליו ויחי, וישאו שניהם אברותיהם ויתעופפו במרחבי שמים.

וגדיאל עומד ומשתומם ויאמר: עד הלום באתי לראות את הפתח המוביל מן המות לחיים, ויתאזר וילך לחפש אחרי פרי החיים, וילך מהלך שבעה ימים ויבוא עד לקצה היער וירא ערמות עשב ומראיהן כמראה העשב אשר הביא העורב אתו, ויקח מהן וישם בכליו וישטח טאד ויגבה לבו. עלה בן אדם על מרומי הרעת ונדמה לעליון!

ויהי בלכתו, וירא והנה אריה גדול מונח מת למעצבה על אס-הדרך, פיו פתוח ולשונו שלוחה וגמלים ופרעושים זוחלים עליו ויתענגו על דשנו. ויאמר לנפשו: אנסה נא בעשב אשר לי, אם יקום זה ויחיה; ויגש אליו ויקח מן העשב אשר בידו ויעבירהו על עיני המת אחת ושתיים. ויפקח השוכב וייקץ משנת-מות וירם ראשו ויקם על רגליו ויתנווד ויגהם וירם זנבו ויצעד קומטיות, כמלך שחזרה לו עפרתו וגבורתו והכל תכו לרגליו. וירא והנה אחד ממשפחת האדם עומד מקרוב לו, ולא ידע, כי איש חסדו הוא, ויבלעהו ברכ חפץ וינעם לחכו, כי לא אבל זה ימים רבים, וישבע וילך לראות ברחבי מלכותו.

ל צ ד י ק ו ל ר ש ע *

ויהי בעבור המלך אדריאטוס עם נייסותיו למלחמה, ראה איש עברי זקן מאד נוטע נטיעות תאנים, קרא ואמר לו: בן כמה שנים אתה? השיבו העובר: בן מאה שנה עבדך. התפלא אדריאנוס ואמר: בן מאה אתה, ועוד עתה עמל ונוטע נטיעות, שלא תאכל פירותיהן. אמר האיש: כשם שעמלו אבותי בעדי, כך עמל אני בעד הבאים אחרי. נפרד המלך ממנו בשלום. ויהי בעשותו מלחמה שלש שנים, ויכבש עמים ומדינות רבות, שב עם כל מדינהו בדרך אשר בא בו. בתוך כך גדלו עצי התאנה ועשו פירות יפים; נמל מהם אותו הזקן

* על פי תנחומא קדושים סימן ח', ויקרא רכה וקחלת רכה ועוד.

סל מלא מפריו על שכמו, השכים ויצא ובא עמו לפני המלך. אמר לו המנצח: מי אתה ומאין תבוא? אמר המביא: אנכי הנני האיש, אשר נטעתי נפיעות התאנים, בצאתך למלחמה, והנה זכני ה' לראות פירותיהן, ואמר להביא מהם גם מתנה למלך. מיד צוה אדריאנוס ליטול הפירות מסלו ולמלאהו זהב. התפלאו עבדיו על הדבר הזה, כי ידעו את קשי לב מלכם לעם היהודים. השיב ואמר להם: „מי שכוראו מכבדו, אני לא אכבדו?“

היה להזקן ההוא שבן אחד רע מעללים, והוא עצל במלאכתו. כיון ששמעה אשתו, מה שעלתה לבעל התאנים, אמרה לבעלה: אחרים מתעשרים מפירותיהם, ואתה יושב בחבוק ידים. התעורר, לקח גם הוא סל מלא תאנים מגנו, הפעינו על כתפו והלך ובא לפני אדריאנוס המלך. אמר לו אדריאנוס: מה לך אלי? השיב ואמר: שמעתי, כי אדוני המלך אוהב תאנים ושוקל זהב טהור, על כן הבאתי לך גם אני את הסל הזה. ויצו המלך להפשיט אותו ערום ולהשליך לו פירותיו בפניו. לא יזכה רשע כצדיק.

ח

להרע ול היטב*

היו שני בני אדם חברים, אחד פקח ובריא כל ימיו ואחד עוד בשתי עיניו וחשכו לו מאורות העולם. היה הסומא נסמך חמיד על חברו הפקח, כי לא ידע ללכת לבדו; ויהי ברבות הימים וילא הפקח לעשות עוד כזאת ויאמר לרעהו האמלל: התחת אלהים אנכי להיות לך לעמוד האור? נלאיתי נשוא אותך ועמלך. ויצר הדבר להעורר ויאמר, אלהי ישעי, למה זה תעזבני! ויהי בהיותם בשדה וירעבו ללחם, היו לפניהם כמהין ופטריות רבות בעלות סגולות שונות, פשטו את ידיהם, תלשו מהן ואכלו מהן. ויהי כאשר כלה הבריא לאכול, חשכו עיניו ונתעורר, כל כך פעלה עליו חריפות הכמהין; תחת זה פעלו מיני הכמהין האחרים על חברו לטובה, התחיל לשפשף בעיניו, והנה נפל התכלול מהם, ועולם מלא אור וחסד נפתח לפניו. קמו ללכת, ולא ידע עוד מי שנתעורר לבגן צעדיו ונסמך על רעהו, שהיה עד עתה סומא. כן המה דרכי אלהים!

דברי חכמה

א

המאסף**

היה מלך אחד חסיד, שעמד בשנות בצורת ובזבז כל אוצרות המלכות לעניים ולא הניח לעצמו מאומה. חברו עליו בני ביתו וכל רבי המדינה, שריו ועבדיו ואמרו לו: אבותיך, שישבו על כסא המדינה לפניך, יסדו את כל אוצרות הללו, וכל אחד הוסיף בבית הגגזים

* עפ"י תנחומא הקת סימן א' ועוד. ** ממונבו המלך עפ"י תוספתא ירושלמי ובבלי.

על של אבותיו; ואתה עמדת ופזרת כל העושר, השמור לנו, בפעם אחת, ולא חשבת בדבר הזה, כי הנך הורס מה שבנו הם, כי הנך מבטל מה שיסדו הם, הגד אם ישרו מעשיך עמך? עמד הוא ואמר להם: לא מפזר אני, כי אם מאסף; לא סותר אני, כי אם בונה; לא מבטל אני, כי אם מקיים. — אבותינו אספו כסף וזהב למכביר ויניחום כאבנים, מבלי חיים ומבלי הביא פירות לעולם; ואנכי נתתי מהם לאיש איש כפי חלקו, יוסיפו לעסוק בהם ולבנות את ביתם, נמצאו מביאים המה ברכה למדינה וגם יישרו את דרכם ויישיבו לאחרים. אבותינו גזזו למטה, מה שמצאו על ימין ועל שמאל, בצדק ולא בצדק, ויסגרו את השער בפני כל המטמונים; ואנכי נתתי את מפתחם ביד כל אחד ואחד; הם גזזו נפשות ועצרו בעד נפשות, ואני נתתי חיים לרבים מאתנו, הלא הכל שלו ושלכם ושלי שלו. מיד נפלו לפניו אפים ארצה ואמרו: צדקת, מלכנו, צדקת!

יין בכלי חרס*

חכם אחד היה בישראל, והוא מלא דעת ותבונה, יודע הרבה לשונות ומשפטי עם ועם, אבל גבן היה ופניו מכוערים ולא חגן אותו אלה באיקונין יפה. ויהי בכנאו לרומי, עיר בירת העולם, הללו את חכמתו לפני בת המלך ותצו להביא אותו לפניו. ובדברה עמו מצאה, כי לא הגידו לה גם אחת משבע ותשתומם על רוב חכמתו והשכלתו. ויהי כאשר התרועעה אתו יום יום, והמה מסיחים בעניני מדע ותהלכות תבל, פנתה אליו ואמרה: אל יחר לך, אם אומר, כי עליך אומר המשל: חכמה מפוארה בכלי מכוער! אמר לה החכם העברי: ידעת, כי הרבה אוצרות יין לאביך המלך, באיזה כלים הוא שומרם? ענתה בת המלך ותאמר: בכלים של חרס יונתו נתונים. אמר הוא אליה: כל בני עלמא משימים את יינם בכלי חרס, ואביך, מלך המלכים, גם כן יעשה כן, האם לא ראוי והגון, כי ישימם הוא בכלי כסף ובכלי זהב, למען ינשא על אחרים? שבה בת המלך לביתה וצותה להעבדים והמטמונים על היין, כי יריקו את היינות מכליהם לתתם בכלי כסף וזהב. וישתוממו על הפקודה הזאת, אבל לא יכלו להטות את פיה ויעשו כן. למחר עשה המלך סעודה רבה ונמצא כי החמיץ כל היין. בדק המלך וימצא את יינו נתן בכלי כסף, ויחר אמו ויאמר: מי ומי אשר מלאו לבו לעשות את הדבר הזה? אמרו לו: בתך צותה לנו כן. קרא לבתו ואמר לה: איך עשית כדבר הזה, לפקוד לתת יין בכלי כסף? ענתה ואמרה: אדוני אבי, חכם היהודים יעצני כך. שלח וקרא לו ושאלהו לפשר הדבר. אמר החכם אליו: מלכי ואדוני, כך וכך אמרה לי בתך, וכך וכך עניתי לה. אמר לו: והלא ראינו חכמים גדולים, והיו גם בני יפי תואר? ענה ואמר להם: לו היו מכוערים כמוני, ולא הסיח יפים את לבבם כלל, כי אז חכמו עוד יותר. ויאמן המלך לו וישלחהו לביתו ברב מתנות.

* ספור מרבי יהושע בן חנניה עסיי בבלי תענית ד' ונדרים נ'.

ג

האומן ומעשהו*

תלמיד אחד שכ לביתו ממגדל עדר בכית רבו, והיה רוכב על החמור על שפת הים, וגם רוחו טובה עליו, כי למד תורה הרבה והרבה לאסוף דעת והשכל; והוא גם אדם שוכר-תואר ובעל קומה זקופה. לפתע ראה אדם אחד מכוער מאד וגבן מלפניו ומלאחריו בא לנגדו. קרא האיש לו לשלום ולא החזיר לו ואמר לו: כמה מכוער אתה, שמא כל בני שבטך מכוערים כמוך! אמר הזר אליו: איני יודע להשיבך נכונה, אבל אם אמנם כל כך משחת הפנים והגו אני, לך אמור לאומן שעשני, כמה השחית אותו כלי לעשות. וידע התלמיד שחטא, ירד מעל החמור ונשתפח לפניו ואמר לו: אוי לי שנוקשתי באמרי פי; ואתה מחול לי וסלח לי, כי הלכתי פניך. ולא אבה האיש סלוח לו. כה הלך אחריו הלך ובקש, עד שבא לעירו ולבית אביו. יצאו בני עירו לקראתו ואמרו לו: בואך לשלום רב ומורה! אמר הגבן: למי אתם קוראים רב? עט ואמרו: לזה שבא עמך. אמר הגבן: אם זה הוא רב, לא ירכו עוד כמותו בישראל. ויחר אפם עליו ויאמרו: איך תזיד לדבר כאלה על איש יודע תורה כזה. ויפנו כה וכה והדובר איננו. ספר להם התלמיד כל אותו המאורע ואמר, איני כדאי עוד לכבודכם. וישב לה' בכל לבו ולא דבר עוד מרה במעשיו.

ד

בעל הגינה**

רב אחד מגדולי חכמי התלמוד וכן חכם גדול התארח פעם את אחד מממוני המלכות וידברו על רעת הגנבים המתחפשים אז, כי ירבו לפשוע ויעשו בערמתם לבלתי השיגם. וילמדו הרב בינה באלה ויתן לו עצות ותחבולות מחוכמות לצוד כל אלה האורבים לקנין רעיהם בסתר, ולהעבירם על מעשיהם. וישתומם הממונה על חכמת לבו ויאמר לו: אין אדם מסוגל לאותה עבודה יותר ממך. הלך וספר הדברים לרשות, ומטו את הרב ההוא להיות תופס גנבים ומוסרם. ויצא במלאכת המלך לבער חוטאים מן הארץ. פגע ביה טורה אחד וקרא לו: חוטין בן יין, עד מתי תאמר למסור עמו של אלהינו להריגה? ענה ואמר: האם לא ברקנים אני מכלה מן הגינה ולא קוצין כסיחין כסתתי ולא איטיב עשה? והן גם הורמנא דמלכא היא. אמר לו המורה: לך לסוף העולם והנת לבעל הגינה בעצמו שיקוץ את קוציו.

ידע שחטא, ערק ושב מדרבו.

* ספור סרי שמעון ברבי אליעזר עפ"י אדרין פ"א ובבלי תענית דף כ"ו, דרך ארץ רבה
 ** ספור סרי יהושע בן קרח וסרי ברבי שמעון, עפ"י בבלי בבא מציעא
 ע"ד וירושלמי מפרשות.

עוד דברי חכמה

א

בנו של רב כהנא*

איש חכם היה בימי חכמי התלמוד והמדרש, ויהי שמו רב כהנא. ויקח לו אשה, אשר אהב, ולא היו להם בנים ימים רבים. ויצר הדבר מאד להאשה, כי הגה תורה לא למדה ולא היה לה בטה לבלות את הזמן כמשפט בעלה, ותתפלל לה. וישמע ה' בקולה ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן ותקרא שמו: סליק. ותגדלהו, ויהי נער יפה תואר ותם לב. ויהי כי גדל הגער ויהי לבן חמש, ויחזק בו אביו בידו, ויאמר להוציאהו מן הבית והלאה ללמוד תורה. ויכמרו רחמי האם על בנה היחיד להפרד ממנו ותעמד פניה ותאמר: אנה אתה מוליך את הרך הזה? והוא יחיד לנו. ויאמר הרב: ליחידו של עולם אני מקריבו וחפץ אנכי להרגילו לדעת בתורתו. ותאמר האשה: חי נפשי, אם לא הטות יפריד בינינו, כי בנפשי הוא לשלוח את בני החוצה; לא ילמד תורה ולא ידע לעשות בכל מלאכה ואתנו ישב כל הימים ומפתנו יאכל. ויחר אף בעלה בה ויאמר אליה: הגי לי את כתובתך ואשלם לך את אשר התנית עמך. ותאמר האשה: מה מוס ראית בי, בעלי, לשלחני מעל פניך, והן לא מצאת בי ערות דבר. ויאמר האיש: אין מוס גדול מזה, כי תמנעי את בנך מתורה וממעשים. ותאמר האשה: האם אין דרך אחרת ללמד את סליק בננו תורה, בלתי אם ילך מביתנו? לך החוצה ומצא לו רב ומלמד והבאת אותו אלינו וישב אתנו, ואני אשרת אותו, וכל מחסורו יהיה עלינו! וייטב הדבר בעיני רב כהנא לעשות רצון אשתו, ויצא לשוק העיר וירא, והנה חכם עומד שם לבוש טלית וציציותיה סרוחות. ויאמר החכם אליו: שלום עליך רבי. וישב רב כהנא: שלום אדוני, אי מזה אתה ומה שמך כי אדע? ויאמר לו: אליעזר זעירא שמי. ויאמר לאליעזר: ורוב תורה וחכמה ידעת, כאשר נראה על פי לבושך. ויאמר: כן, למדתי הרבה וגם אוכל ללמד לאחרים. ויקראהו הביתה אליו. ותגש האשה לו לחם לאכול ויין לשותות. ויהי כטוב לבו, ותגש ותאמר אליו: האם תקבל עליך להשאר בביתנו ימים רבים ולא תפקוד את ביתך כלל ותשב ותלמד את בני מכל התורה והחכמה, אשר ידעת, ולא תשאיר דבר מהן, אשר לא תלמד אותו? ויאמר המורה אליעזר: חפץ אנכי לעשות כדבריך, ותנאי אחד מתנאיך לא יפול. עמד רב כהנא וכתב לאליעזר שטר התקשרות, כי הוא מקבלו למורה לבנו לעשרים וחמש שנה; ועמד רבי אליעזר וכתב שטר כזה מצדו ונתן לרב כהנא, ויחתמו שניהם את שמם זה על שטר זה על שטר זה בטבעתם.

ויבנו להרב ולהתלמיד עליה אחת, ושם ישבו שניהם יחדו וילמדו בתורה ובחכמה כל הימים. אין דבר אשר לא חקרו לא דרשו בו, ולא עזבו כל השנים את פתח העליה קיץ וחורף. הרב לא כהה בתלמידו והתלמיד לא המרה את פי הרב; וכה עברו להם שם לדעת ולמחקר שנה שנה, עד תום ימי דור שלם. ויהי במלאת שלשים שנה לחיי סליק

* לקוח בראשיתו מבתי מדרשות ח"ד, ונדפס במכ"ע "הבקר".

ועשרים וחמש שנים ללמודיו, ויפתח אליעזר את העליה וירד למטה ויאמר: נמרתי את מלאכתי, אדוני, ותן לי את שכרי. וישקול לו רב כהנא אלפים וחמש מאות שקל זהב, מאה זהב לשנה, וזה היה כל רכושו אשר אתו. — ויברכהו לשלום וישק את מזוזת דלת הבית וילך לדרכו.

ויהי בצאתו וילבש סליק מלבושים יפים ויתעטף בטלית נאה וילך לראות בשוק העיר ומלואה ולהתבונן בדברים, אשר ברא אלהים בעולמו. וירא בני אדם מוכרים וקונים ולא הבין, מדוע זה יחן הלז את שלו לחבריו; וירא רוכבים על גמלים ולא ידע, מדוע לא ילכו הם רגלי; וירא אנשים מושכים בקרון ופליאה דעת ממנו, מדוע זה ישאו במשא הזה. ובלכתו כה זכה ויצמא למים, ויפגוש באחד מבני משפחתו נושא בקבוק מים ורד וקורא: מים קרים על נפש עיפה, צלוחית אחת בקסקס*, אשרי השותה! ויקרא סליק למוכר המים ויאמר אליו: השקני נא מן המים אשר בידך. ויאמר הנושא: תן לי קסקס אחד ושתה אדוני; ויאמר אליו: חכם אני ולמדתי עשרים וחמש שנה חכמה ודעת, ולא תשקני? ויען בעל המים ויאמר: אם חכמת — לך נתן אלהים לב להגות בחכמתו; ובלבי שם לשאוב המים, להעמיסם על כתפי ולמכרם ולפרנס בזה את ביתי. ילא אכה לתת לו מים לשתות חנם.

הלך סליק לביתו בפחי נפש, ויסר מעליו את בגדי התקדות ויאמר לאביו ולאמו: כל התלמוד והחכמות, אשר למדתינימים רבים, לא יכלו להמציא לי אף צלוחית מים בצמא. הא לכם בגדים אלו והניחוני ואלמד מלאכה אחרת, אשר תחיה את בעליה.

ורב כהנא חכם ולא כעס על בנו, שמאס בחכמת חכמים ובתורת ה', ויאמר לו: כסוב בעיניך עשה. אבל הגש נא אלי את הארגז הקטן הזה, אשר עומד בחור בהכותל, עוד שם מרגלית אחת, אשר נשארה לי משכר-הלמוד ששלמתי בערך, לך וקח אותה ולך לשוק והחליף אותה בדמי זהב ותחן המחצית לי ולאמך, והיה לנו לימי זקנתנו, ומחצית תהיה לך לצרכך, בשעת דחקך, כי אולי הכסף יענה את הכל. אבל בקש אנקשך, אל נא תמכרנה או תחליפנה אצל השלחני הראשון אשר תפגוש, פן ימעט במחירה; ורק תלך מקונה לקונה וממחליף למחליף, וזה אשר באחרונה יגדיל במחירה, וידעת כי לא ירבה אחר ממנו, לו תתננה ולקחת ממנו את החלופים בידך. וילך סליק ויבוא לשוק האחר וירא לסוחר במרגליות את המרגלית אשר בידו, ויאמר לו הסוחר: במחירה אתן לך עשרה כסף; ויעזבהו ויגש אל השני, ויאמר לו זה: רעי רמה אותך, עשרים כסף תקבל ממני; והלך מזה ובא לשלישי, והוא נתן לו ארבעים כסף, והרביעי חפץ לתת שמונים והחמישי מאה; ואולם העשירי כבר נתן אלף זהב והחלפן העשרים — שני אלפים. וירא, כי כל שלחני חדש מרבה לתת מחברו, וכל אחד נתן את השני לרמאי, ויאמר לנפשו: עד עולם, סליק, לא תדע את שויה האמתי של אותה המרגלית.

ויואש ויבא את המרגלית לאביו ויספר לו את כל הדברים אשר קרהו, כי לא יכול למכור את אשר נתן לו. ויענהו אביו לאמר: לא נתתי לך את המרגלית הזאת למכרה, כי אם לבעבור תלמוד דעת, אשר בכל העשרים וחמש שנה לא למדה זת, אם

* מין סמכע.

המרגלית לא ידע אדם מחירה, תורה וחכמה על אחת כמה וכמה. ועתה צא וחשוב, אם טוב לאדם להתליף דבר, שאי-אפשר להעריך מחירו, בדבר, שימוד לפי יגיע כפים ויש לו קץ?

ב

ה ש ו א ל *

שני חכמים מרבי התלמוד הלכו בחוצות ירושלים ופגשם אדם אחד תולה מאד; נגש ואמר להם: מורי ורבי התורה, הגידו לי כמה אוכל להתרפא מחליי וירוח לי? ענו ואמרו לו: לך וקח עשב פלוני ופלוני ושים אותו במים ושתה ממנו כמלא לוגמך, וסר חליך מעליך. עמד ושאל עוד: רבותי, מי הכה אותי בחלי זה? אמרו לו: האלהים ממעל. אמר להם: יד ה' היתה בי, ואתם תכנסו לרשות שאינה שלכם; הוא הכה ואתם מרפאים, הוא עשה בי כך, ואתם רוצים לחבוש את המכות; האינכם עוברים ועושים נגד רצונו, אתמהא?! אמרו לו: ומה מלאכתך, איש ידוע חולי? אמר להם: עובד אדמה אני והרי המגל בידי. אמרו לו: מי כרא את האדמה? אמר להם: אלהים, יוצר הכל. אמרו לו: ואתה תכנס ברשות שאינה שלך ותחרוש את אדמתו; הוא מוציא פירות מעולמו ואתה תקצצם ותלקטם? ויכן כי צדק ממנו ואמר: עפר אנכי תחת כפות רגליכם, מורים וחכמים.

ג

ש ק צ י ם ו ר מ ש י ם **

פעם אחת בא חכם אחד מישראל מבני הסופרים לכרך גדול של בני האומות. בא אליו חבר ואמר לו: סופר אתה משבש העברים? אמר לו: כן, מהקטנים שכחורה אני. אמר לו: שאלה אחת לי לשאל אותך, ואם תשיבני עליה אשלחך לשלום, ועוד אתן לך מתנות רבות. אמר לו: שאל. ישב ושאל את החכם העברי ואמר לו: אתם אומרים, כי אל אחד יחיד ומיוחד ברא את הכל, והכל לתכלית ברא ובכונה ידועה ברא, מפני מה ברא שקצים ורמשים מאוסים בעולמו? ולמה הם לו ולנו? פתח החכם ואמר: אלהים דיון הוא, אלהים קדוש וצדיק וחסיד ואמת הוא, אלהים הוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, הוא מכיר בראש ובסוף, מגיד מראשית אחרית, ומקדם אשר לא נעשה, יודע מה שנעשה ומה שעתיד להעשות; הוא צופה בין לטובה בין לרעה ובחכמתו ובתבונתו ברא את עולמו והכינו, ואת האדם הושיב בו לעבדו, לשמור את מצותיו ולהכיר את אדנותו; הלא זאת היא המטרה האחרונה של כל החיים ושל כל המציאות, וכל העמל, שעמל להוציא את ההויה מתהו ובהו ויצר את הכל על האבנים. אבל כיון שרבו משפחות האדם ונפרדו בני אדם לגוים ולשבטים, ללשונות ולארצות, שכחו את יוצרם ופועלם; הלז עובר לחטא והלז ללכנה, למעשה-חושב בכסף ובוזהב ובנחשת והלז גם לעץ ואבן. כה משכים האל הגדול בכל יום, מסתכל בעולמו ונמצא שחייב הוא כליה, וינחם ה' על אשר עשה את הכל ויצר לו על הכל ויאמר: מכה אמחה את כל החיים ואשיב הכל לימי בראשית;

* לקוח ממדרש תמורה, מובא בבית הדר ראשון.

** עפ"י סדר אליהו רבא סי'א ועוד מקודים. — ועיין אנרת "חשליחים" לעיל עמוד ק"ג.

אבל כשהוא חוזר ומסתכל בבריות שפלות, בפרעושים ויתושים, בתולעים וזוחלים, אומר לעצמו: הלא גם לאלו נתתי חיים, והם חיים וזפרים ורבים וממלאים את הארץ, למה אקנא בבריות, ולמה אעניש את אשר עשיתי? נתקרה דעתו של אותו שואל ויאמר: לא אוסיף לשאול במה למעלה ולמטה.

ד

ספור יוסף ועוזיאל*.

פעם אחת הלכו יוסף ועוזיאל שנים בדרך, והנה נער לקראתם, בא מן היער הסמוך ותבילת עצים על ראשו. ויאמר יוסף לעוזיאל: עוזיאל אחי, בהעצים שעל ראש הנער, הבא לקראתנו, יושב עקרב מסוכן, אבל אין לו רשות לנשוך את נישאו. קרא עוזיאל להנער ויאמר לו: מה מעשיך היום ואתמול? ויען הנער ויאמר: כשהלכתי אל היער, היתה לי פת לחם, שנתנה לי אמי לדרך, ונפגשתי עם יתום מבלי אב ואם ונתתי לו ספתי ואכלט יחד. באו וראו, איך ניצל זה מחבלי-מות.

שוב מאלה ומשליה

א

חכמת אשה**

בעיר צידון חי איש אחד עם אשתו ולא ילדה לו. ויאמר לשלחה מעל פניו כחוק הרבנים, אם גם לא מצא בה ערות דבר; והיא גם היא אהבתו כנפשה ויצר לה גם לו הדבר מאד. ויהי ביום השלוחין אמר הבעל להאשה: ידעת, כי טובה את בעיני ולא אשלחך מרוע לב, אבל מה אעשה וחוק התורה צוה עלי לפטרך ולקחת לי אשה אחרת? בחרי לך כל חפץ טוב בביתי, בטרם תשובי לבית אביך וקחי אותו עמוך. אמרה האשה אליו: בא וראה, הן לקחתני בסעודת מאכל ומשתה, נעשה גם סעודה ליום פרידתנו ונשמח את עבדינו, בטרם נלך אחד ממשנהו. ותעש האשה כרה גדולה ותשכר את בעלה, עד כי נפל ישן על כסאו. ויהי כי נרדם, ותצו האשה לעבדיה הנאמנים לאמר: קחו את בעלי ושאו אותו עם כסאו לבית אבי, ויעשו כן. וייקץ האיש בבקר משנתו וימצא את עצמו בבית זר. שאל ואמר: איה אני? באה אשתו ואמרה: בבית אבי הנך; וכי לא אמרת לי כך, כל דבר טוב ונאה אשא עמי, ומה לי עוד יותר טוב בעולם ממך? נתרכך לבו ויאמר: לא אעזבך עוד לעולם. — בא לפני רב ומורה אחד גדול להתיר לו את הדבר. בקש עליו רחמים ויפקד ה' את אשתו ותלד לו בנים ובנות.

* עפי אלפא ביתא דבן סירא. — עיין ספור „ממות לחיים“ בעמוד רמ"ז.

** ספור מימי רשכ"י, עפי מדרש שיר השירים ועוד.

ב

חכמת שופס*

בעיר אחת חי איש עשיר אחד, בעל נכסים רבים ועבודה רבה, ולו אשה יפה וסרה מעם ושמה יעל. ותלד לו עשרה בנים ויקרא להם שמות כשמות עשרת השבטים הראשונים, מלבד יוסף ובנימין; אבל לא היו האחים שווים זה לזה וגם רוחם שונה ויריבו תמיד יחד. ויהי כיום אחד והוא יושב בחדרו לעשות מלאכתו, שמע את אשתו מלחשת את רעותה בחדר השני ותרנן באזנה לאמר: עשרה בנים נחשבו על הבית הזה, ורק את האחד ידעתי מבעלי. וישמור את הדבר בלבו, לא קנא בה ולא הוכיח אותה ולא הגיד לאדם דבר: ויהי כבוא עתו, עת כל אדם, ויצו את ביתו אחריו ויאמר: נתן תחני כל נכסי ואת אשר לי לאחד מבני, ויסגור עיניו וימת. ויבאו ריבות דברים בין הנשאים אחריו אחרי קבורתו, וכל אחד מבניו אמר: אנכי הגני היורש האמיתי, כי לא פירש האב למי ירמזון מליו, אם לבכור או לצעיר או לאחד מיתד שביניהם.

וילכו כולם לפני הדן שבעירם רבי בנאה, הידוע לאיש חכם וחסיד ולא ישא פנים, ויגישו עצמותיהם לפניו ויבקשו אותו, כי ידין בצדק ויוציא לאור משפטם. ויענם הדן בהשכל לאמר: לא תחת אלהים אני לדעת את כונת אביכם ודעו, ודבר זה לא יכריעו גם התורה והחקים הכתובים; רק שני דרכים אדע, או כי תחלקו ביחד כולכם שוה בשוה, באשר לא נאמר מי היורש, או קחו מקלות בידכם ולכו לבית-העלמין והכו על קבר אביכם וקראו לו, כי יפרש לכם ממעמקים מה שסתם בחיים. וירוצו כולם במקלותיהם לקבר אביהם המה, רק אחד מהם נשאר על מקומו ולא הלך עמהם ויאמר: מוטב שלא יפול בחלקי מאומה, משאחריד שכונת אבי. ויקם הדן ויקרא: זה הוא היורש האמיתי והוא בן אביו. ותבא אמו ותתודה על המאותיה ותקרא: ה' הוא הצדיק ומסר דינו לעבדיו.

ג

אזהרת עובר**

בימי החכמים ויודעי דרכי החיים חי איש אחד ולו בן גדול, שהיה חביב עליו ביותר והיה עובר בו יום יום, ויעזקהו ויסקלהו ויסר כל צרור ואבן מארמתו. פעם אחת היה מלקט בו ומשליך את אבניו מחוץ לגדר, מבלי שום לב להעוברים והשבים. עבר עליו חכם אחד וקרא לו מעבר לגן: ריקה! מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך ואתה משליך לרשות שהיא שלך? והלך לדרכו. לגלג עליו בעל הגן ואמר לנפשו: איך קורא זה את גני, אשר טפחתיו ורביתיו, לא-רשותי, ואת הרחוב, שאין לי בו כל נחלה, הוא קורא רשותי, אתמהא! לאתר ימים ירד אותו האיש מנכסיו ואנוס היה בעניו למכור גם את גנו זה; לאחר שובו מהמכירה בעגמת-נפש ועבר דרך אותו רחוב, שהיה מסקל לתוכו, נכשל באבניו בעצמו ושבר את רגלו. וירא וידע, כי לא לחנם אמר לו עובר האורח אז: הרי אתה מסקל מרשות שאינה שלך ונתן מעצור ומכשול ברשות שהיא שלך.

* ספור בבלי. ** על פי תוספתא שבת ועוד.

חביב כל אדם*

הרב רבי ינאי היה חובב את התורה ולומדיה ואויב לכל אלה, אשר לא קראו ולא שנו, וימאס בהם ובארחותיהם. פעם אחת הלך בדרך, פגש אדם אחד, שהיה משופע ביותר ופניו גסים, נגש ואמר לו: האכילני, רבי! שב עמו לביתו, האכילהו והשקהו והושיבו על שלחנו. כשאכל אמר לו הרב: ברוך! אמר לו: לא אדע ולא אבין בזה. אמר לו: לא קראת מעולם? השיב האורח: לא. שוב אמר לו: גם לא שנית? אמר האורח: לא. הצטער הרב ואמר: אך לחנם האכלתיך והשקתיך, ולא תדע דבר בתורה. השיבהו האיש לאמר: כל בני ישראל המה בני התורה, וגם אלה אשר לא ידעו בה; עברתי פעם על בית ספר ושמעתי גער אחד אומר את המקרא: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ולא אמר קהלת ינאי וחבריו. ידע רבי ינאי שחטא, ולא הוסיף עוד לבקר את בני התורה על בני עמי הארץ.

ה

סני נהור**

רב ששת, הרב המכובד והנודע, היה סני נהור בשתי עיניו ולא ראה מעולם מאורות העולם. בכל זאת היה גדול בתורה, מבין במדע ובמהלכות החבל, וגם היה איש שלם במדות, ויחבבו אותו כל מכיריו ויאהבו להתארח בחברתו. פעם אחת היה על מלך אחד לעבור דרך עיר מושבו, ויצא כל העם למקמן ועד גדול לראות בהפאר וההדר ויחכו לביאת המלך. מצא אדם אחד לץ ורע מעללים גם את הרב רבי ששת עומד בין המחנה, ויהתל בו ויאמר אליו: רבי, בכדים שלמים הולכים לשאוב מים מן הבאר, כדים שכורים לנהר למה? אמר לו הרב: עמוד אצלי וחוכח, כי מטיב אני לראות יותר ממך. בתוך כך נשמע קול אופני מרכבות, והקהל הגאסף החל לקרוא: הנה המלך קרוב! הנה המלך קרוב! הנה הוא בא! אמר רב ששת להלץ: לא זה הוא המלך, כי אם שר הפנים שלו. נשמע עוד קול אופנים, והעם רועש: המלך כבר קרוב אליע! הוא קרוב! יחי המלך! אמר הרב: גם זה אינו המלך, כי אם שר הרכב שלו. נשמע עוד קול רעש, ועתה גם רב ששת בעצמו קרא בכל רוחו: יחי המלך! יחי המלך! ההמון רועש וקורא: יחי! יחי! ויהי בנח העם, שאל האיש את הרבי: מנין לך כל אלה, להבדיל בין שר ובין מלכו? השיב אותו הרב: מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא!

** על פי כבלי ברכות פי תרומת.

* על פי מדרש ויקרא רבת.

הוספת

מקץ הימין

א

ערב ובקר*

צפה האלהים הגדול במשיח ובמעשיו עוד קודם שישב על האבנים לברוא את עולמו ממעל ומתחת, וירא כי גדול יהיה יזמו של זה לחרות ולסדוה, להטבת כל המעשים ולטהרה. ויהי בשלחו את האור ראשונה במפלשי התהו, והאור בוער בלי חשך, עמד ונגזו לבן-אדם זה ולדרוה תחת כסא כבודו וישם פרכת סביב לכסא. עמד השמן והמשיח, שעוד מראשית הבריאה החל את מעשהו להשחית, וישם לו סתר פנים ונגש לפני ה' ויאמר: אדון עולם ואומר לברוא עולם, האור הזה שנגזתו תחת כסא כבודך למי הוא? ובעד מי ומי טמנתו? ויען אלהים ויאמר להשמן: למה זה תשאל, והלא ידעת גם ידעת, כי אורי זה מוכן בעד מי שעתיד להכלימך בבושת הפנים, ביום בלע המוח לנצח ומחה אמחה דמעה מעל כל פנים, ואפסה כל דאבה יגון ואנחה ותבוא מנחה לכל! אמר השמן לאלהים: אדון אדונים! ידעתי, כי כן יהיה באחרית הימים, בו תמעדנה רגלי ותשם קץ למלכותי; אבל הראני נא כבר עתה מעט מזיו פני משיחך ואדע מי הוא זה, שנצח ינצחני, מיד הרים אלהים את הפרכת מעל כסאו ונשפך האור כמים עזים, ותתעורר הבריאה וגם בעמקי החשך הכל ינאה והקול קורא לאלהים ולעבדו משיחו! ונודעזע השמן, חרדו כל עצמותיו, ויפול מלא קומתו ארצה ויאמר: בודאי זהו הנביא, אשר עתיד להפיל אותי ולעקור את כל חילותי. ויבך מרה. ויאמר לו אל ערבות: קום, עוד לא אתא הבקר הגדול וגסית את מעשיך בערב העולם.

ב

השבו ע**

יהי בראות אלהים, כי רבה תהיה רעת האדם, שיצר אותו לעבדו ולדבקה בו, ושיסורו בניו מדרכיו ויבחרו בכל חמא עון ופשע להכעיסו ולבלבל את מעשיו אשר עשה, ויאמר לבנו משיחו: אני מתנה עמך, שגם אתה תשא במשא הזה, בכראי את בני-האדם;

* עפ"י פסיקתא רבתי פל"ו. — עיין אגדה ראשונה "שני סאורות" בימי הבריאה.
** עפ"י פסיקתא רבתי ועפ"י קטע מבראשית רבתי לר"ם הדרשן, מונח בישועות משיחו

עונותיהם של אלו יכניסוך בעול קשה, עיניך לא תראינה אור, אזניך תשמענה חרפה גדולה, סך ימעם ממרורים, וידבק לשונך לחכך ויצמד עורך. על עצמך ותתשש נשמתך בצער. אם אתה מקבל עליך את כל אלה מוטב, ואם לאו הריני כבר מורדם מעכשיו ועקר אעקרים מעולמי! שאל המשיח את האלהים ויאמר: האם רבים יהיו ימי עוני הללו? השיבו ואמר: חיך וחיי ראשי, ששבוע אחד שלם אקרא לליל ומשל תמשול... ענה משיח ואמר: מקבל אנכי עלי את כל היסורים האלה שאמרת, ועט אותי וסגפו את בשרי ורוחי כאות נפשם, וגם ימשכו לשוני בצבתות-ברזל להוטים באש וייסרוניקשה, ואעבדך כאמונה באותו שבוע שאמרת; אבל והיה בתום ימי העבדות והמטאה מן הארץ, ועלה יעלה שחרך להאיד לבני-עולם ולכל הדרים בו, תחיה גם את המתים שכבר מתו ותקימם מקבריהם לרחוק בפלגך ויעבדוך כלם שכנס אחד. ולא לבר את המתים שמתו בימי תהיה, כי גם אלה שעלו בדעתך להבראות ולא בראת אותם תעמידם על רגליהם; ולא אך אלה שמתו על ידי בשר ודם תחזור להם את נשמתם, כי גם אלה שהיו למרף אריות וחיות יראו שוב באור החיים, וגם נפלים יושעו. נשבע ה' בכסאו ואמר: כדברך כן אעשה בני ופתח אפתח אז את אוצרות החיים לכל. ויקפוץ המשיח וישם את העול על צוארו.

בסערה*

ביום שחרב בית-המקדש של האלהים ובטל התמיד מעל מזבחו ואין היכל ואין קרבן, הלך התשבי בדרך וישמע בתיקול צועקת ומנהמת לאמר: בית מקדשא קדישא לחרבנא, בית מקדשא קדישא לחרבנא! וילט החוזה את פניו באדרתו. שוב הלך הלאה ברגלים כושלות וירא בני-אדם עוד עומדים וחורשים שדותיהם זורעים ועוסקים במלאכתם כמעשיהם יום יום, כאלו לא קצף היוצר על הבריאה ואינו מחריש עליה רעה. נגש אליהם ויאמר: החריב אלהים את ביתו ויגל את בניו אהוביו, ואתם לא תשליכו איש איש את מעדרו מידו ולא תתנו את שארית הארץ להשחת מאליה! יצתה שוב בת קול ואמרה: הרגע אליהו עבדי והנח להם, כבר נולד לישראל מושיעו והוא יחדש את הברית, אשר נשבעתי לאבותיהם. שאל אליהו את האלהים ואמר: היכן נולד המשיח? ויענהו ויאמר: בבית לחם יהודה הוא. וישא אליהו את רגליו וילך לבית לחם יהודה. הוא בא העירה לפנות ערב, וישא עיניו וירא והנה אשה יושבת על פתח ביתה, ותינוק מוטל בעריסה לפניו, והוא עודנו מלוכלך בדם. נגש החוזה ויאמר אליה: בתי, האם בן זה ילדת? ותאמר הן. שוב שאלה: מפני מה הוא מלוכלך בדם ולא רחצת אותו למשעי? קמה האשה ואמרה: דע זקן, כי ברעה גדולה הולדתני בני זה, בו ביום נחרב מקדש האל בירושלים והציתו האויבים בו אש. אמר אליהו אליה: אל תדברי נא כך, עמדי ותחזיקי בו, כי כה אמר ה': על ידו יושע עמי וגאלתיו מיד צרו וילך אליהו בכלותו לדבר, והאשה חושבת בדבר הפלאי. הליל בא לכסות את מערומי העולם, ועשן אש ההיכל נראה למרחוק...

* עמי קטע ממדרש הגליל, מובא בספר הגליל עיון שני.

ויהי כתום חמש שנים מהמעשה הזה, אמר התשבי בלבבו, שוב אלך אל בית לחם יהודה ואראה, איך מתגדל הוא מושיען של ישראל, ואם בדמות מלכים הוא או בדמות מלאכי־השרת. ויבוא בשער העיר וירא והגה אותה האשה עומדת שוב לפני פתח ביתה ואיזה צרור אדם מוטל בעריסה. נגש אליה ויאמר: מה מיבן של הנער שולדת לפני חמש שנים? ותען האשה ותאמר: הגו לפניך, וכן דברתי אז, כי ברעה נולד, כיום החורבן, אך רעה בו ובכל גוו. רגלים לו — ואינו הולך; עינים לו — ואינו רואה; פה לו — ואינו מדבר, והרי הוא מוטל כאבן. דמעות נראו בעפעפי האשה בדברה. עוד אליהו עומד לפני האם והילד ותבוא רוח גדולה וחזקה ותשא את העריסה והשוכב בה ותטילם לים הגדול. התחיל אליהו לבכות ולתלוש בשעריו ויקרא ויאמר: וי! וי! הנה אבדה תשועת ישראל! יצתה בת־קול מן השמים ואמרה לו: לא כשאתה סבור, כן הוא. ארבע מאות שנה יגור משיחי זה בים הגדול ללמוד את מעשי בממלכת המים, שמונים שנה ישב במעלה עשן אצל בני קרח לשמוע שירתם ממעמקים, ושוב שמונים שנה ישב על פתחה של רוטי במלכות אדום, ושאר הימים יחזור על כל המדינות הגדולות עד יום יקרת עמים. — — —

